

Василь МУСТЕЦА

ВАСИЛЬ КАНТЕМІР-«ОСТАП»

ЛІТОПИС УПА
СЕРІЯ “ПОДІЇ І ЛЮДИ”

КНИГА 25

LITOPYS UPA
Series "Events and People"
Book 25

VASYL' MUSTETSA

VASYL' KANTEMIR-«OSTAP»

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ
Серія “Події і люди”
Книга 25

ВАСИЛЬ МУСТЕЦА

ВАСИЛЬ КАНТЕМІР-«ОСТАП»

УДК 94(477.8)
ББК 63.3(4УКР)62-54
М 91

Василь МУСТЕЦА

ВАСИЛЬ КАНТЕМІР-«ОСТАП»

У книзі на основі архівних документів подано життєвий та бойовий шлях Василя Кантеміра-«Остапа», «Деркача», «Дениса» – від рядового повстанця до провідника Кіцманського районного проводу ОУН.

Vasyl' MUSTETSA

VASYL' KANTEMIR-«OSTAP»

Based on archival sources, the book describes the life and underground activities of Vasyl' Kantemir («Ostap», «Derkach», «Denys») first as an ordinary insurgent and later, as a leader of the OUN Kitsman Raion.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР
Петро Й. ПОТІЧНИЙ

ЛІТЕРАТУРНИЙ РЕДАКТОР
Леся ЛУНЬО

ISBN 978-966-2105-50-6 (Ukraine)
ISBN 978-1-897431-51-1 (Canada)

© Літопис УПА, 2013
© Litopys UPA, 2013

ФУНДАТОРОМ
цієї книги є
добродії ЛЮБА і РОМАН ҐАВАДЗИН

Люба Ґавадзин (з дому Заборонюк) народилася 29 вересня 1927 р. на Буковині в с. Нова Жучка (тепер у складі м. Чернівці), а Роман Ґавадзин – 5 листопада 1927 р. в промислово-призалізничній околиці Майзлі колишнього Станиславова (тепер Івано-Франківськ). На берегах ріки Надвірнянської Бистриці пізнавав він красу рідного краю... Та недовго...

Друга світова війна покпилася як з його долі, так і з долі його майбутньої дружини Люби, зробивши з них примусових мігрантів. Воєнне лихоліття перебули на різних підневільних роботах в Німеччині.

У 1945 р., після завершення війни, опинилися в українському таборі біля Мюнхену, де відновили своє навчання в Торговельно-економічній школі та через кілька років склали іспити і отримали дипломи. Проте, повоєнна Німеччина була тимчасовим пристановищем для чисельних переміщених осіб, звідки відтак вони вирушали далі у світ. Тут доля знову покепкувала над Любою і Романом, розкинувши їх по різних країнах. Родина Заборонюків виїхала до Тунісу, а Роман Ґавадзин опинився в Бельгії, де як вуглекоп важко працював на копальнях. Так в розлуці турботно сплинули три роки. Розрадою було лише листування з Любою.

Згодом родина Заборонюків переїздить до Канади та спонсорує приїзд туди Любиного нареченого Романа. Весілля відбулося в травні 1951 р. у м. Віндзор (Онтаріо, Канада), де й до сьогодні щасливо проживає подружжя Ґавадзин разом з дітьми та внуками.

1947 Р
СОБОРНУ
ТАМТЕ, ЩО ЛИШЕ
ЗПЕЧАТИ ВАН
УКРАЇНСЬКИМИ
ОНЕ І СОЦІАЛЬН
ОСКОВСЬКО-БІЛ
РНІНСЬКІМ ПОВС
МОСТИМУ УК

АГАРБНИК
ІО НЕЗЛАМНО
ВІКІ ПОВСТАЧІ!

ВІКІ ПОВСТАЧІ
ВІЗНА
БЕЛІ
КОЛІ

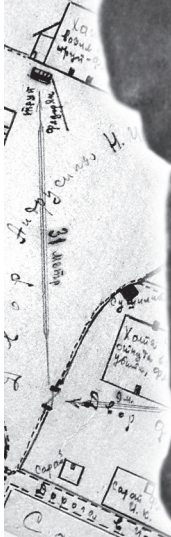
У д. Х. № 5 С/о.
т.в. Руденко
М. Садорок
отделений Епископ
Василий Кантемір.
Континенту Тавеюий Нико-
тивникі бандитів бандя
и и Звостет, его за-
рочно рдє террористи-
гов, как в Садороком
ском р-не.
мь прошибает в селе
и к Василени не
Брат Токтемір Тевриі
Краской Армии, а и
теникуи на Василени

ВАСИЛЬ КАНТЕМІР -
«ОСТАП»

№ 335 17/11/78 год
МВД
УФСР
МІНІСТЕРСТВО ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

ЦЕЛО №2453

Континенту
5410 5411 403
1947 г. В

По
Начато
Окончено

ВСТУП

Повстанський рух на терені Чернівецької області залишається однією із найменш досліджених сторінок українського визвольного руху ХХ століття. Його вивчення відкриває вперту і безкомпромісну боротьбу буковинців проти московських більшовиків та їхніх соціальних експериментів. Метою останньої була ліквідація будь-яких відмінностей серед населення – національних, майнових, культурних та світоглядних. Очолила цю боротьбу Організація Українських Націоналістів (ОУН) та її провідники у станицях, кущах, районах, надрайонах та Буковинській окрузі.

Ключовим моментом радянської політики на селі була своєчасна і у повному обсязі здача продовольчих держпостачань, а згодом проведення суцільної колективізації земель та майна. Усі ці заходи супроводжувалися масовими репресіями згідно випробуваних у 1930-х роках у Східній Україні методів «перевиховання» населення, які включали організацію Голодомору, масовий терор, виселення до Сибіру. Найменші проступки прирівнювалися до зради соціалістичної батьківщини і каралися десятима роками виправних таборів. Несвоєчасна здача держпостачань трактувалася як саботаж та зрада батьківщини. Лише сам факт надання нічлігу, їжі або ж навіть просто зустріч з повстанцями, про яку терміново не доповіли до сільради чи райвідділу НКВС, закінчувався ув'язненням. Десятирічний термін легко було отримати навіть за саму лишень критику колгоспного ладу, умов життя за радянської влади чи радянських вождів.

Наприкінці 1946 – до середини 1947 рр. на Буковині організовано масовий голод, а на початку жовтня 1947 р. – найбільш масштабне у повоєнні роки вивезення сімей буковинців до Сибіру (операція «Захід», згідно якої за одну ніч вивезено 616 родин, або ж 1635 осіб, по кілька родин практично з кожного буковинського села). Лише після цього, наприкінці 1947 р., більшовицькі керівники заявили про перелом у ставленні буковинців до радянської влади, про масовий вступ населення у колгоспи, про успішне і дострокове проведення підписки на державні позики, про надзвичайно активну участь місцевого населення у виборах, де 99,9% голосують за кандидатів від блоку комуністів і безпартійних тощо. Зокрема, секретар Чернівецького обкому КП(б)У В. Вовк писав секретареві ЦК КП(б)У Л. Кагановичу: «Серед населення сіл, з яких проведено виселення сімей членів ОУН, спостерігається поява здорових настроїв, а також підвищення його активності в політичних і господарських заходах, які проводиться владою. Так, відмічається масовий вступ до колгоспів...»¹.

Для реалізації своєї політики більшовики змогли знайти підтримку серед певних категорій місцевого населення, як правило – вихідців із бід-

¹ Доповідна секретаря Чернівецького обкому КП(б)У В. Вовка секретареві ЦК КП(б)У Л. Кагановичу про виселення сімей членів ОУН. 31 жовтня 1947 р. // Реабілітовані історією. Чернівецька область. – Чернівці: Чернівецьке обласне відділення пошуково-видавничого агентства «Книга пам'яті України», 2007. – Кн. 1. – С. 259–261.

них прошарків населення, котрі, як показав розвиток подій, часто таїли ненависть до більш заможних та успішних господарів, колишніх сільських урядовців, і в новітніх умовах з радістю приступили будувати новий лад. Горді з того, що нова влада доручила їм урядування на селі та дозволила визискувати місцеве населення, усвідомивши свою силу та приналежність до панівних верств, вони часто очолювали протиповстанську боротьбу. Проте викликати класову боротьбу на селі більшовикам повністю не вдалося – є багато свідчень про те, що підпілля підтримували бідні прошарки селянства, тоді як багатші ставилися більш стримано. Простих селян вишколені слідчі МДБ та НКВС робили агентами та інформаторами, ставили їм певні провокаційні завдання та вимагали їх виконання, погрожуючи тюрмами та виселенням. Навіть найвідданіші та переконані прихильники повстанського руху, потрапивши до їхніх рук, змушені були співпрацювати з режимом з тим чи іншим рівнем завзяття.

Здавалося б, в умовах війни та повоєної розрухи було легко заховатися від органів влади, проте не радянської. Одразу ж були проведені переписи господарств та наявного у них майна й земельних ділянок, шукали кожну людину – у жінок вимагали листи від чоловіків з фронту, щоб переконатися, в якій саме частині він служить. Якщо листів не було – арешт і допити – де чоловік? Чи не серед повстанців? Враховуючи, що в селі люди все про всіх знали, а також що майже кожен десятий був змушений доносити на односельців, правди довго не сховаєш. Тому досить швидко вирахували майже усіх, хто був у підпіллі. А вже як дізнавалися про них – усіх родичів негайно етапували на Сибір. Усіх, хто допомагав і переховував підпільників – у тюрми.

У таких важких умовах доводилося вести боротьбу повстанцям на Буковині. Знайомлячись із документами радянського періоду, дивуєшся, як повстанцям вдавалося тривалий час залишатися невиявленими. Щоночі винищувальні батальйони у кожному селі робили засідки на усіх шляхах переходу із села в село, чергували в охороні сільрад та сільських магазинів, слідкували за хатами на краю села, чи не загавкають десь пси та чи не загориться світло. Щодня у тому чи іншому районі проводилися облави, перевертали усе, вишукуючи якісь сліди повстанців та невідомих людей.

За таких умов чинити опір, тим паче організований, змогла лише ОУН, завдяки найстрогішій конспірації, заходам самозахисту, розправам з ворогами та зрадниками.

Одним із тих, хто у таких важких умовах залишався неловимим та тривалий час продовжував боротьбу, був Василь Кантемір («Остап», «Деркач», «Денис»), керівник Кіцманського районного проводу ОУН впродовж 1946 – початку 1948 рр., котрий пройшов шлях рядового повстанця, ройового, керівника боївки та провідника районного проводу ОУН.

Видання ґрунтується на вивченні широкого кола джерельних матеріалів: розсекречених архівних документів колишнього МДБ УРСР, матеріалів підпілля ОУН, котрі збереглися на даний час, а також свідчень учасників антирадянської боротьби, даних під час слідства. Порівняння трьох вказаних джерел дозволяє в цілому відтворити події минулого, пов'язані із діяльністю Василя Кантеміра. Основою для під-

готовки книги стали матеріали радянських спецслужб, котрі організували боротьбу із повстанським рухом, а саме Відділу боротьби із бандитизмом Народного комісаріату (згодом Міністерства) внутрішніх справ (ВББ НКВС / МВС), а також відділу 2-Н Міністерства державної безпеки УРСР². Основою слугувала кримінальна справа на Василя Кантеміра, котра зберігається в архіві Управління СБ України в Чернівецькій області³. Водночас, справа містить чимало «білих плям» у його біографії, оскільки слідчих цікавили перш за все лише здійснені ним особисто протирадянські акції у Кіцманському районі, його зв'язки серед мешканців району, а також дані про вищих керівників повстанців, за якими їх можна було б упіймати. Цих даних надто мало, щоб реконструювати увесь його життєвий і бойовий шлях. З цією метою в розвідці було використано інші кримінальні справи на осіб, котрі безпосередньо з Василем Кантеміром воювали в УПА у 1944–1945 рр.⁴, а також діяли разом з ним у підпіллі ОУН на Кіцманщині⁵. Окрема увага приділена родині Василя Кантеміра, зокрема його матері, на основі відповідної кримінальної справи⁶.

² Записки по «ВЧ» за первое полугодие 1945 г., т. 1 // Архів Управління СБ України в Чернівецькій області (УСБУ ЧО). – Фонд 2-Н. – Спр. 2. – Т. 1; Руководящие указания и директивы в РО НКГБ Черновицкой области // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 6; Дело отчетности 1-го отд. ОББ УМВД // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 7а; Переписки о бандитских проявлениях на территории области за 1946 год., Т. 2 // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 8; Отчетность по ОУН–УПА за 1946 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 9а; Литерное дело по Садогорскому району. – Т. 1 // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 12; Ежедневные оперативные сводки МГБ УССР за первое полугодие 1947 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 17; Ежедневные оперативные сводки для МГБ УССР за второе полугодие 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 19; Месячная и периодическая отчетность перед МГБ УССР за 1947 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 20; Контрольно-наблюдательное дело по «Мотре» // Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 65; Учетное дело с материалами отчетности по выявлению и разработке бандитов ОУН, явившихся с повинной // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 79а.; Дело с планами оперативной деятельности отдела 2-Н // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 80; Дело по Кіцманскому району // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92 та ін.

³ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391.

⁴ Архів УСБУ ЧО. – Фонд реаб. справ. – Спр. П-5083 (заведена на осіб, заарештованих під час бою у с. Добринівці у березні 1945 року); Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 5505 (проходять Морховецький Рудольф Йосипович – «Кліш», Магалеви́ч Синефта Тимофіївна – «Марта», Скібінський Михайло Георгійович – «Пізній», Романюк Василь Георгійович – «Шпак», заведена наприкінці червня 1945 року); Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 2550 (проходять Житарюк Іван – «Грізний» та Мартинюк Іван – «Береза»).

⁵ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 2118 (проходить Федюк Василь – «Матрос», куцшовий провідник ОУН у Кіцманському районі); Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3458 (проходить Домбровський Денис Васильович – «Мирон», захоплений у останньому бою «Гонти», провідника ОУН Кіцманського району, 8 лютого 1945 р. у с. Витилівка); Спр. 2091 (проходить Бойчук Володимир – «Вишня», «Роман», куцшовий, а згодом районний провідник Кіцманщини, та Яківчик Олександр – «Василь»).

⁶ Архів УСБУ ЧО. – Фонд. реаб. справ. – Спр. П-5155 (проходить Сопко Домна Георгіївна, мати Василя Кантеміра).

Серед матеріалів підпілля⁷ в роботі використано протокол допиту Службою Безпеки ОУН підозрюваної⁸, котрий проводив Василь Кантемір (на даний час є єдиним збереженим документом такого роду на Буковині), повстанські антирадянські листівки 1946–47 рр., котрі поширювалися на Буковині районним проводом ОУН Кіцманщини, а також численні фотодокументи підпілля⁹.

Для полегшення сприйняття читачами, російськомовні документи радянських спецслужб перекладені українською мовою з максимальним збереженням мовних особливостей оригіналу. Саме тому повстанці у цитованих уривках називаються виключно «бандитами», відповідно їхні дії – «бандпроявами» тощо.

Наукові монографії чи публікації про районного провідника ОУН Кіцманщини Василя Кантеміра відсутні.

Дана розвідка є першою спробою подати цілісний портрет Василя Кантеміра на тлі особливостей тієї епохи. Автор з вдячністю сприйме критичні зауваження та доповнення учасників і очевидців тих подій з метою напрацювання більш повного життєпису Василя Кантеміра. Певна героїзація його постаті, котра, можливо, впаде у вічі прискіпливому читачеві, на нашу думку, є доцільною з врахуванням обставин, в яких довелося діяти повстанському рухові.

Хотілося б, щоб життєвий шлях Василя Кантеміра став прикладом для формування і виховання молодого покоління, а його дії належно увічнені у Незалежній Україні.

Автор висловлює щире подяку Дмитру Проданику (м. Чернівці) за надані фото, біографічні дані керівників повстанського руху, а також загальну методичну допомогу під час написання книги.

Також автор вдячний працівникам Архіву Управління Служби Безпеки України в Чернівецькій області за сприяння та надані матеріали.

Окрема подяка проф. Петру Потічному (м. Торонто, Канада) та Ігорю Гомзяку (м. Львів) за консультації при підготовці видання.

Особлива подяка належить Миколі Кулику, головному адміністраторові видавництва «Літопис УПА» (Торонто, Канада) та Любі і Роману Гавадзин з м. Віндзор, Канада, завдяки фінансовій підтримці яких надрукована ця книга.

⁷ З цього приводу варто звернутися до матеріалів 19 тому «Нової Серії» «Літопису УПА», присвяченого документам підпілля ОУН на Буковині // Літопис УПА. Нова серія. – Т. 19. – Підпілля ОУН на Буковині: 1943 – 1951. Документи і матеріали. – Київ-Торонто, 2012 р. – 783 с.

⁸ Оригінал протоколу зберігається у кримінальній справі на Василя Кантеміра // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391.

⁹ Див.: Фото-альбом УМГБ Черновицкой области. Приложение к сборнику документов о структуре и характере антисоветской деятельности ОУН-УПА в период 1943-1954 г.г. (Архив №372) (в 51 томах) // ГДА СБУ. – Фонд печатных изданий. Архив №398, том 50. (далі – Фотоальбом).

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВАСИЛЯ КАНТЕМІРА: ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ

Коріння Василя Кантеміра походить із сусідніх сіл – села Валява Кіцманського району та села Шубранець (на той час Садгірського, нині Заставнівського району) на Буковині. Його мати, Радиш Домна Георгіївна, народилася у 1894 р. у родині Георгія та Марії Радиш, мала ще двох братів – Івана, 1896 р. н., та Дмитра, 1914 р. н. Закінчила три класи сільської народної школи та у 1917 р. вийшла заміж за жителя села Валява Кантеміра Миколу Андрійовича. У 1922 р. в них народжується син Василь, згодом, у 1925 р. – Георгій. Сім'я жила бідно, тому в 1925 р. батько Василя виїжджає на заробітки до Канади, де згодом помирає.

Мати Домна з двома синами перебирається до своєї матері у с. Шубранець, де фактично і виріс Василь. Згодом, у 1929 р. мати одружується вдруге із жителем села Валява Сопком Миколою Георгійовичем, з яким прожила решту життя. У 1931 р. у них народжується донька Ольга. З вітчимою стосунки у Василя не склалися, вони часто не знаходили спільної мови і сварилися, що згодом врятує вітчима від сталінських репресій.

У Шубранці Василь пішов у місцеву початкову школу, де закінчив чотири класи. Працював у господарстві своєї матері і одночасно опанував професію – навчився виробляти парубкам різноманітні модні зачіски (як тоді казали, був «фризієром»). Нічим особливим від інших хлопців не вирізнявся, і ніщо, здавалося, не видавало в ньому майбутнього повстанця. Лише сміливість, завзяття, наполегливість та принциповість виказували в ньому ті риси, котрі згодом стануть у пригоді в буремні роки війни та особливо в час повоєнного життя під радянською окупацією.

Буковина на той час, з листопада 1918 до кінця червня 1940 рр., була окупована Румунією, відтак у краї панувала атмосфера, ворожа до всього українського. У школі навчали тільки по-румунськи, в усіх державних установах, навіть у сільській управі розмовляли виключно

Кантемір Василь Миколайович
(Джерело: Фотоальбом)

румунською, придбати українську книжку чи газету було практично неможливо. Румунських «буків» від жандармів (як їх називали, «шандарів») на своїх плечах відчув практично кожен буковинець. У таких умовах, а також у час сильного малоземелля, тяжкої селянської праці зранку до ночі, щоб лише яось прожити, і зростав Василь Кантемір.

Особливу роль у формуванні світогляду Василя відіграв осередок Організації Українських Націоналістів (ОУН), котрий виник у селі напередодні війни, і куди входили близько двох десятків молодих парубків села. Про те, як виник осередок, старші люди називають дві версії. За однією з них, до одного із майбутніх лідерів осередку Василя Мустеци¹⁰, під час роботи у полі підійшли якісь люди, розпиталися, як він ставиться до української справи, і запропонували співпрацю. Відтак дали йому псевдо «Довбня», призначили станичним у селі Шубранець, забезпечили відповідною літературою.

Василь Мустеця-«Довбня»,
один із організаторів
осередку ОУН в селі, де
виріс Василь Кантемір.
(Фото із родинної колекції
автора пулікації)

¹⁰ Мустеця Василь Іванович – «Довбня» (1921 – 11.06.1947). Член ОУН. Заарештований румунською Сигуранцею, у 1944 р. під час вступу радянських військ на територію Румунії звільнений із в'язниці. Після повернення до с. Шубранець, відправлений на Донбас на роботи по відновленню шахт, де й помер від дизентерії в Сталінській області. Є дідом по лінії батька автора цієї розвідки.

За іншою версією, до утворення осередку ОУН в селі спричинився інший відомий виходець з села Шубранець – Дмитро Гирюк-«Орел»¹¹, котрий входив до керівництва оунівського руху на Буковині (після арешту румунською Сигуранцею обласного провідника ОУН Буковини Михайла Колотила-«Кобзаря» «Орел» кілька місяців, до свого арешту, очолював обласний провід ОУН).

У с. Шубранець під час війни частинно перебувала і провідник ОУН Буковини «Мотря» (Артемзія Галицька). Вона свідчила: «Канцелярія моя знаходилась в Шубранці і була добре законспірована – конспірацію її проводив «Орел». За цю канцелярію заарештовані 25 жителів села Шубранець, але ніхто її не видав. В 1944 р. за неї ж НКВС заарештувало ще 4-х чоловік, далі було неможливо працювати, довелося перенести в Васлівці»¹².

В 1943 р. румунська влада провела серію арештів українських націоналістів у Заставнівському та Кіцманському районах. У Шубранці румунська Сигуранца викрила осередок ОУН, котрий складався із 12 осіб. Усіх їх було заарештовано та засуджено на різні терміни. Зокрема:

Дмитро Гирюк-«Орел»

¹¹ Гирюк Дмитро Петрович – «Дуб», «Орел», «Тарас» (28.10.1912 – 24.02.1989). Народився у с. Шубранець. За одними даними, закінчив гімназію, за іншими даними – вчився в університеті і отримав професію адвоката. У 1940–1941 роках жив у Садгорі, працював нотаріусом, оскільки досконало знав румунську, українську та німецьку мови, займався перекладами документів. За іншими даними, працював у цей час у райспоживспільці бухгалтером. З початку війни перейшов на нелегальне становище, був членом обласного проводу ОУН Буковини, а з січня 1942 р., коли арештували Михайла Колотила, очолив обласний провід. Проте у травні 1943 р. в селі Мамаївці, коли саме йшов з Галичини з пропагандистськими матеріалами, був заарештований Сигуранцею і засуджений до 20 (іноді називають 25) років умовного ув'язнення. Після капітуляції Румунії восени 1944 р. звільнений з в'язниці, певний час проживав у Бухаресті під вигаданим ім'ям Дмитро Гринческу і підробленими документами. Постійно шукав контакту з повстанцями, намагався вийти на зв'язок із проводом ОУН на Буковині. Через це потрапив у поле зору радянських та румунських спецслужб, і 24 жовтня 1946 р. Управлінням контррозвідки «СМЕРШ» МДБ Південної групи військ у Румунії він був заарештований. 11 жовтня 1947 р. за ст. 54-1 «а», 54-11 КК УРСР засуджений до 10 років позбавлення волі у ВТТ. 19 березня 1993 р. Чернівецькою обласною прокуратурою реабілітований.

¹² Контрольно-наблюдательное дело по «Мотре» // Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 65. – Арк. 13

Павлюк Василь¹³, голова осередку – засуджений до 25 років тюрми;
Мустеца Василь, його заступник – 25 років;
Радиш Георгій – 25 років;
Радиш Іван – 15 років;
Захарюк Василь – 15 років;
Магалевиц Георгій¹⁴ – 15 років;
Лобода Василь – 5 років;
Лобода Николай – 5 років.
Кушнірюк Василь – 3 роки;
Костюк Николай – 3 роки;
Китайчук Василь – 3 роки;
Остафійчук Іван – 3 роки¹⁵.

Саме діяльність гуртка ОУН у селі пробудила у Василя Кантеміра, однолітка арештованих румунами парубків, національні почуття і бажання боротися за Україну. На той час його приналежність до ОУН не була румунами доведена, проте вже навесні 1944 року, після «звіль-

¹³ Павлюк Василь – «Богун». Народився та проживав у с. Шубранець, залучений до ОУН Дмитром Гириюком, згодом призначений районним провідником Садгірського р-ну.

¹⁴ Магалевиц Георгій – «Лев» (1920 – 20.01.1945). Член ОУН. Заарештований румунською Сигуранцею у травні 1943 р. та засуджений у липні румунським судом до 15 років тюрми. Карався в таборі м. Бузеу (Румунія). З приходом частин Червоної армії був звільнений і в середині вересня 1944 р. повертається додому, в село Шубранець. Георгій отримав псевдо «Лев» та вступив до групи Василя Маланчука-«Ситого» із с. Гаврилівці. «Ситий» проводив мобілізацію вояків та, зібравши гурт із 21 повстанця, 13 листопада відправив їх у Снятин на військовий вишкіл. Проте вони були заарештовані охороною моста біля м. Снятина. Георгія Магалевица та Ісидора Бойчука як найбільш небезпечних 18 січня 1945 р. засудили до смертної кари через повішання. 20 січня 1945 р. вирок виконаний у с. Гаврилівці Кіцманського району. Частина вояків, котрі залишились з «Ситим», 19 листопада 1944 р. в с. Іванківці були виявлені військами НКДБ та у перестрілці загинули, у тому числі і Василь Маланчук-«Ситий».

Цікава доля й інших членів родини Магалевиців, варта напевне окремої книги. Його рідний брат Василь Магалевиц, 1911 р. н., із осені 1944 р. під псевдом «Сивий», а потім «Бандура» воював на теренах Сторожинецького району у боївці «Річки», заарештований 23 квітня 1945 р. і засуджений до 20 років каторжних робіт. Сестра Василя Марія, 1905 р. н., заарештована 5 грудня 1944 р. – у неї в хаті під час облави виявили пораненого повстанця, засуджена на 10 років тюрми. Інша сестра Василя, Синефта, 1914 р.н., на псевдо «Марта» з осені 1944 р. була зв'язковою при боївці «Юрася», а в кінці березня 1945 р. призначена районною Садгірського району. Заарештована 23 червня 1945 р. у с. Горосівці Заставнівського р-ну, засуджена на 20 років каторжних робіт.

¹⁵ Восени Мустеца Василь, Лобода Василь, Лобода Николай повернулись у с. Шубранець і були відправлені на роботи на Донбас, а Захарюк Василь призначений у жовтні в Червону армію. Павлюк Василь залишився проживати в Румунії, уникнув репресій та в 1960-х рр. відвідував село. Нині у Шубранці проживає його син. Мустеца Василь у червні 1947 р. на Донбасі загинув.

нення» Чернівецької області та села Радянською армією, є свідчення про його тісний зв'язок з українським підпіллям. Зокрема, Василь Шкрета згадує:

«10 травня усіх хлопців з нашого села, із Шубранця, забрали на фронт. Хлопцям саме прийшов із Станіслава наказ уникати мобілізації, переховуватись і переходити на нелегальне становище. Василь Кантемір, що був з усіма мобілізованими, каже мені – втікаймо. Досі пам'ятаю ту ніч у сусідніх Васловівцях, цілу ніч думав, як поступити, йти до армії чи втікати. Згадував хворого батька, натружену матір. Як зараз втечу, думаю, будуть їх мучити, допитувати, судити. Чому вони мають страждати через мене? І я таки пішов в армію. Але мої рідні все одно тієї долі не уникли. А Василь Кантемір наважився та й утік»¹⁶.

ВСТУП ДО ОУН ТА УПА

Після того близько місяця, через відсутність зв'язку з осередками ОУН, Василь переховувався на території свого села. Одного разу ввечері до дому Кантеміра прийшла жителька Шубранця Кушнірюк (Побуцька) Євгенія¹⁷, зустріла його там та запропонувала вночі прийти в дім Шкрети Домки¹⁸, де з ним бажують поговорити якісь люди.

Василь прийшов в зазначений дім, де було двоє повстанців – «Ситий»¹⁹ та «Шуліка»²⁰. Він пригадує, що «Шуліка», котрий був стар-

¹⁶ Василь Шкрета. Доля моєї родини на тлі репресій // Реабілітовані історією. Чернівецька область. Книга друга. – Чернівці: Чернівецьке обласне відділення пошуково-видавничого агентства «Книга пам'яті України», 2010. – С. 278.

¹⁷ Кушнірюк-Побуцька Євгенія Григорівна – «Тетяна», «Бджілка» (1925 – ?). Народилася у с. Шубранець Заставнівського р-ну. Закінчила сільську школу (1939). Вийшла заміж за члена ОУН Василя Кушнірюка, засудженого румунами в 1943 р. Член ОУН з квітня 1944 р. Зв'язкова обласного провідника «Мотрі» (04. – 09.1944), провідник Заставнівського районного проводу ОУН (10. – 12.1944), зв'язкова обласної референтури жіноцтва (12.1944 – 03.1945). Заарештована у с. Добринівці Заставнівського р-ну 19 березня 1945 р. Засуджена до ВМП, але згодом розстріл замінено на 20 років каторжних робіт. Каралася в Норильських та Мордовських таборих. Після звільнення з таборів проживала у Білорусії.

¹⁸ Шкрета Домна Миколаївна – «Люба» (1928 – 1945). Народилася у с. Шубранець. Член ОУН з осені 1944 р. Зв'язкова обласного провідника ОУН «Мотрі», розвідниця у боївці «Юрася». Вперше заарештована восени 1944 р., проте із Садгирського райвідділу втекла. Згодом 25 квітня 1945 р. заарештована вдруге. Засуджена до 10 років ув'язнення, проте при спробі втечі на пересильній тюрмі десь на Вінниччині була застрілена конвоєм.

¹⁹ Маланчук Василь Тодосійович – «Ситий» (1921 – 19.11.1944). Народився у с. Гаврилівці Кіцманського р-ну. Керівник боївки. Загинув під час перестрілки з військовими НКДБ у с. Іванківці Кіцманського р-ну.

²⁰ Понич Василь Ількович – «Шуліка», «Летун» (1918 – ?). Член ОУН. Кущовий ОУН у Вашковецькому р-ні. Заарештований органами МВС 8 листопада 1946 р.

шим, сказав: «Так ми довго ховатися не зможемо, нам безумовно прийдеться вести збройну боротьбу проти радянської влади, причому боротьбу серйозну, в якій, можливо, прийдеться і загинути, але ми це повинні робити»²¹. Василь погодився залишитись з ними для збройної боротьби і вже додому не повертався. Тоді «Шуліка» присвоїв Василю Кантеміру перше його псевдо – «Деркач».

В домі Шкрети Домки повстанці переховувались приблизно три доби, а потім усі троє пішли в ліс села Васловівці, куди через два дні прийшла боївка під керівництвом «Федора»²². «Федір» офіційно прийняв «Деркача» в боївку, у чоту «Гайворона», та через два дні видав німецький карабін та 30 патронів.

Проте боївку НКВС виявило доволі швидко. Оскільки з початку червня 1944 р. почастишали акції підпільників у Васловівцях та навколишніх селах Садгірського та сусіднього Хотинського районів, то туди, в Садгірський і Хотинський райони, відділ боротьби з бандитизмом УНКВС послав оперативну групу та 2 взводи 190-го батальйону військ НКВС, які провели прочісування лісового масиву біля села Васловівці Садгірського району. В результаті прочісування вбито одну особу, поранено двох, затримано вісьмох осіб з групи «Гайворона». Із показів заарештованих і захоплених документів було встановлено, що група «Гайворона», яка раніше оперувала на території Вижицького і Сторожинецького районів, нещодавно була передислокована в Садгірський район та налічує близько 150 чоловік. У зв'язку з цим, УНКВС на 13–14 червня 1944 р. запланувало операцію з прочісування лісових масивів у Садгірському і Хотинському районах силами оперативної групи Відділу боротьби з бандитизмом УНКВС та 190-го батальйону військ НКВС в кількості 400 солдатів, поставивши перед ними завданням повної ліквідації чоти «Гайворона»²³.

У спецповідомленні про проведення прочісування зазначено:

«З 14 по 16 червня п. р. оперативною групою ВББ УНКВС спільно з 190 ОСБ 19 бригади військ НКВС на території Садогурського

²¹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 87.

²² Гайдук Мирослав Іванович – «Богун», «Довбуш», «Гаврило», «Шапка», «Федір» (1920 – 11.10.1945). Народився у м. Вижиця. Закінчив Вижицьку гімназію та Празький університет. Архітектор. Член ОУН (1940). Провідник Вижицького районного проводу ОУН (1941), провідник Сторожинецького повітового проводу ОУН (1942 – 1943), організаційний референт Буковинського обласного проводу ОУН (кін.1943 – 05.1944), військовий референт Буковинського обласного проводу ОУН (05. – 12.1944). Захоплений у полон військовими НКВС під час бою біля с. Васловівці Садгірського р-ну 29 грудня 1944 р. Засуджений до ВМП. Розстріляний у Чернівецькій в'язниці.

²³ Спецповідомлення Управління НКВС по Чернівецькій обл. 110 від 14 червня 1944 року, адресоване народному комісару внутрішніх справ УРСР Рясному та секретарю Чернівецького обкому КП(б)У Зеленюку // Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 2. – Арк. 21.

району ліквідована банда, якою керував ГАЙВОРОН, під псевдом «Чорна гора», чисельністю 71 чоловік.

11 червня п. р. банда ГАЙВОРОНА була встановлена в лісовому масиві між селами Горошівці і Васлівівці Садогурського району.

Вжитими заходами банда була ліквідована, але ГАЙВОРОНУ з одним бандитом вдалося втекти.

При ліквідації банди вилучено зброї: кулеметів – 1, автоматів – 3, гвинтівок – 13, пістолетів – 3, гранат – 7, боєпатронів – 4385.

Крім того, вилучена велика продовольча і речова база, а також ряд документів, які представляють оперативний інтерес, так наприклад: список особового складу банди по псевдах, список закріпленої зброї та наявність боєприпасів, вилучені бандою документи під час наскоків у військовослужбовців і радянського активу.

Для встановлення місця перебування ватажка банди ГАЙВОРОНА була створена із опер. працівників Садогурського РВ НКВС пошукова група, яку очолював оперуповноважений ВББ УНКВС мол. лейтенант держбезпеки ДУДЧУК.

14 червня 1944 року вдалося встановити, що ГАЙВОРОН спільно з одним бандитом по імені Григорій переховуються в Ширівцевському лісі Садогурського району, в домі лісничого ДАНИЛЮКА.

На місце вислана оперативна група в кількості 11 чоловік, дім був оточений і бандитам запропоновано здатись. У відповідь на цю пропозицію бандити відкрили вогонь, і перестрілка тривала 40 хвилин.

Після цього опергрупа була змушена запалити дім. В результаті пожежі ГАЙВОРОН згорів, а бандит Григорій при спробі втечі був убитий.

Втрати з нашого боку: вбитий 1, легко поранені двоє.

В якості бандпособників заарештовані: лісник – ДАНИЛЮК Юрко Михайлович, його жінка – ДАНИЛЮК Анна Яківна і співмешканка ГАЙВОРОНА – КРИШТАНОВИЧ Марія Олександрівна.

Про результати слідства повідомимо додатково»²⁴.

Втративши зв'язок з повстанцями, Кантемір повертається до рідного Шубранця, де переховувався у своєму домі в сараї до осені 1944 р. Перші враження від бою та загибелі побратимів були важкими.

²⁴ Спецповідомлення Управління НКВС по Чернівецькій обл. 115 від 19 червня 1944 року, адресоване народному комісару внутрішніх справ УРСР Рясному та секретарю Чернівецького обкому КП(б)У Зеленюку // Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 2. – Арк. 22.

Одного разу восени 1944 р. Василь випадково перестрівся із «Бджілкою», і вона відвела його в боївку «Юрася»²⁵. Так він знову отримав зброю. Загальне керівництво боївкою здійснював «Скригун»²⁶, і нараховувала вона тоді близько 20 повстанців.

ВАСИЛЬ КАНТЕМІР У БОЇВЦІ «ЮРАСЯ»

Кантемір-«Деркач» отримав від «Скригуна» завдання займатися мобілізацією і залученням нових вояків в УПА. З цим завданням він повернувся до рідного Шубранця та навколишніх сіл. В той час, у жовтні-листопаді 1944 р. на Буковину в рідні села поверталися ті, хто з різних причин під час війни перебував у Румунії. Багато було ув'язнених у 1943 р. членів ОУН, виявлених Сигуранцею, ще більше перебувало на примусових роботах, так званих «деташаментників». Вони повинні були одразу по прибутті зголоситися до сільради, далі стати на облік у райвійськкоматі, та за кілька днів їхня доля вирішувалася – чи на фронт, чи на Донбас – працювати на шахтах або будовах, чи будь-яких інших примусових роботах. Тому кожен, хто приходив, ще тиждень-два намагалися перебути вдома і не поспішали до військкомату. Це був найкращий час, коли їх можна було залучити до повстанського війська.

Так Василь Кантемір, обійшовши ближчі села, змобілізував до повстанців 11 хлопців, і тоді, у грудні 1944 р., «Скригун» призначив його ройовим. Один зі стрільців рою «Деркача», «Сливка»,²⁷ пригадує:

²⁵ Майданський Костянтин Дмитрович – «Мирон», «Юрась», «Вадим», «Євшан» (4.10.1923 – 8.03.1948). Народився у с. Рогізна (тепер у складі м. Чернівці). Член ОУН (1940). Заарештований румунськими жандармами у 1943 р. та засуджений військовим трибуналом на 5 років тюремного ув'язнення, етапований до Румунії. Звільнений 24 березня 1944 р. через наступ Радянської армії. Повернувся на Буковину. Вояк боївки «Чорноти», провідник Садгірського районного проводу ОУН (1944), референт СБ Чернівецького повітового, після реорганізації – Заставнівського («Запрутського») надрайонного проводу ОУН (1945 – 1946), провідник Садгірського районного проводу ОУН (1947 – 03.1948). Загинув у сутичці з опергрупою Кіцманського РВ УМДБ у с. Старосілля Кіцманського р-ну.

²⁶ Северин Іван Миколайович – «Грізний», «Нанашко», «Гуцул», «Скригун», «Вуйко», «Іскра» (24.06.1916, с. Горішні Шерівці Заставнівського р-ну – 3.04.1947, хут. Колонія с. Юрківці Заставнівського р-ну). Член ОУН (1940). Учасник похідної групи Буковинського кулена П. Войновського (1941 – 1942). Повернувся на Буковину у 1943 р., на нелегальному становищі з березня 1944 р. Референт СБ Сторожинецького повітового проводу ОУН (04. – 10.1944), референт СБ Буковинського обласного проводу ОУН (10.1944 – поч. 1945), референт СБ Чернівецького надрайонного проводу ОУН (поч. 1945 – 11.1945), провідник Заставнівського («Запрутського») надрайонного проводу ОУН (11.1945 – 04.1947). Загинув у сутичці з опергрупою Заставнівського РВ УМДБ.

²⁷ Василюк Манолій Тодорович – «Сливка» (1907 – ?). Народився у с. Чорний Потік Заставнівського р-ну. Член боївки «Юрася» з лютого 1945 р. Захоплений у полон під час бою у Добринівцях 19 березня 1945 р. Засуджений до 20 років каторжних робіт. Подальша доля невідома.

Зліва направо: «Остап»,
провідник Кіцманського
районного проводу ОУН,
«Макар», референт СБ
«Запрутського» надрайонного
проводу ОУН та «Юрась»,
провідник Садгирського
районного проводу ОУН.
Фото 1947 р.
(Джерело: Фотоальбом)

«На момент мого вступу в боївку «Юрася», на самому початку 1945 року в рої «Деркача» було 14 вояків, разом з «Деркачем» та зі мною, і 15-та – розвідниця «Леся», вона ж готувала нам їжу. Серед інших вояків у рої були «Олег», «Іскра», «Голуб», «Дзвін», «Тур», «Степовий», «Грім», озброєні усі були гвинтівками, лише «Деркач» мав автомат ППШ. Він ходив у румунському військово-му костюмі з погонями сержанта жандарма і в червоноармійській шинелі з погонями рядового бійця захисного кольору. Пам'ятаю, що при пересуванні група «Юрася» завжди йшла попереду, а рої «Деркача» – завжди позаду»²⁸.

Осінь 1944 – весна 1945 рр. на терені Садгирського та Заставнівського районів Буковини були часом розквіту повстанського руху. Боївка «Юрася», у якій ройовим, а згодом чотовим був Кантемір-«Деркач», восени 1944 та взимку 1945 рр. постійно переходить з села в село, заходить до сілрад і нищить документи та споруди, ліквідує найбільш активних прислужників радянського режиму з числа місцевих, котрі особливо запопадливо виконували розпорядження нової влади – формували колгоспи, відправляли людей на Донбас, примушували відробляти трудову повинність (як правило, вивіз лісу, т. зв. «рубстойка»), збирали «здачу» та державні позики, вивозили в Сибір тощо.

²⁸ Із протоколу допиту «Сливки», Манолія Василичука //Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіл. справ. – Спр. П-5083. – Арк. 258–259.

Василь Костюк-«Явір», ройовий.
(Фото з родинної колекції Івана
Радиша, жителя с.Шубранець)

МДБ пізніше підрахувало:

«В грудні 1944 р. Кантемір брав участь у збройних нальотах в селах Дорошівці, Василів, Кадубівці, Онут і Борівці, де було вбито 16 осіб, серед яких двоє голів сільрад, один уповноважений міністерства заготівель, розграбований спиртогорілчаний завод і контора радгоспу, спалені документи і частково будівлі в трьох сільських радах»²⁹.

Активність повстанців не зменшувалась і взимку 1945 р. До боївки постійно прибувають нові й нові стрільці.

На початку березня 1945 р., коли боївка перебувала біля села Самушин Заставнівського району, в її розташування прибув референт пропаганди Буковинського обласного проводу ОУН «Олег»³⁰ з особистою охороною. За його участі боївка «Юрася» була розділена на дві чоти, командирами яких призначені «Деркач» і «Славути».

Чота «Славути» складалася з трьох роїв (ройові: «Ворон»³¹, «Явір»³² та «Іскра»), чота «Деркача» – з двох (ройові: «Лис»³³ та «Вихор»). Загалом боївкою, котра вже доходи-

²⁹ Такі підрахунки зазначено у вирокі по справі Василя Кантеміра // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 206.

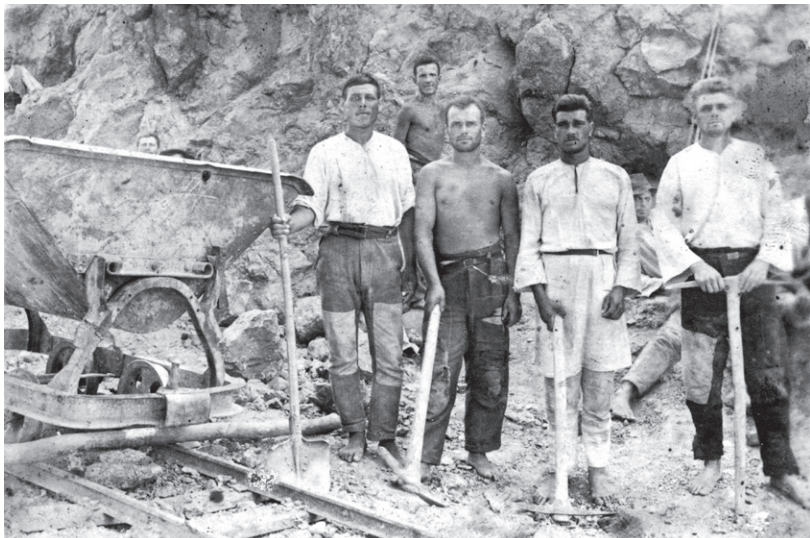
³⁰ Лесів Іван – «Олег» (бл. 1920 – 11.08.1945). Народився у с. Садки Заліщицького р-ну Тернопільської області. Член ОУН. Референт Юнацтва Заліщицького повітового проводу ОУН. Переведений на Буковину. Референт пропаганди Буковинського обласного, після реорганізації – окружного проводу ОУН (11.1944. – 08.1945). Загинув у сутичці з військовими НКВС у с. Кабин Вашковецького р-ну.

³¹ Мудрий Василь Петрович – «Ворон» (1917 – 2004). Народився у с. Шубранець Заставнівського р-ну. До лав УПА в серпні 1944 р. його залучив Василь Кантемір. Залишився живим після бою в Добринівцях у березні 1945 р., проте у червні 1945 р. вийшов з повиною до органів НКВС. Відтак уникнув покарання, працював у колгоспі ветеринаром.

³² Костюк Василь Миколайович – «Явір» (1922 – 19.03.1945). Народився у с. Шубранець Заставнівського р-ну. Ройовий боївки «Юрася». Загинув під час бою з військовими НКВС у с. Добринівці Заставнівського р-ну.

³³ «Кліщ» згадує, що «Лис» родом зі села Драчинці Вашківецького району, вбитий у Добринівцях 19 березня 1945 р. // Архів УСБУ в Чернівецькій області. – Осн. фонд. – Спр. 5505. – Арк. 17.

ла до рангу сотні, керував провідник Заставнівського («Запрутського») надрайонного проводу ОУН «Кирило»³⁴, а безпосереднім її керівником і заступником «Кирила» був «Юрась»³⁵.

На роботах в Румунії, 1943 р.

Крайній праворуч – Василь Мудрий-«Ворон». Фото 1943 р.
(Фото з родинної колекції Володимира Саманика, жит. с. Шубранець)

У зв'язку з ювілеєм Т. Шевченка, а також з приводу поділу боївки, «Олег» виступив перед повстанцями з промовою, в якій закликав до самовідданої боротьби за Самостійну Україну.

³⁴ Кушнірик Георгій Онуфрійович – «Косар», «Максим», «Кирило», «Ярема» (1916, с. Веренчанка Заставнівського р-ну – 11.11.1946, м. Чернівці). Студент архітектурної школи. Член ОУН (08.1941). Станичний ОУН у с. Веренчанка (01.1942 – 02.1943), підрайонний ОУН у Заставнівському р-ні (02. – 04.1943). Забраний до румунської армії 20 квітня 1943 р. Заарештований румунськими жандармами 20 травня 1943 р. Після звільнення з в'язниці частинами Радянської армії 28 серпня 1944 р. повернувся на Буковину. Провідник Чернівецького повітового проводу ОУН, після реорганізації – провідник Заставнівського («Запрутського») надрайонного проводу ОУН (12.1944 – 09.1945). Захоплений у полон 18 листопада 1945 р. у криївці в рідному селі агентами внутрішниками під виглядом СБ та переданий співробітникам УНКВС (дружина Катерина Васкан-«Софія» заарештована раніше). Військовим трибуналом військ МВС 10 серпня 1946 р. засуджений до ВМП, розстріляний у Чернівецькій в'язниці.

³⁵ «Кліщ» пізніше згадає дещо інакше: у «Юрася» було 60 бійців, ройовими були «Лис» із Драчинців, «Явір», «Славута» та «Іскра» з Васловівців. Заступник «Юрася» – «Деркач». Господарчий боївки – «Козак», Безручак Василь із села Горошівці // Див.: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 5505. – Арк. 24.

Упродовж наступних двох тижнів боївка поповнилася до 68 осіб. В її розташування прибули провідники ОУН Буковини – «Петренко»³⁶, «Павленко», «Кирило» і «Біскет» зі своєю охороною. Крім того, пришло ще 7 жінок, серед яких була районова «Оксана»³⁷, станична с. Самушин «Марта», станична с. Топорівці Гелич Рахіля на псевдо «Орися» (загинула у с. Добринівці), зв'язкова ОУН «Віра» (сестра «Юрася»), підрайонова «Леся», районова «Бджілка», підрайонова «Олена».

Члени боївки постійно скеровувалися на різноманітні завдання до сіл району. МДБ підсумувало:

«Взимку 1944 – 1945 рр. в селі Топорівці Садгирського району Кантемір разом із бандою «Юрася» здійснили збройний наліт на радянський актив, де було вбито 7 осіб радянських громадян і розграбували магазин сільпо та аптеку. В 1945 році Кантемір в банді «Юрася» брав участь у нальотах на села: Горошівці, Боянчук, Вербівці, Валява, Горішні Шерівці, де бандитами було вбито три чоловіки, в тому числі голова сільради с. Боянчук, пограбовані два магазини сільпо і спалений спиртзавод»³⁸.

В усіх зазначених акціях особливу участь брав «Деркач»: «Юрась» як командир боївки часто змушений був залишатися у «штабі», щоб здійснювати загальне керівництво акціями, відтак «Деркачу» нерідко випадало бути безпосереднім їх керівником.

Між «Деркачем» та «Юрасем» зародилася справжня чоловіча дружба і повстанське побратимство. Вони пліч-о-пліч боролися спочатку в одній боївці, а згодом – на рівних посадах районних керівників ОУН сусідніх районів, «Деркач» – Кіцманського, а «Юрась» – Садгирського, постійно зустрічаючись. Останні свої повстанські дні вони також провели разом. Такий гарний приклад бойового побратимства – достойний взірєць для виховання молодого покоління.

³⁶ Домчук Олексій Тодорович – «Старий», «Сокіл», «Голуб», «Петренко», «Назар» (18.01.1913 – 14.11.1945). Народився у с. Товтри Заставнівського р-ну. Закінчив Чернівецьку гімназію, навчався у Чернівецькому університеті. Вчитель. Служив у румунській армії. Член ОУН (1939). Командир сотні, заступник командира похідної групи Буковинського куреня П. Войновського (1941). Після переходу до ОУН (р), його скеровано у Тернопільську область. Організаційно-мобілізаційний референт Чортківського окружного проводу ОУН (осінь 1943 – 11.1944). Переведений на Буковину (12.1944). Організаційно-мобілізаційний референт Буковинського обласного проводу ОУН (12.1944 – 02.1945), після реорганізації – організаційний референт Буковинського окружного проводу ОУН (03. – 08.1945), провідник Заставнівського («Запрутського») надрайонного проводу ОУН (09. – 11.1945). Загинув у сутичці з опергрупою Заставнівського РВ УНКДБ у с. Товтри.

³⁷ Понич Степанія Ільківна – «Одарка», «Оксана», «Гриць», «Марина» (1920 – 2007), член ОУН з 1941 р., референт жіночої сітки Буковинського обласного проводу ОУН (3 – 10.1944), провідник Чернівецького повітового проводу ОУН, згодом референт пропаганди Вижицького надрайонного проводу ОУН. Заарештована 26 жовтня 1945 р. у с. Багна Вижицького району, засуджена на 10 років таборів.

³⁸ Уривок із вироку по справі Василя Кантеміра // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 206.

РОЗГРОМ БОЇВКИ «ЮРАСЯ»

Серед повстанців панували переможні настрої. Вони були господарями ситуації, майже вільно пересувалися по районі, не зустрічали практично ніякого опору. Проте коли чисельність боївки сягнула кількох десятків, залишатись непоміченими було вже неможливо. Та й ворог не дремав, а сил і засобів у нього було достатньо. Час вирішальної сутички назрівав.

В середині березня 1945 р. боївка прийшла до села Колінківці. Це було перше село на теренах Бесарабії, де ОУН практично не мала своєї мережі. У Колінківцях розквартирувались, зупинилися у крайніх хатах. Інформація про повстанців поширилася селом. Переночували повстанці спокійно, але зранку о 9-10 годині прибули війська НКВС. Бій тривав близько години.

Повстанські звіти про подальші події говорять наступне:

«18 березня у с. Колінківці Хотинського району, Бесарабія, на об'єднані боївки напала енкаведівська банда. Після короткого оборонного бою повстанці перейшли у протинаступ. Енкаведисти під сильним несподіваним наступом розбіглися. По стороні ворога було 4-ох убитих, з них один енкаведист, 2 «істребітелі» і голова сільради. Здобуто: 2 кріси, пістолет ТТ і наган»³⁹.

Ця перемога ще додала повстанцям упевненості і сміливості. Із Колінківців повстанці відійшли до Добринівців, розквартирувались по хатах. Але енкаведисти вже йшли по їх слідах, та близько 11-ї години наздогнали їх. Тихо обступили, зайняли найкращі позиції для ведення бою, залягли на шляху найкоротшої дороги до лісу. Зав'язався бій. Командували боєм «Юрась» та «Деркач». Бій тривав кілька годин, від 12-ї до 15-ї години. Раптовість нападу з боку військ НКВС, вдале розташування їхніх військ та певний хаос серед повстанців призвели до значних втрат. Довелося відступати. Втрати повстанців сягнули 28 осіб вбитими, при цьому чимало поранених, які, не бажаючи здаватися у полон ворогові та пам'ятаючи присягу і Декалог українського націоналіста, застрелилися, щоб живим не датися в руки ворога. Крім цього, 11 повстанців потрапили в полон. Водночас близько 30 повстанців завдяки пересічній місцевості вирвалися з оточення та розбіглися. Втрати з боку військ НКВС становили 5 осіб.

Серед найважчих втрат повстанців під час цього бою – вбиті ройові «Лис» та «Явір», провідник Садгірського районного проводу ОУН «Леся», захоплені у полон провідник Заставнівського районного проводу ОУН «Бджілка», бійці «Дзвін»⁴⁰, «Сливка», зв'язкові «Вишня» (Шев-

³⁹ Літопис УПА. Основна серія. – Т. 19. – С. 262.

⁴⁰ Капцан Георгій Георгійович – «Дзвін» (1922 – ?). Народився у с. Рідківці Новоселицького р-ну. У січні 1945 р. вступив у боївку «Юрася». Захоплений у полон 19 березня 1945 р. під час бою в с. Добринівці Заставнівського р-ну. Засуджений до 20 років каторжних робіт. Подальша доля невідома.

чук Вікторія Дмитрівна, засуджена на 10 років таборів), «Лілія» (Андрійчук Євгенія Георгіївна, 10 років), «Катря» (Ткачук Стефанія Тимофіївна із Шубранця, 10 років таборів), «Чайка» (Маковська Стефанія Омелянівна із Шубранця, 10 років) та інші⁴¹.

«Кліщ» згадує про ці події:

«... [з Колінківців] пішли у Добринівці, куди прийшли пізно вночі. Вранці на нас налетіла військова частина НКВС, ми прийняли бій, бій тривав 3 або 4 години, потім ми стали відходити в ліс, оскільки боялися оточення. Командували боєм «Юрась» та «Деркач». Коли почалася сильна перестрілка, я з «Мартою», «Лесею», «Орисею» вискочили у двір і спочатку не знали, що нам робити. Але тут мимо нас пробіг «Деркач» і почав мене так само підганяти, щоб я біг разом з ним. Тут же були «Кирило», «Славута» і інші, всього десь чоловік 11, і всі ми побігли в напрямку лісу і всі успішно заховались від переслідування. «Марта», «Леся» і «Орися» залишились в селі в тому домі, де ми ночували, і ніхто на них не звернув уваги із працівників НКВС»⁴².

Розгром боївки призвів до нового етапу розвитку повстанського руху на Буковині за Прутом. Підсумовуючи повстанські акції впродовж осені 1944 – весни 1945 рр., наведемо один документ радянських спецслужб:

*«Меморандум
акцій, здійснених бандою Юрася*

23 вересня 1944 року в с. Васловівці вбиті співробітники НКВС Лук'яненко і Шостак.

17 жовтня 1944 р. в с. Перебиківці пограбований магазин сільпо.

24 жовтня 1944 року в с. Шубранець вбиті: голова сільради Петрашук і начальник пожежної дружини Тумак, спалені сільська рада і підсобне господарство Містпрому.

18 листопада 1944 року в с. Василів Заставнівського району вбитий уповноважений Кіцманського РК КП(б)У Чередниченко, спалено сільраду.

14 листопада 1944 року в с. Дорошівці вбиті 13 чоловік службовців спиртзаводу.

12 листопада 1944 року в с. Онут вбиті: голова сільради Котик і його жінка, спалено сільраду.

3 листопада 1944 року в с. Васловівці спалено сільраду.

19 грудня 1944 року в с. Самушин бандою вбиті начальник

⁴¹ Заарештовані після бою у Добринівцях проходять по кримінальній справі П-5083 // Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіліт. справ. – Спр. П-5083. – Т. 1–2.

⁴² Спогади «Кліща» подано за: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 5505. – Арк. 25, 42–43.

кінноплемінної бази Гурський та завідувач магазином сільпо Лучек. Пограбовано магазин сільпо.

24 грудня 1944 року в с. Топорівці вбиті: голова сільради Ілащук і голова фінансової комісії Глинський. Розграбована аптека, вбитий зав. аптекою Брандтман.

26 грудня 1944 року в с. Шилівці Садгірського району вбиті: секретар сільради Севастьянов, голова сільпо Саїн.

11 січня 1945 року в с. Горошівці пограбовано дитячий будинок.

26 лютого 1945 року в с. Боянчук Заставнівського району задушений голова сільради Гарас.

27 лютого 1945 року в с. Вербівці задушений дільничний уповноважений міліції Буга.

12 березня 1945 року в с. Васловівці вбиті 9 бійців винищувального батальйону.

19 березня 1945 року під час бою в районі с. Добринівці бандою вбиті лейтенант Держбезпеки – тов. Жерновой, сержант військ НКВС та 3 бійці.

Складено 1 червня 1945 року»⁴³.

Значні втрати боївки «Юрася» стали важким ударом по повстанському рухові Буковини. Конспіративна мережа була сильно зруйнована, велика кількість вояків явилися з повинною, а інші були деморалізовані. Радянська агентура проникла навіть у провідні боївки, по селах проводилися масові допити людей і вербування зрадників, котрі були зорієнтовані виявляти і доповідати про прихід у село повстанців. Повсюдно НКВС організувало псевдобоївки із колишніх повстанців, замасковані під боївки ОУН, котрі провокували населення і вишукували тих, хто підтримує підпілля. Чимало бойовиків-одинаків скеровувалися органами НКВС у ліс із завданням фізичного знищення повстанців і керівників боївок.

КАНТЕМІР – КЕРІВНИК БОЇВКИ

У Добринівцях близько 30 повстанців вийшло з оточення, проте під час відступу організованість зберегти не вдалося, і частина вояків втратила зв'язок з керівником боївки «Юрасем» та переховувалась самотійно неподалік від своїх сіл і свого дому. Водночас НКВС запровадило по всьому Садгірському та Заставнівському районах посилені заходи із переслідування та пошуку повстанців, що вирвалися з оточення. В таких умовах, так і не встановивши зв'язок з керівництвом, чимало повстанців вийшли з повинною до органів НКВС, як тоді казали «представилися».

Основна група повстанців, близько 20 бійців, через с. Васловівці відступили до с. Шубранець. Серед них були: «Юрась», «Деркач»,

⁴³ Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабілі. справ. – Спр. П-5083. – Т. 2. – Арк. 276.

«Славута», «Співак», «Тарас», «Скорий», «Бігун», «Меч», «Іскра», «Грім», «Береза»⁴⁴, «Павленко», «Вихор», «Чорногора», «Ворон», «Кліщ», «Грізний», «Тур», «Кирило». З жінок знаходились «Люба», «Орися», «Марта»⁴⁵, «Леся», «Оксана», дружина повітового провідника «Кирила» «Софія». В Шубранці повстанці розділилися – частина пішла в гори, а інша – до с. Чорний Потік, далі в с. Онут, де зустріли «Петренка» та «Марту».

Поступово вдалося втекти від переслідувачів. Повстанці трохи відпочили, оговталися від отриманих втрат та знову заходились відроджувати боївку, збирати назад уцілілих повстанців. В середині травня 1945 р. в боївці було 8 осіб – «Юрась», «Деркач», «Грім», «Заець», «Дуб», «Чорногора», «Явір» та «Меч». Згодом розшукали «Грізного», «Голуба» (Кочан Василь Петрович), «Байду», «Березу», викликали з села Горошова на Тернопільщині ще п'ятьох повстанців – «Кліща», «Стрілу», «Ліса»⁴⁶, «Тура», а також «Марту». Забезпечував повстанців «Козак»⁴⁷ (попереднє його псевдо «Дуб»). Зібралися у Горошівському лісі, куди підійшли також провідники «Петренко» і «Кирило».

Щоб змінити настрої серед повстанців на більш оптимістичні, провідники ОУН вирішили провести зміни у керівництві боївки. «Кирило» зібрав нараду, під час якої заявив, що «Юрась» залишатися керівником боївки не може, оскільки його боївка розгромлена у Добринівцях, а «Деркача» повстанці недолюблюють, тому призначив керівником

⁴⁴ Мартинюк Іван Григорович – «Береза», «Степан» (1919 – ?). Народився у с. Топорівці Новоселицького р-ну. Наприкінці 1944 р. вступив до боївки «Юрася», де перебував до дня легалізації – 7 липня 1945 р. Брав участь у більше, ніж десятих акціях боївки, особисто знищив бійця винищувального батальйону с. Рананча Сологуба. Після легалізації був завербований і повернутий до підпілля. Вся родина – жінка Євдокія, дочка Вероня (2 роки), брат Петро, сестра Домка – вислані у віддалені області СРСР. Разом з Іваном Житарюком («Грізний», «Лютий», «Довбуш») проходить по архівно-кримінальній справі № 2550.

⁴⁵ Магалевиц Синефта Тимофіївна – «Марта» (1914 – ?). Член ОУН з 1944 р. Зв'язкова при боївці «Юрася», в кінці березня 1945 р. «Олегом» призначена провідником Садгирського районного проводу ОУН замість «Лесі», котру переведено на аналогічну посаду в Заставнівський район. На початку червня 1945 р. захворіла на тиф, пролежала хвора у с. Горошівці Заставнівського району близько 2 тижнів і там 23 червня 1945 р. була заарештована. Вироком від 5 вересня 1945 р. засуджена на 20 років каторжних робіт. 28 липня 1956 р. від подальшого відбування покарання звільнена (відбула 11 років і 1 місяць) // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 5505.

⁴⁶ Дарійчук Іван Софронівич – «Ліс», 1914 р. н., уродженець с. Добринівці Заставнівського району. Член ОУН з 1945 р. Заарештований 10.07.1947 р., засуджений на 25 років таборів.

⁴⁷ Безручак Василь Ількович – «Козак», «Дуб». «Кліщ» згадує про нього: «Я не знаю його посади в ОУН, але думаю, що він був тереновим, оскільки забезпечував боївку нічлевою, харчуванням, забезпечував всі можливі зв'язки. Його поле діяльності були села Горошівці, Добринівці і Чорний Потік» (Див.: // Архів УСБУ ЧО. – Спр.5505. – Арк. 48).

«Кліща»⁴⁸ як найбільш досвідченого повстанця, заявивши йому, що покладає на нього великі сподівання і очікує суттєвої активізації дій боївки. При цьому «Кирило» наполіг, щоб «Юрась» негайно скликав збори боївки та особисто оголосив воякам про своє усунення і про призначення на його місце «Кліща». «Юрась» це негайно виконав – зібрав усіх повстанців та оголосив їм, що на його місце керівником боївки провідник Буковини «Кирило» призначив найактивнішого і здатного реально вести боротьбу за Самостійну Українську Державу – старого оунівця «Кліща». Після виступу «Юрася» виступив «Кирило», позитивно охарактеризував «Кліща» та вимагав від повстанців безумовного виконання всіх його розпоряджень, хоч би це вартувало їм життя. Повстанці залишилися задоволеними рішенням проводу та новим керівником і дали слово виконувати всі накази «Кліща».

Але «Кліщ» згадує цікаву обставину: «Кирило» відкликав в сторону мене і «Деркача» і нам сказав, що фактичним керівником боївки буде «Деркач», але оскільки його хлопці недолюблюють, то перед хлопцями командиром буде «Кліщ». Я самостійно керувати боївкою не міг, бо не мав достатньо досвіду і був зовсім незнайомий із місцевістю Заставнівського району, тоді як «Деркач» добре знав ці краї. Тому ми командували боївкою разом. «Деркач» віддавав накази мені, а я доводив ці накази до боївки, щоб створити видимість, що командую боївкою я, а не «Деркач»⁴⁹. «Юрасю» «Кирило» наказав збирати собі нову боївку і дав йому на це два тижні.

Боївка перейшла в Добринівський ліс. «Петренко» і «Кирило» покинули розташування боївки. «Юрась» продовжував збирати по навколишніх селах новачків. «Береза» і «Грізний» запропонували піти у Топорівці, навести там порядок. «Кліщ» на акцію не пішов, бо захворів. Тоді «Деркач» взяв боївку, яка налічувала 14 чи 17 осіб, і пішов у Топорівці. «Кліщ», «Юрась» та «Козак» залишились в лісі. Прошло три доби, коли прийшов «Деркач» і приніс страшну звістку.

ПЕРША ЗРАДА СЕРЕД ПОВСТАНЦІВ

«Кліщ» згадує, що коли вони були в лісі, до них із завдання повернувся «Деркач» та «Ворон» і розповіли «Юрасю» про випадок, який став-

⁴⁸ Морховецький Рудольф Йосипович – «Кліщ» (1918 – ?). Родом із с. Бояни тоді Садгірського району. Поляк за етнічним походженням. Член ОУН з травня 1944 р. Його батько був мобілізований російськими військами під час I світової війни, тому Рудольф народився у м. Астрахань. Перебував у курені Лугового, згодом – в особистій охороні «Скригуна» в Сторожинецькому районі, наприкінці лютого був скерований у боївку «Юрася». 19 липня 1945 р. в с. Чорний Потік під час бою з опергрупою райвідділу НКВС взятий у полон. Засуджений до 20 років каторжних робіт. 19 липня 1956 р. строк покарання знижено до фактично відбутого і з місць позбавлення волі звільнено // Див.: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 5505.

⁴⁹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 5505. – Арк. 30, 44.

ся, і через який не виконано завдання. 8 або 9 червня в Топорівському лісі, коли вони зайшли в яроч, щоб напиться зі струмка води, «Байда»⁵⁰ і «Голуб», які залишились на горбі, відкрили стрільбу – «Байда» із кулемета, а «Голуб» з гвинтівки – та вбили двох повстанців-новачків, «Клима» та «Гайворона», а самі зі зброєю втекли. Під час сум'яття, яке виникло, частина повстанців і собі розбіглися у різні боки, вважаючи, що потрапили у засідку НКВС. Втекли «Чорногора», «Явір» та «Меч» (усі із с. Чорний Потік), «Калина» та «Шпак»⁵¹ із с. Товтри, «Тур» з Бесарабії.

Сподіваючись, що повстанці, котрі розбіглися, повернуться, «Юрась», «Деркач» та «Кліщ» кілька днів залишалися в лісі в обумовлено-му місці. Через два дні повернулися лише «Береза», «Грім» і «Грізний».

Лише зараз, у світлі документів радянських спецслужб, причини такої поведінки «Байди» та «Голуба» стають зрозумілими. Пролити світло на ситуацію допоможуть оперативні зведення НКВС.

Оперативне зведення № 2/5450 за 8 червня 1945 р.:

«В квітні 1945 р. в Садгірський РВ НКВС явилися з повинною 2 бандити із банди «Юрася» на псевдо «Голуб» і «Байда», які були завербовані і вліті в бандбоївку «Юрася» із завданням ліквідації бандгрупи.

«Голуб» і «Байда», користуючись довірою у бандитів, отримали у них на озброєння гвинтівку і кулемет.

6 червня п. р. банда «Юрася» зупинилася в лісі на відпочинок, бандити пішли до річки пити воду, в цей час «Голуб» і «Байда» відкрили по них гвинтівочно-кулеметний вогонь в результаті чого вбили 8 бандитів⁵², а ті 4, котрі залишилися живими, зникли у лісі. Виїздом на місце виявлені трупи і зафіксовані в акті»⁵³.

Ще кілька моментів додає «Доповідна записка про результати боротьби з антирадянським підпіллям і озброєними бандами на території Садгірського району з 10 по 15 червня 1945 року», згідно якої «20 травня нами в боївку «Юрася» було заслано 2 агенти-внутрішники на псевдо «Байда» і «Голуб». ...6 червня «Голубові» із банди вдалося втекти і з'явитись до нас на зв'язок. Останній доніс, що він разом із «Байдою» обстріляв боївку, керівником якої був «Деркач». Після його втечі про долю «Байди» ніяких даних не було. 10 червня 1945 року явився і сам «Байда»⁵⁴.

⁵⁰ Подальша доля «Байди» (Михайлюк Микола Якубович, с. Рідківці) остаточно невідома. Певне світло на неї проливає наступна довідка: «У 1945 р. у спецгрупі Садгірського РВ МВС використовувався Михайлюк Микола Якубович, що явився з повинною, уродженець села Раранча, мав на озброєнні гвинтівку. Останній у грудні 1945 р. при виконанні службового завдання пропав без вісти» // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 2550.

⁵¹ Романюк Василь Георгійович – «Шпак» (1928 – ?). Народився у с. Товтри Заставнівського р-ну. В ОУН з травня 1945 р. Вироком суду від 5 вересня 1945 р. засуджений на 15 років каторжних робіт.

⁵² Причини такої неточності незрозумілі. Вбитими були двоє повстанців.

⁵³ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 2. – Т. 1. – Арк. 228.

⁵⁴ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 12. – Арк. 146.

Це був, напевне, перший настільки відвертий приклад зради серед повстанців, з яким зіткнувся «Деркач». Майже місяць двоє ворожих агентів перебували серед повстанців, знали всі місця зустрічей, зв'язки у селах району, мали нагоду знищити всіх керівників повстанського руху. Даний приклад ще раз нагадав повстанцям, що в підпіллі нехтувати і вільно ставитись до питань особистої безпеки не можна.

ОТОЧЕННЯ ПОВСТАНЦІВ У С. ЧОРНИЙ ПОТІК

За кілька днів боївка («Кліщ», «Деркач», «Грім», «Грізний», «Козак», «Граб» та «Береза») пішли до с. Чорний Потік з метою відшукати «Чорногору» та «Явора»⁵⁵. «Юрась» з «Вороном» залишились в Горошівцях.

Далі події розвивались наступним чином (за спогадами «Кліща»):

«Ми пішли в Добринівці, зупинилися у сторонньої для нас жінки біля млина, оскільки після арештів ми вже провідників не мали, а «Кирило» наказав, щоб нових провідників не наставляли і діяти без них. Переночувавши, на світанку 21 червня 1945 р. полем пішли у село Чорний Потік, прийшли рано вранці, зайшли в одну хату. «Козак» і «Деркач» почали стукати у вікно і викликали господаря, котрий виявився молодим хлопцем. «Козак» сказав йому, щоб приготував сніданок, а ми будемо спати у вас в стайні. Пішли в стайню, залізли там на під і всі поснули, не виставивши жодного вартового. Десь через чотири години, приблизно о 10-й годині, прийшли бійці винищувального батальйону, оточили сарай і стали кричати – «здавайтесь». Але ми цього не чули. Тоді вони послали господиню сараю, щоб вона розбудила нас. Прийшла хазяйка і сказала, що ми оточені, щоб ми негайно злізли і виходили на двір. Ми схопились за зброю – у нас було 3 автомати, 1 ППШ та один німецький, один чеський кулемет, решта гвинтівки. Відкрили по «істребках» вогонь і під прикриттям кулеметного вогню по одному стали відходити. «Істребки» стали переслідувати нас кулеметним і автоматним вогнем. Передостаннім вискочив із стодоли «Козак» і впав вбитий. Тоді «Кліщ», котрий залишився останнім, побоявся виходити і вирішив піти на хитрість – сховатися в сіні у сусідній стайні, сподіваючись, що працівники НКВС вирішать, що всі повстанці втекли, і його не шукатимуть. Він перебіг в іншу стайню, сховав в соломі свою гвинтівку і сховався сам. Але коли стрільба закінчилася і в стайню прийшли червоноармійці, вони все обшукали і виявили мене, мою гвинтівку і 39 патронів до неї»⁵⁶.

⁵⁵ «Кліщ» згадує інакше: «Після цього ми вдень ховалися в лісі, а вночі переходили в село Горошівці і так крутилися приблизно тиждень. Потім «Юрась» підізвав мене, і тут же був і «Деркач», і інші хлопці, і сказав нам, що ми повинні піти в село Чорний Потік і забрати там чотирьох нових повстанців. Там існувала озброєна боївка, котра діяла самостійно, чисельністю 4 чоловіки, і «Козак» повинен був знати, де вони перебувають. Ми мали намір їх упіймати і влити для поповнення собі. «Юрась» пояснив «Козаку», де він може знайти цих хлопців» // Цит. за: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 5505. – Арк. 50.

⁵⁶ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 5505. – Арк. 14, 18, 50.

В результаті бою повстанці зазнали чергових втрат: «Козак» був вбитий, «Кліща» взяли в полон, «Грім» був поранений, але втік разом з повстанцями. «Деркач», «Грізний», «Береза» та «Граб» – відступили неушкодженими. «Деркач» повів пораненого «Грома» в Добринівці, де залишив на лікування. В цей час захворів і пішов додому на лікування «Граб», здавши кулемет.

Це вже було третє оточення «Деркача», і кожного разу він дивився смерті в обличчя.

Через два дні, 23 червня 1945 р., органи НКВС під час прочісування і облав на повстанців у селі Горошівці в домі Грумези Марії виявили і заарештували «Марту» – Магалевиц Синефту із села Шубранець, районову Садгірського району, котра в середині червня 1945 р. захворіла на тиф та лежала важко хвора.

Боївка пішла в Добринівський ліс. Там зустріли боївку «Когута», і разом в ніч з 29 на 30 червня 1945 р. здійснили акцію в селі Горішні Шерівці, де запалили місцевий спиртзавод, для якого відбирали у селян картоплю з усього району. Разом з боївкою «Когута» тоді також були референт СБ Чернівецького надрайонного провду «Скригун», провідник Буковинського окружного провуду «Сталь» та його заступник «Кривоніс»⁵⁷. Це була, можливо, єдина зустріч «Деркача» і «Сталю». На світанку після акції боївка «Когута» відійшла, а боївка «Юрася» і «Деркача» мала намір навідатись в Топорівці та Раранча, де спалити місцевий колгосп та радгосп. Всього у них залишилося 6 вояків. Прийшовши в Топорівці, боївка зайшла на чинтар та розташувалась в очікуванні темноти. «Юрась» післав «Березу» та «Грізного» за продуктами. Але вони, зайшовши в село, не стали збирати продукти, а сховалися в житі, де й просиділи до вечора, а відтак пішли в Садгору і вранці 7 липня разом з'явилися зі зброєю з повиною в Садгірський райвідділ НКВС⁵⁸. За кілька днів до того, 27 червня 1945 р. в Садгір-

⁵⁷ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 2550. – Арк. 110.

⁵⁸ Після явки з повиною їм дали завдання виявляти свої попередні зв'язки і, видаючи себе за бандерівців, фізично знищити «Юрася» і інших повстанців. Як згадує «Грізний»: «Так по січень 1946 року я ходив з бандою легалізованих бандерівців. Нами були виявлені зв'язки ОУН по с. Валява, Грушівці і інших, по яких були проведені арешти пособників ОУН» // Цит. за: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 2550. – Арк. 85. Водночас, навесні 1946 р. «Грізний» та «Береза» знову переходять на нелегальне становище. «Грізний» разом із «Соколом» – Мельничуком Іваном – поранили дільничного уповноваженого с. Слобода-Раранча Веренька, 25 липня 1946 р. – вбили учасника ініціативної групи колгоспу с. Стара Жучка Василя Козака, а в серпні 1946 р. «Грізний» поранив заст. начальника Садгірського МТС Аулова. 9 серпня 1946 р. «Грізний», «щоб розв'язати собі руки», в лісі села Стара Жучка вбив «Сокола», оскільки підозрював його у зв'язках з органами МДБ, та намагався піти на роботу до Чернівців, щоб «розчинитися» серед міських жителів. Проте був заарештований. «Береза» і «Грізний» за-суджені до розстрілу, 21 лютого 1947 р. вирок виконано.

ський РВ НКВС з'явився з повинною Василь Мудрий-«Ворон»⁵⁹, котрий був ройовим у боївці «Юрася».

Повстанці зазнавали значних втрат. Докладені повстанськими провідниками титанічні зусилля з відновлення чисельності і потужності боївок не приносили результатів. Доволі масовими стали приклади явок з повинною колишніх бойовиків, все частішими ставали зради побратимів. Із кожною новою зрадою прокочувалася хвиля арештів серед довірених осіб підпілля, каральні органи радянської влади дізнавалися все нові подробиці про особи повстанців, відтак отримували змогу використовувати їхніх родичів для того, щоб змусити явитись з повинною та нерідко і зрадити побратимів.

Документи НКВС підсумовують ситуацію в боївці, якою керував «Деркач», наступним чином: «Упродовж літа 1945 року було вбито 11 повстанців, захоплено – 13, схилено до добровільної явки з повинною – 11. Станом на 1 вересня 1945 року боївка складалася лише з 5 осіб: «Юрась», «Деркач», «Грім» (Кравчук Діонізій Іванович, пізніше бойовик особистої охорони «Юрася», загинув 4 грудня 1947 р.), «Заєць» (Гуцуляк Василь Семенович, загинув 5 листопада 1947 р.) та «Байда». Боївка повністю припинила здійснювати теракти і пішла в глибоке підпілля»⁶⁰.

ПОЛЮВАННЯ НКВС–МДБ НА БОЇВКУ «ЮРАСЯ» –«ДЕРКАЧА»

Райвідділи НКВС та МДБ кинули всі сили, щоб упіймати «Деркача». Радянською агентурою обставили усі можливі місця його появи та місця перебування. До того, як вже зазначалося, двох агентів із завданням знищити керівництво боївки вдалося включити до її складу.

Проте, результатами такої роботи вони не були задоволені, зазначаючи в одному зі своїх звітів: «Наша робота в силу обережності «Юрася» позитивних результатів не досягала, нових учасників «Юрась» в боївку не брав»⁶¹.

В липні місяці 1945 р. з числа повстанців, які вийшли з повинною, в Садгірському районі НКВС були організовані дві провокативні групи: одна складалася з 7 осіб та діяла в лісах сіл Топорівці й Раранча, де часто переховувалась боївка, керував групою Іван Житарюк-«Грізний»,

⁵⁹ Органи НКВС заарештували його дружину і близько 4 місяців утримували у в'язниці. Його трирічна дитина знаходилася десь у родичів, без матері. Через родину передали, що її відпустять, якщо «Ворон» добровільно з'явиться у райвідділ. І він вийшов з повинною. Проте, як свідчать пізніші радянські документи, під час явки «зброї не здав, бандерівські зв'язки не показав». Однієї ночі прийшов «Скригун» з двома повстанцями для ліквідації «Ворона», і лише слізні прохання жінки не вбивати його врятували йому життя. На його щастя, йому не довелося купувати собі свободу видачею інших повстанців, не залучили його і до численних провокативних груп, до яких включали колишніх повстанців, щоб вони купили собі свободу кров'ю побратимів.

⁶⁰ Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 12. – Арк. 126.

⁶¹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 12. – Арк. 126.

а інша чисельністю 6 осіб на чолі з колишнім повстанцем Георгієм Борденюком-«Бігуном» діяла в районі сіл Горішні Шерівці – Шубранець – Васловівці⁶².

Впродовж травня–червня 1945 р. на території Садгірського району проведено три операції. Перша операція, яка була проведена силами 16-го інженерного батальйону по прочісуванню лісових масивів району, позитивних результатів не дала. Друга операція була проведена в районі чистого поля, яке відноситься до села Шубранець, також силами 16-го інженерного батальйону, але теж була безрезультативною. Третя операція була проведена маршрутною групою під керівництвом о/у ВББ лейтенанта Шкурпіло. Остання більше тижня діяла в лісах, прилеглих до сіл Топорівці, Горошівці, Добринівці і Раранча.

Одного разу боївку майже настигли. Радянський звіт зазначає: «16 червня наша група зустрілася в Горошівському лісі з бандгрупою «Деркача» чисельністю 7 осіб. Підпустивши банду на 50 метрів, з нашого боку по банді був відкритий вогонь, але вона, користуючись темрявою ночі та нерівністю місцевості й не прийнявши бою, кинулася втікати, скотившись в яр, скрилась. Прийняті заходи переслідування результатів не дали»⁶³.

Окрім того, впродовж третього кварталу 1945 р. енкаведистами була проведена агентурно-оперативна та чекістсько-військова операція з ліквідації боївки. Для її проведення в район направлена рота 23 батальйону військ НКВС. Війська впродовж липня систематично прочісували лісові масиви, а також населені пункти. Було сформовано кілька оперативно-маршрутних груп. Проте, як зазначається у документах НКВС, проведені операції результатів не дали⁶⁴.

Третього вересня 1945 р. провокативна група «Бігуна» повідомила, що в селі Шубранець 21 серпня з'являвся Василь Кантемір-«Деркач», ніби приходив за продуктами харчування. На основі цих даних до 7 вересня вищезгадана боївка НКВС на чолі з Георгієм Борденюком знаходилась в селі Шубранець, обставляла хати засідками в нічний час, де була можлива поява «Деркача»⁶⁵. Проте її робота успіху не мала, і боївка була скерована по маршруту: сс. Топорівці, Добринівці, Горошівці, Васловівці, Шубранець⁶⁶.

⁶² Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 12. – Арк. 180, 77.

⁶³ Доповідна записка про результати боротьби із антирадянським підпіллям і озброєними бандами на території Садгірського району з 20 по 25 червня 1945 року // Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 12. – Арк. 160.

⁶⁴ Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 12. – Арк. 180.

⁶⁵ Доповідна записка про результати боротьби із антирадянським підпіллям і озброєними бандами на території Садгірського району з 31 серпня по 5 вересня 1945 року // Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 12. – Арк. 170.

⁶⁶ Доповідна записка про результати боротьби із антирадянським підпіллям і озброєними бандами на території Садгірського району з 5 по 10 вересня 1945 року // Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 12. – Арк. 171.

Відтак, НКВС констатувало:

«Із складу банди Юрася, яка на кінець II кварталу 1945 року налічувала у своєму складі 20 осіб, залишилось 4. Ліквідація її відноситься в основному за рахунок явки з повинною. Також банда втратила активність. Якщо на початку кварталу, коли вона мала до 20 повстанців, були часті випадки бандпроявів, то на кінець звітного кварталу зафіксований лише один – вбивство бійця винищувального батальйону. На даний час банда глибоко законспірована, зв'язків з населенням не має, бо вона його боїться. Родичі бандитів усі виселені у віддалені краї Радянського Союзу. Бандгрупа не має ніяких перспектив у своїй діяльності, але з'явиться з повинною боїться через страх за раніше вчинені ними злочини»⁶⁷.

Упродовж кінця 1945 – весни 1946 рр. Кантемір продовжував діяти у Садгірському та Заставнівському районах спільно із «Юрасем» та іншими повстанцями, котрі входили до боївки. Проте назвати посади, які він обіймав, досить важко. Не додають чіткості і документи НКВС, котрі «Деркача» – Василя Кантеміра у різний час називають і керівником СБ у Садгірському районі, він же одночасно є провідником боївки⁶⁸. Іншого разу називають «Деркача» станичним організатором при Садгірському районному проводі на чолі із «Юрасем»⁶⁹. Одного разу «Деркача» називають Садгірським районним провідником ОУН, а «Юрася» називають надрайонним референтом СБ⁷⁰.

Проте точно відомо, що наприкінці березня 1946 року Василя Кантеміра призначають керівником сусіднього, Кіцманського районного проводу ОУН. Про деталі цього призначення дещо пізніше. Зараз спробуємо оглянути розвиток мережі ОУН у Кіцманському районі напередодні призначення Кантеміра.

ДІЯЛЬНІСТЬ КІЦМАНЬСЬКОГО РАЙОННОГО ПРОВІДУ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ «ГОНТИ» ТА «ТАРАСА»

Принаймні до початку осені 1944 р. керівника Кіцманського районного проводу не було. Його обов'язки виконувала «Мурашка» – Ластівка Марія зі села Мамаївці Кіцманського району. За одними даними, вона була підрайоною, за іншими – організаційним референтом районного проводу.

Першим відомим провідником Кіцманського районного проводу ОУН був «Гонта»⁷¹ – Глатович Дмитро Ількович, 1922 р. н., уродже-

⁶⁷ Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 12. – Арк. 182.

⁶⁸ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 3. – Арк. 121.

⁶⁹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 12. – Арк. 68.

⁷⁰ Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 12. – Арк. 125–126.

⁷¹ Глатович Дмитро Ількович – «Голуб», «Гонта» (1922 – 8.02.1945). Народився у с. Дички Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. Член ОУН (03.1942). Вояк УНС (1943), чотовий сотні УПА Дмитра Карпенка-«Яструба» (1944). Переведений на Буковину (10.1944). Провідник Кіцманського районного проводу ОУН (10.1944 – 02.1945). Захоплений у полон тяжко пораненим у с. Витилівка Кіцманського р-ну під час сутички із співробітниками Кіцманського РВ УНКВС. Помер під час допиту у Кіцманському райвідділі.

нець села Дички Рогатинського району Станіславської (нині Івано-Франківської) області. На допиті він зізнає: «4 жовтня 1944 року мене викликав провідник Центрального проводу «Данило»⁷² та сказав мені, що на території Північної Буковини робота проводиться дуже погано, особливо розвідувальна, і він мене тимчасово призначає районним провідником у Кіцманському районі Чернівецької області, у зв'язку з тим, що Кіцманський район у нас зовсім відкритий. В перших числах грудня 1944 року мене із сотні «Яструба» зв'язкова «Пудра» привела у село Брідок, а з Брідка одна жінка привела мене в Малий Кучурів, де була провідник Буковини «Мотря» (Артемізія Галицька)⁷³. «Мотря» звала «Гонту» з «Мурашкою» та відправила у район.

«Гонта», вивчивши район, розшукував осіб, котрі ухиляються від мобілізації в ряди Червоної армії, збирав дані на радянських активістів, істребків, працівників НКВС та осіб, які з ними співпрацюють. До початку лютого 1945 р. «Гонта» провів розподіл району на кущі, зайнявся підбором людей. На початку 1945 р. окружний провід посилив районний осередок та передав «Гонті» уродженця Кіцманщини «Мирона»⁷⁴ на посаду підрайонного.

Проте зробити більше «Гонта» не встиг. Після чергової наради керівників повстанського руху, яка проходила 4–6 лютого 1945 р. в селі Вікно Заставнівського району, вони втрюх – «Гонта», «Мурашка» та «Мирон», повертаючись на Кіцманщину, в селі Витилівка через зраду господарів були оточені енкаведистами. «Мирон» згадує: «Вранці почувся голос: «Руки вгору!» «Гонта» наказав відкрити вогонь, я ліг біля порогу хати і з гвинтівки відкрив вогонь. «Гонта» також стріляв у двері, а потім у вікно. Після цього мені «Гонта» наказав вистрибнути у вікно і відходити, що я і зробив. За мною також вистрибнули «Гонта» і «Мурашка». Відбігши кілька метрів, я став пораненим і впав. Коли оглянувся, позаду побачив також пораненого «Гонту», а «Мурашка» пробігла далі мене, але її також настигла куля»⁷⁵. Зведення НКВС стосовно цього випадку додає, що були захоплені оунівські листівки, 2 гвинтівки, 1 пістолет, 2 гранати та 40 патронів⁷⁶. В бою «Гонта» був важко поранений в ногу, його доправили у Кіцманський райвідділ та допитали. Безпосередньо на допиті, через 2-3 години, він помер.

Таким чином все керівництво ОУН в Кіцманському районі було знищене.

⁷² За даними радянських спецслужб – Селенко Василь, 43 роки, родом з Тернопільщини.

⁷³ Цит. за: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3458. – Арк. 25–26.

⁷⁴ Домбровський Денис Васильович – «Мирон», 1925 р. н., із села Лужани. Член ОУН із серпня 1944 р., залучений «Оксаною». До лютого 1945 р. перебував в особистій охороні надрайонного провідника ОУН «Кирила». За вироком Військового трибуналу від 9 червня 1945 р. засуджений на 15 років каторжних робіт. Кримінальна справа зберігається у: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3458.

⁷⁵ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3458. – Арк. 16.

⁷⁶ Архів УСБ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 2. – Т. 1. – Арк. 58.

У березні (за іншими даними – у травні) 1945 р. районним провідником Кіцманщини призначено «Тараса»⁷⁷. Районний провід «Тараса» залишався одним з найменш розпрацьованих радянськими спецслужбами. Органи держбезпеки у своїх звітах за 1945 та першу половину 1946 рр. з місяця в місяць називають серед його членів лише «Гриця»⁷⁸, котрого іноді вважають районним референтом СБ, та «Бориса»⁷⁹. Також зазначалося, що в районі наявні три кущі та 20 станиць, проте кущові і станичні у Кіцманському районі виявлені не повністю, точніше сказати – зовсім не виявлені.

Кіцманський провід «Тараса» провів значну роботу з розбудови підпільної мережі, котрою користувалися і наступні керівники районних проводів, постійно поширював антирадянські агітаційні матеріали, провів кілька резонансних відплатних акцій.

У березні 1946 р. «Тарас» посперечався з керівником Кіцманської районної СБ «Шаленим» і зопалу під час перепалки вбив його. Після того, побоюючись помсти з боку керівництва ОУН, почав переховуватися і від Проводу ОУН, і від органів радянської влади. Він писав штафетки до «Скригуна» і просив його пробачення за це вбивство, а для того, щоб виправдати себе перед повстанцями, самостійно діяв в селах Кіцманського району, проводив агітаційну роботу.

Півроку «Тараса» розшукували як оунівці, так і радянська влада. Перші – з метою розслідування інциденту та суду над «Тарасом», інші – щоб перевербувати, пообіцяти свободу та розпочати оперативну гру з метою виходу на надрайонний провід ОУН. Лише в середині осені 1946 р. «Тарас» таки поновив зв'язок із проводом. В листопаді чи грудні 1946 р. окружний провідник Буковини «Сталь»⁸⁰ відправив «Тараса» на територію Румунії для встановлення зв'язку з підпіллям ОУН за кордоном. Під час виконання цього завдання «Тарас» загинув, найбільш імовірно – був застрілений румунськими прикордонниками.

⁷⁷ Федірчик Олександр Васильович – «Тарас» (1921 – 1946), уродженець села Киселів Кіцманського району, член ОУН із 1941 р.

⁷⁸ Скорейко Георгій Миколайович – «Гриць», 1910 р. н., уродженець села Борівці Кіцманського району, член ОУН із 1944 р. Бойовик охорони кущового «Бориса», загинув разом з ним в часі чекістсько-військової операції 2 травня 1949 р. від рук зрадника біля села Малятинці Кіцманського району.

⁷⁹ Гордей Іван Васильович – «Борис», «Данило», 1898 р. н., уродженець с. Борівці Кіцманського району. Загинув від рук зрадника 2 травня 1949 р. біля села Малятинці Кіцманського району.

⁸⁰ Савчак Василь Миколайович – «Блакитний», «Сокіл», «Арпад», «Сталь», «Старий», «С-20», «383/с» (1921 – 20.10.1950). Народився у с. Ямниця Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл. Закінчив народну школу та Станіславівську гімназію. Член ОУН. Референт Юнацтва Станіславівського обласного проводу ОУН, організаційний референт Станіславівського окружного проводу ОУН (1940 – 1944), провідник Коломийського окружного проводу ОУН (весна 1944 – 02.1945), провідник Буковинського окружного проводу ОУН (03.1945 – 05.1950), організаційний референт Карпатського крайового проводу ОУН (07. – 10.1950). Загинув у сутичці з опергрупою УМДБ Станіславської обл. на схилі г. Кормитура біля с. Шешори Косівського р-ну Станіславської обл. Лицар Бронзового Хреста заслуги та Срібного Хреста заслуги.

СТРУКТУРА ОУН КІЦМАНЩИНИ

Відповідно до загальної структури ОУН, сільські (станичні) осередки ОУН на чолі зі станичними складали окремі кущі, котрі у свою чергу підпорядковувалися районному проводу ОУН, той – надрайонному. Сама Буковинська округа поділялася на три надрайони – Гірський, Чернівецький та Запрутський (до останнього входили Заставнівський, Садгірський та Кіцманський райони). Його впродовж грудня 1945 – квітня 1947 рр. очолював вже згаданий «Скригун», а після його загибелі й до травня 1949 р. – «Кобзар»⁸¹. Надрайонний провід у свою чергу підпорядковувався Буковинському окружному проводу ОУН. Також районний провідник був підлеглим надрайонному керівнику СБ («Макар»⁸²) та референту СБ окружного Проводу ОУН («Кривоніс»).

Окружний, районні та надрайонні проводи очолювали провідник та керівники низки референтур – організаційної, пропаганди, військової, господарчої, зв'язку, жіночої сітки, Українського Червоного Хреста (УЧХ), Юнацтва ОУН, а також керівника відповідної Служби Безпеки ОУН. Кожен районний провід у свою чергу складався з 2–3-х кущів на чолі із кущовими керівниками.

Проте Кіцманський, як і низка інших районних проводів ОУН на Буковині, не були повністю укомплектовані, і районний керівник сам безпосередньо мусив опікуватись організаційними питаннями, пропагандою, господарськими проблемами та виконувати функції керівника СБ.

Так само не було можливості розвивати мережу ОУН і вглиб. Кущові провідники, яких у Кіцманському районі було троє, у кожному селі повинні були мати станичних, з якими зв'язувались в першу чер-

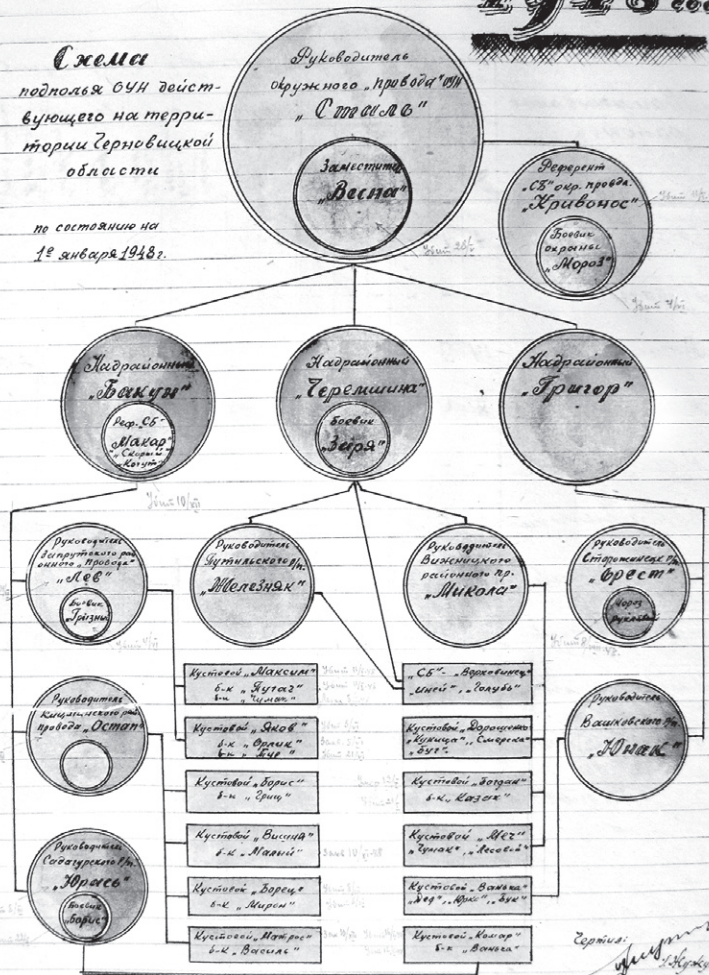
⁸¹ Мензак Іван Миколайович – «Соловій», «Бакун», «Кобзар» (15.07.1912 – 31.05.1949). Народився у с. Банилів Вижницького р-ну. Закінчив Чернівецьку гімназію. Вчитель, директор школи у с. Бережниця. Служив у румунській армії. Член ОУН (1940). Заарештований румунськими жандармами у 1943 р. та засуджений на 25 років каторги, карався в Яссській в'язниці. Після захоплення Ясс Радянською армією, повернувся на Буковину. Провідник Вашковецького районного проводу ОУН (08 – 11.1945), референт пропаганди Буковинського окружного проводу ОУН (11.1945 – 10.1946, осінь 1947 – 05.1949), одночасно в. о. провідника Заставнівського («Запрутського») надрайонного проводу ОУН (04.1947 – 05.1949). Підступно вбитий агентом-бойовиком «Осторожним» на пункті зв'язку біля с. Шубранець Садгірського р-ну.

⁸² Парашук Василь Дмитрович – «Заверюха», «Макар» (1920 – 1.12.1949, хребет Баньків, Вижницький р-н). Народився у с. Тишківці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. Член ОУН (1942). Чотовий, командир сотні УПА «Дністер» куреня «Гуцульський» ТВ 21 «Гуцульщина» (1944 – 1946). Закінчив курси СБ при крайовій референтурі. Переведений на Буковину (весна 1947). Референт СБ Заставнівського («Запрутського») надрайонного проводу ОУН (весна 1947 – осінь 1948), референт СБ Буковинського окружного проводу ОУН (осінь 1948 – 12.1949). Загинув у бункері під час сутички з АБГ відділу 2-Н УМДБ. Хорунжий СБ.

1948 год.

Схема
подполья ОУН действующего на территории Черновицкой области

по состоянию на
1^е января 1948г.

Радянська схема підпілля ОУН, яке діяло на території Чернівецької області станом на 1 січня 1948 року. (Джерело: Літопис УПА. Нова серія. – т.19. – Київ-Торонто, 2012 р. – С. 631)

гу, прийшовши у село для отримання розвідувальних даних, з метою проведення їх до тих чи інших хат, для отримання характеристик на представників влади у селі. Станичні ж повинні були мати у своєму підпорядкуванні 2–3 прихильників чи членів ОУН, котрі допомагали проводити розвідку в селі, поширювати листівки, збирати продовольство чи кошти для ведення боротьби тощо. В умовах Кіцманщини станичних у селах району практично не було, кущові діяли напряду зі своїми довіреними, котрих вони залучили до ОУН, чи відданість котрих була перевірена попередниками.

Як зазначалося, Кіцманський район ще провідник «Тарас» поділив на три кущі. У **перший кущ** входили села Кліводин, Суховерхів, Давидівці, Ставчани, Малятинці, Хлівище, Борівці, Киселів, Шишківці, Южинець. До **другого куща** входили села Шипинці, Дубівці, Берегомет, П'ядиківці, Клокічка, Неполоківці (іноді згадуються також Реваківці, Оршівці, Неполоківці Ошихліби, Іванківці, Гаврилівці, Хлівище). До **третього куща** входили села Нові та Старі Мамаївці, Лужани, Витилівка, Лашківка, Валява і Кіцмань.

На фото: керівник Запрутського надрайонного проводу ОУН «Кобзар» (6) та його охоронець «Когут», пізніше – районний провідник ОУН Заставнівського району (7), референт СБ окружного проводу ОУН «Кривоніс» (2) з охоронцем «Морозом» (3), референт СБ надрайонного проводу ОУН «Макар» (1) з охоронцем «Скорим», пізніше – районний провідник ОУН Садгірщини (10), районний керівник Кіцманщини «Остап» (12) з охоронцем «Василем» (4), кущовий «Максим» (5) та його охоронець «Пугач» (8), кущовий «Заєць» (13), бойовик охорони «Комара» «Ванька» (11) та бойовик охорони «Карого» «Вітер» (9). (Джерело: Фотоальбом)

ПРИЗНАЧЕННЯ ВАСИЛЯ КАНТЕМІРА КІЦМАНСЬКИМ РАЙОННИМ ПРОВІДНИКОМ ОУН

Отже, наприкінці березня 1946 р. на місце «Тараса», котрий перервав зв'язок з проводом, надрайонний керівник ОУН Запрутського надрайону «Скригун» призначає «Деркача» керівником Кіцманського районного проводу ОУН та дає йому нове псевдо – «Остап». Це ставище «Остап» займав упродовж майже двох років, останній час – під новим псевдом «Денис».

Про обставини, що передували призначенню, розповідає на допиті «Роман»⁸³:

«В кінці березня 1946 року в Станівському лісі керівником окружного «проводу» ОУН – «Сталем» я був призначений в охорону керівника СБ у Кіцманському районі «Шаленого» (галичанин, прізвища не знаю). Після отримання призначення разом із кур'єром окружного «проводу» «Орликом», «Байдою» і «Хмарою» ми попрямували в Кіцманський район. «Хмара» проводжав нас до села Стрілецький Кут, де ми на човні переправились на ту сторону і прибули в Чорнівський ліс. Там зустрілися із керівником надрайонного «проводу» ОУН – «Іскрою»⁸⁴, керівником Садгірського районного «проводу» ОУН «Юрасем», «Остапом», який в той час був охоронцем «Юрася», і «Марком». «Орлик» передав «Іскрі» отриману від «Сталя» літературу. До нас на зв'язок повинні були прийти «Шалений» і керівник Кіцманського районного «проводу» ОУН «Тарас». На наступний день вияснилось, що ідучи до місця призначеної зустрічі, «Шалений» і «Тарас» на ґрунті особистих рахунків посварилися, і «Тарас» вбив «Шаленого». За ними по дорозі йшов «Борис» – Гордей Іван, уродженець села Борівці Кіцманського району, який і знайшов вбитого «Шаленого». Боячись покарання за вбивство «Шаленого», «Тарас» порвав зв'язок з підпіллям ОУН і став переховуватись одиначком. На місце «Тараса» «Іскра» призначив «Остапа» – Кантеміра Василя, уродженця села Шубранець Садгірського району, а мене в його особисту охорону. В особистій охороні керівника Кіцманського районного «проводу» ОУН «Остапа» я перебував з березня по серпень 1946 року, а потім «Остап» взяв собі в особисту охорону «Матроса», а мене призначив керівником куцзового проводу ОУН в Кіцманському районі»⁸⁵.

⁸³ Бойчук Володимир Андрійович – «Вишня», «Роман», «Гор», 1921 р. н., зі с. Гаврилівці Кіцманського району. Член ОУН з 1944 р. Із серпня 1946 р. був куцзовим різних куцвів у Кіцманському районі. Восени 1948 р. призначений керівником Кіцманського районного проводу ОУН. Заарештований 18 квітня 1949 р.

⁸⁴ Інше псевдо «Скригуна»

⁸⁵ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 2091. – Арк.108–110.

Перша проблема, з якою стикнувся «Остап», була фактично повна руйнація організаційної структури після відходу «Тараса». «Борис», котрий раніше діяв разом з колишнім районним керівником ОУН «Тарасом», став переховуватись самостійно. «Остап» згадує, що кілька разів намагався повернути його до спільної роботи. Зокрема, влітку 1947 р. в селі Лашківка викликав «Бориса» з метою змусити його підтримувати постійний зв'язок з районним проводом та надавати інформаційні матеріали. За наказом «Остапа» «Борець» і «Мирон»⁸⁶ його привели. Але, коли він прибув, то став жалітися, що вже не може далі ходити в підпіллі з молодими хлопцями, мотивуючи це своєю старістю та хворобами. Дійсно в цей час у нього по всьому тілі були якісь пухирі-болячки. Після цього «Остап» сказав «Борису», щоб він йшов на своє місце і був обережним. З того часу «Бориса» «Остап» більше не бачив⁸⁷.

Так само вчинив і «Гриць». З «Грицем» «Остапа» вперше познайомив надрайонний керівник ОУН «Скригун» в Горошівському лісі. «Остап» згадує: «Там же в лісі ми з «Грицем» домовились зустрітись в селі Ставчани на квартирі однієї жінки. На цю зустріч «Гриць» прийшов з «Хитрим»⁸⁸ (він ж «Яків») вже у ранзі кущового. На другій зустрічі я його сварив за те, що він халатно ставиться до роботи, не дає звітів, а також за його пасивну участь в набутті зв'язків. На наступну зустріч він взагалі не прийшов, а передав через «Хитрого», що «Гриць» дякує за все те, що було, а тепер він з нами пориває усілякі зв'язки і буде переховуватись самостійно. «Хитрому» «Гриць» сказав: «Я від тебе йду, а ти що хочеш, те і роби»⁸⁹.

Тому першочерговим завданням для «Остапа» стало налагодження підпільної організаційної мережі та зв'язків.

Керівником першого куща (кущовим) у серпні 1946 р. призначено «Вишню» (пізніше його псевдо – «Роман»), другий очолював «П'ястук»⁹⁰, кущовим третього куща в серпні 1946 р. призначено «Хмару»⁹¹.

Така структура в цілому залишалася сталою, хоча постійно доводилося вносити корективи внаслідок втрат серед повстанців. Зокрема,

⁸⁶ Шупеня Іван Миколайович – «Мирон», «Майдан» (1910 – 8.03.1948). Народився у с. Шишківці Кіцманського р-ну. Член ОУН з 1947 р., бойовик особистої охорони кущового «Борця». Загинув під час сутички з чекістсько-військовою групою.

⁸⁷ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 77.

⁸⁸ Федюк Василь Андрійович – «Яків», «Шпак», «Хитрий» (1914 – 3.06.1948). Народився у с. Мосорівка Заставнівського р-ну. Кущовий ОУН у Заставнівському р-ні. Загинув у сутичці з опергрупою Заставнівського РВ УМДБ.

⁸⁹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 78–79.

⁹⁰ Одинський Ярема Михайлович – «П'ястук», 1906 р. н., уродженець м. Вашківці (іншого разу згадується – с. Завалля Снятинського району), кущовий провідник у Кіцманському районі.

⁹¹ Маєвський Семен Філіпович – «Хмара», «Сокил» (1911 – ?). Уродженець і житель с. Спаська-Глиниця Вашківського району. Член ОУН із 1944 р. Кущовий ОУН у Кіцманському р-ні. Вийшов з повинюю через арешт дружини. Погодився на співпрацю з ворогом та брав активну участь у знищенні підпільного руху (агент-бойовик «Веселий»).

«Хмара» (5) та «П'ястук» (4) серед повстанців. Фото 1946 р.
(Джерело: Фотоальбом)

«Хмара» пробув кущовим лише близько півтора місяця, коли в середині жовтня 1946 р. був упійманий органами МДБ⁹². Після цього кущовим на третій кущ призначено «Борця»⁹³, котрий залишався кущовим упродовж півтора року, до 8 березня 1948 р., коли загинув у останньому бою «Остапа». У його охороні був повстанець «Мирон».

26 липня 1947 р. «Остап» помилково знищив керівника другого куща «П'ястука» при підозрі у зраді. Після цього «Остап» у листопаді 1947 р. перевів «Вишню» як підпільника, що має великий практичний досвід в оунівській роботі, із першого у другий кущ з метою активізації роботи в цьому кущі. Про причини переведення говорить сам «Остап»: «Зміна куща «Вишні» викликана тим, що територія інших кущів була менш активна і організована, тому я перевів його на інший кущ, як підпільника, що має великий практичний досвід в оунівській роботі і більш грамотного. Його переведення я особисто узгодив з керівником надрайонного проводу ОУН «Кобзарем»⁹⁴.

На місце «Вишні» кущовим керівником першого куща на початку 1948 року «Остап» за погодженням з надрайонним керівником ОУН

⁹² «Хмара» погодився на співпрацю з МДБ та брав активну участь у знищенні підпільного руху (агент-бойовик «Веселий»).

⁹³ Федоряк Георгій Степанович – «Борець», «Майдан», с. Борівці Кіцманського району, член ОУН з 1944 р., керівник кущового проводу ОУН. Загинув у липні 1947 р.

⁹⁴ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 36.

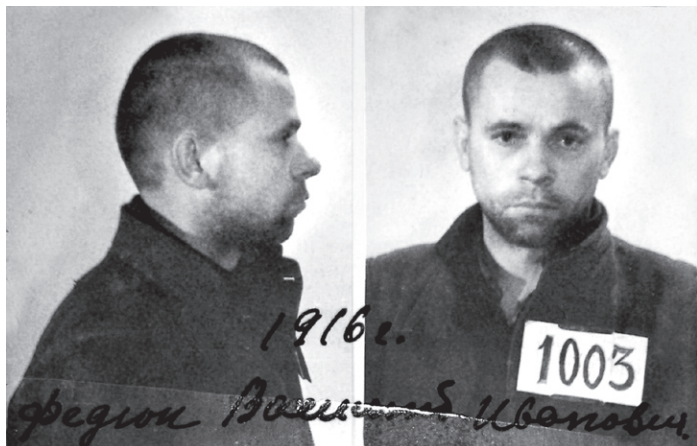

Фото з кримінальної справи Василя Федюка-«Матроса»
[Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 2118]

Кущові «Хмара» (4) та «П'ястук» (6) серед повстанців. Фото 1946 року.
(Джерело: Фотоальбом)

«Кобзарем» призначив «Матроса»⁹⁵, який до того знаходився в особистій охороні кущового «Вишні». Його особистим охоронцем призначено «Василя»⁹⁶.

Районні та кущові керівники обов'язково мали охоронців. В охороні районного проводу перебував «Вовк»⁹⁷ (загинув у кінці 1946 р.), «Малий», іше псевдо «Галайда»⁹⁸ (10 листопада 1948 р. заарештований органами МДБ, діяв переважно в охороні «Вишні»), «Василь» (діяв в охороні «Остапа» і «Матроса»), пізніше переданий в охорону «Скорого» в Садгірський район, та «Мирон».

Саме ці повстанці, перебуваючи на нелегальному становищі зі зброєю в руках, складали основу руху опору у Кіцманському районі Чернівецької області.

ПІДПІЛЬНА РОБОТА КІЦМАНСЬКОГО РАЙОННОГО ПРОВодУ ОУН

Практично увесь час Василя Кантеміра як керівника районного проводу ОУН Кіцманщини був присвячений проведенню по селах розвідки (він мав бути обізнаним з основними подіями в районі та майже у кожному селі). Це також поширення листівок, збір коштів на бойовий фонд (БФ) ОУН через поширення бофонів (чи, як їх називали більшовики, «оунівського займу»), проведення роз'яснювальної роботи серед населення. Водночас це і розбудова підпільної мережі, залучення до організації нових членів, самонавчання, вивчення праць основоположників руху, навчання підлеглих та виховання у них патріотичного світогляду. Врешті підготовка звітів до проводу ОУН Буковини, виконання вказівок зверхників, різноманітні численні побутові питання. Щокварталу відбувалися зустрічі районних провідників з надрайонним, переважно на території Садгірського або Заставнівського районів, під час яких обмінювалися важливою розвідувальною інформацією, отриму-

⁹⁵ Федюк Василь Іванович – «Матрос», «Андрій» (1916 – ?). Народився у с. Мосорівка Заставнівського р-ну. Член ОУН з 1946 р. Влітку 1946 р. – в охороні кущового «Хмари» на Кіцманщині, згодом керівник кущового проводу ОУН, пізніше – в охороні районного провідника Заставнівщини «Когута». 10 грудня 1948 року під час сутички з військами НКВС поранений в ногу і заарештований.

⁹⁶ Яківчик Олександр Іванович – «Василь», «Марко» (1928 – ?). Народився у с. Борівці Кіцманського р-ну. В підпіллі ОУН з червня 1947 р., перебував в охороні кущового «Матроса» та райпровідника «Остапа». Заарештований через зраду 18 квітня 1949 р. Подальша доля невідома.

⁹⁷ Маринович Георгій Миколайович – «Вовк». Народився у с. Ошихліби Кіцманського р-ну. Охоронець райпровідника «Остапа» та кущових «Хмари» і «П'ястука».

⁹⁸ Гуцуляк Михайло Григорович – «Малий», «Галайда» (1929 – ?). Народився у с. Топорівці Новоселицького р-ну. Член ОУН. Охоронець кущового «Вишні». Захоплений у полон оперативниками УМДБ 10 листопада 1948 р. Подальша доля невідома.

«Остап» читає газету.
Фото 1946–1947 рр.
(Джерело: Фотоальбом)

вали агітаційні матеріали від над-районного, дізнавалися про втрати серед повстанців, про зрадників та про нові призначення.

«Остапові» вдалося створити чітку розгалужену підпільну мережу, за допомогою якої у будь-якому селі були люди, в котрих міг заночувати та отримати необхідну інформацію. В районну оунівську мережу входило до двох сотень зв'язків повстанців, і майже у кожній хаті ночували незнайомі люди впродовж 1944–1948 рр. Вони допомагали також здобути ліки та медикаменти, місцеві газети, радіоприймачі, фотоматеріали, папір, електричні батарейки, цигарки, одяг та взуття, камінчики до запальничок – найбільш необхідні для повстанців матеріали. Також підпільна мережа допомагала з харчуванням та пранням білизни, забезпечувала необхідні для Організації запаси продовольства на зиму, гроші.

Зокрема, відомо кілька фактів поширення «Остапом» бофонів. Одного разу в лютому 1947 р. «Остап» через дочку секретаря сільради с. Мамаївці Павлюка, котра співпрацювала з ОУН, передав їй батькові бофони для поширення серед населення на суму 1000 рублів. І той поступово виконував завдання повстанців – спочатку дав двісті рублів, потім триста і останній раз передав ще двісті рублів, загалом 700⁹⁹. Також через дочку передавали йому для ознайомлення повстанські листівки.

Іншого разу в лютому 1947 р. «Остап» через Григорашука Петра – батька голови сільради Григорашука Василя – передав останньому «оунівську позику» на 1000 рублів. Через якийсь час повстанці знову відвідали Григорашука і отримали гроші¹⁰⁰. Саме в той час в області проходила підписка на «2-у Державну позику відновлення і розвитку народного господарства», під яку замаскували і поширення позики оунівської.

«Остап» підтримував зв'язки і з низкою керівників сільських органів влади. Зокрема, активну допомогу повстанцям надавав голова сільради с. Борівці Володимир Федоряк¹⁰¹, заступник голови сільради с. Ставчани Василь Курелюк¹⁰², секретар сільради с. Витилівка Василь Савчук та багато інших.

⁹⁹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 57.

¹⁰⁰ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 58.

¹⁰¹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 124.

¹⁰² Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 68.

Мав «Остап» і зв'язки навіть серед місцевих міліціонерів. Є згадка про один такий випадок знайомства. Якось в червні 1947 р. він зайшов до жителя села Ставчани Скутаря, у якого, як йому було відомо, проживав дільничний уповноважений міліції Іван Куц, родом із Заставнівського району.

«Остап» згадує:

«Пообідавши, ми з Куцем стали розмовляти. В ході розмови останній розповів структурний устрій органів МВС, яке раніше називалось НКВС, а зараз МВС, також про становище, яке він займає і таке інше. Також розповідав про органи МДБ»¹⁰³.

Дещо подібний випадок був і у селі Лашківка. Якось вночі «Борець» та його охоронець «Мирон» зустріли в селі дільничного уповноваженого міліції Поповича. Хлопці розповідали:

«Ми освітили його електроліхтариками і побачили на ньому польову сумку. Тоді скомандували: «Руки вгору!» Попович одразу рук не підняв, але коли побачив автомат – підняв. Ми його обшукали і знайшли пістолет системи Маузер, повністю заряджений. Пістолет від нього забрали, після цього стали цікавитись, де він працює та де взяв Маузер. На це Попович відповів, що він працює вахтером при Кіцманській тюрмі, пістолета він взагалі не має, а цей дістав у одного з жителів, якому повинен заплатити 500 рублів. Крім того перевірили його документи у польовій сумці, але ніяких документів у нього не вилучили.

Стосовно пістолета Попович сказав, що ми можемо його забрати, бо він на нього не записаний. Після цього кущовий «Борець» витягнув зі своєї польової сумки приблизно 20 оунівських листівок, які віддав Поповичу, щоб він розкидав їх у місті Кіцмань і по селі Лашківка, на що він погодився. Попович віддав «Борцю» і «Матросу» фляжку пива, яку ми розпили. Потім ми спеціально перевіряли, чи поширював Попович листівки, чи ні.

Після проведеної перевірки ми доповіли «Остапові», що Попович як у тому, так і в іншому місці листівки дійсно поширив»¹⁰⁴.

«Борець» – Федоряк Георгій Степанович. Листопад, 1947 р.

¹⁰³ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 62–63.

¹⁰⁴ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 65–66.

Важливим завданням керівника районного проводу та повстанців була заготівля продуктів харчування на зиму, особливо якщо в районі були зимові схрони. «Остап» на території району схронів не мав. Однак восени 1947 р. у Чорнівському лісі облаштував собі схрон «Кирило», і завданням «Остапа» стало його забезпечення.

Житель села Валява Олексій Нечай згадує, як повстанці в його хаті проводили заготівлю м'яса на зиму для цього схрону.

«10 листопада 1947 року вранці на світанку до мене в дім прийшло двоє повстанців. Вони привели корову світло-жовтої (попелястої) масті, із великими рогами, запропонували закрити її в стайні і сказали, що будуть її різати. На другий день прийшло ще два повстанці, «Остап» і «Василь», які допомагали розділяти м'ясо. Вночі привели другу корову, потім зарізаного кабана, вагою приблизно 70-80 кілограм, якого дав житель села Валява Гушеватий Микола. Загалом повстанці жили в моєму домі з 10 по 22 листопада 1947 року, обробляли і солили м'ясо, робили ковбасу. У сусідки, Мельничук Вікторії, взяли м'ясорубку, а часник і перець для виготовлення ковбаси приносили самі повстанці.

Виготовлену ковбасу в сирому вигляді переносили до мого зятя – Рокочія Василя, і у нього коптили в спеціально пристосованій в димарі коптильці. «Остап» в цей час заготував бочку свинячого м'яса вагою 40-45 кілограмів і сам особисто 24 чи 25 листопада взяв і кудись її поніс.

Всього ковбаси було зроблено приблизно 50 кілограмів. М'ясо, яке залишилося із корів та кабана, переробили на машинці, залили смальцем, а частину засолили в бочки. М'ясо і ковбасу повстанці казали, що несуть в ліс»¹⁰⁵.

Носили м'ясо в схрон для «Кобзаря» кущовий «Борець» та «Мирон». Іноді і повстанці приходили на допомогу людям з цивільної мережі. Вже згаданий Олексій Нечай з села Валява згадує:

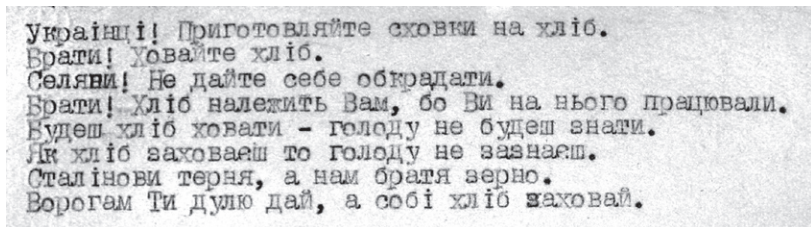
«28 серпня 1947 року ввечері, як тільки стемніло, до мене прийшли 5 повстанців, із яких я впізнав Кантеміра Василя, інших чотирьох не знаю. В дім не заходили, я зустрівся з ними біля свого дому. Вони просили дати їм 6 буханок хліба. Але хліба в мене не було, і я дав їм лише 12 яєць. В розмові з ними я розповів, що наприкінці вересня збираюся робити весілля, віддаю дочку заміж, а грошей не маю. Кантемір-«Остап» вислухав мене та запропонував позичити мені на якийсь час 1000 рублів грошей. Я погодився. При тому «Остап» заявив: «Я вам гроші позичу, але не свої власні, а організаційні, але щоб ви повернули». І я дав слово, що поверну. Тоді ж «Остап» пішов кудись в село, до кого саме, я не знаю, швидко повернувся, приніс гроші і дав мені»¹⁰⁶.

Основною ж роботою підпільної мережі ОУН було проведення ідеологічної роз'яснювальної роботи, критика дій більшовицької влади,

¹⁰⁵ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3213. – Арк. 3–5.

¹⁰⁶ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3213. – Арк. 3.

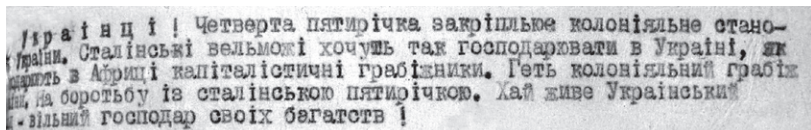
популяризація ідеї незалежної України. Найчастіше – у формі бесід, а також через поширення листівок. Як правило, у них критикувались дії окупаційної радянської влади, лунали заклики до населення приховувати хліб від державних хлібозаготівель, не вступати до колгоспів тощо.

Українці! Приготовляйте сховки на хліб.
Брати! Ховайте хліб.
Селяни! Не дайте себе обкратати.
Брати! Хліб належить Вам, бо Ви на нього працювали.
Будеш хліб ховати – голоду не будеш знати.
Як хліб захищав ти голоду не знаєш.
Сталінови терня, а нам братія зерно.
Ворогам Ти дулю дай, а собі хліб заховай.

Взірєць листівки, яка поширювалася повстанцями на Буковині у 1947 р.

Поширювалися листівки постійно. Наприклад, за даними МДБ, в ніч на 5 листопада 1946 р. в с. Кліводи́н Кіцманського району були поширені серед населення листівки-зобов'язання про постачання продовольства для підпілля ОУН¹⁰⁷. 1 квітня 1947 р. в с. Кліводи́н Кіцманського району виявлені і вилучені розкидані на околиці села 11 листівок з закликом до місцевого населення перешкоджати проведенню п'ятирічного плану. Впродовж липня зафіксовані три випадки поширення листівок: в ніч на 18 липня 1947 року в селі Гаврилівці виявлено 4 примірники, у ту ж саму ніч в селі Хлівичі – 2 примірники і в ніч на 21 липня в селі Суховерхів – також 2¹⁰⁸. У серпні – 5 випадків, зокрема: 6 серпня о 7 годині ранку на вулиці в селі Кліводи́н радянський агент «Грізний» виявив 2 антирадянські листівки і здав у РВ МДБ; 7 серпня о 6 годині ранку голова сільради Дудко виявив в селі Кліводи́н 2 антирадянські листівки; 20 серпня директор Давидівської школи здав у РВ МДБ 3 антирадянські листівки, виявлені біля своєї квартири; 20 серпня вдень у селі Іванківці колгоспник Банов знайшов у придорожному шанці одну антирадянську листівку; 24 серпня вранці боєць винищувального батальйону села Шишківці на польовій дорозі біля села знайшов одну антирадянську листівку. Виявлені листівки наступного змісту: «Про святкування 6-ї річниці відновлення «Української Самостійної Соборної Держави», 5 листівок проти організації колгоспів, 2 листівки проти здачі держпостачання хліба¹⁰⁹.

Українці! Четверта п'ятирічка закріплює колоніальне становище України. Сталінські вельможі хочуть так господарювати в Україні, як господарюють в Африці імперіалістичні грабіжники. Геть колоніальний грабіж і боротьбу із сталінською п'ятирічкою. Хай живе Український вільний господар своїх багатств!

Взірєць листівки, яка поширювалася повстанцями на Буковині у 1947 р.

¹⁰⁷ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 9а. – Арк. 388.

¹⁰⁸ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 73.

¹⁰⁹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 78.

Брати селяни! Задавайте приготуйте сівки на хліб, бо московсько-більшовицькі грабіжники цього року будуть вас обирати більше чим торік. Якщо ви справді поля жива не заховаєте зерна - буде голодувати. Тільки старанно приготуйте зернові сівки і добре захищайте хліб і ніж хліб - врятує вас від голоду. Не допустіть до того, щоб вам вісім голодували. Ви відповідаєте за їхнє життя перед Богом і Нацією. Вишукте по сільрадах опієнки вашої землі. Вишукте хлібоважні янги. Цим утрудните московсько-більшовицьким злодіям їхній злочинний грабіж.

Липень, 1947 р. Українські Повстанці.

Взірці листівок, які поширювалися повстанцями на Буковині у 1947 р.

Як правило, повстанці, особливо кущові керівники, завжди мали у своїй польовій сумці кілька десятків листівок, котрі при нагоді та через довірених по різних селах осіб таємно поширювали серед населення.

Про їхню значну кількість свідчать хоча б такі характеристики «Остапа» у документах МДБ: «...Крім того, Кантемір як активний учасник банди ОУН систематично поширював в масовій кількості націоналістичні листівки»¹¹⁰, або ж слова самого «Остапа» під час слідства та на суді, коли він серед переліку своїх «злочинів проти радянської влади» говорив: «Окрім диверсій і терактів я поширював сам особисто і через довірених листівки, які отримував від надрайонного провідника «Кобзаря», скільки саме, я сказати не могу, оскільки дуже багато»¹¹¹.

Окремим важливим питанням було налагодження їх виготовлення, чи то друкування, чи інше. Як правило, часто листівки роздавав керівник Запрудського надрайонного проводу «Кобзар» під час запланованих зустрічей. Проте «Остап» мусив подбати про місцеві джерела їх виготовлення. У цьому головними перешкодами були складність із здобуванням паперу, чорнила, друкарських машинок тощо.

Один із таких організованих «Остапом» центрів з виготовлення листівок був у селі Валява, де друкували листівки в хаті Василя Суша, фарби для яких закупувала дочка господаря, Гуменюк Марія¹¹². В селі Ставчани Танасій Руснак в 1947 р. особисто сам писав оунівські листівки¹¹³. Також своєрідна «друкарня» для друкування листівок була в селі П'ядиківці в хаті Хмелюка Онуфрія, де їх друкували з виготовлених кліше. Під час арешту Хмелюка наприкінці 1948 р. в його домі вилучено три різних кліше та більше 250 штук готових листівок¹¹⁴. «Остап», знаючи про них, під час слідства не видав їх, натомість заявляв, що листівки для поширення надавав йому безпосередньо надрайонний керівник, а де він їх брав, він не знає.

ПОВСТАНСЬКІ АКЦІЇ ПІД ЧАС КЕРІВНИЦТВА «ОСТАПА» КІЦМАНСЬКИМ РАЙОННИМ ПРОВОДОМ ОУН

Важливою складовою опору більшовицькому режиму були і безпосередньо військові дії, знищення представників окупаційної влади та їхніх пособників з числа місцевого населення. Інформація про ці акції повстанців швидко поширювалася серед населення та найкращим чином нагадувала про продовження існування організованого опору, до певної міри стримували активність влади щодо темпів реалізації запланованих соціальних перетворень.

Найперше об'єктами розправ повстанців були працівники НКВС та МДБ, партійні діячі, уповноважені з хлібозаготівель, голови сільрад,

¹¹⁰ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 12. – Арк. 182.

¹¹¹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 202.

¹¹² Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 92.

¹¹³ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 70.

¹¹⁴ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 129.

міліціонери та сільські бійці винищувальних батальйонів. У середині та в кінці 1940-х рр. серед партійних функціонерів або працівників сільрад практично не було такого, на кому б не було людських сліз, і хто б не виконував злочинні накази, нехай і прикриваючись тим, що його примушували це робити інші. Усі вони були озброєні, ходили під охороною винищувальних батальйонів, котрих у селах Кіцманського району, наприклад, нараховувалося 283 бійці, ночували вони як правило не вдома, а десь у сусідів, побоюючись повстанців. Та всі ці заходи не завжди допомагали уникнути зустрічі з останніми.

Подібних акцій, здійснених районним проводом ОУН Василя Кантеміра, чимало. Так, 28 липня 1946 р. о 24 год. четверо повстанців напали на сільраду села Шишківці Кіцманського району, де відбувалася нарада сільського активу за участю уповноважених райкому партії з питання державних поставок і колективізації села. Повстанці підійшли до сільради, кілька разів вистрелили по учасниках наради, після чого усі присутні розбіглися. Тоді з криком «Давай нам організаторів колгоспів!» проникли в приміщення сільради та підпалили його¹¹⁵.

Василь Кантемір-«Остап» (11) серед бойових побратимів: його охоронець «Василь» (3), надрайоний провідник ОУН «Кобзар» (9), референт СБ окружного проводу ОУН «Кривоніс» (8), його охоронець «Мороз» (12), референт СБ надрайонного проводу ОУН «Макар» (10) та його охоронець «Скорий» (6), кущовий керівник Садгирського району «Карий» (5) та його охоронець «Вітер» (7) та ін. (Джерело: Фотоальбом)

18 вересня 1946 р. повстанці ліквідували іншого «хлібозаготівельника» – Василя Лупула із с. Ошихлібів. Оперативне повідомлення МВС зазначало:

¹¹⁵ Деталі акції див.: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 7а. – Арк. 180.

«Виписка із оперативного зведення № 261 за 19 вересня 1946 року.

18 вересня 1946 року о 05.00 заступник голови райвиконкому по держбезпеці – Лупул Василь Матвійович, 1920 р. н., уродженець і житель села Ошихліби, кандидат ВКП(б), йшов з поїзда додому, по дорозі був перехоплений невідомою бандгрупою у кількості до 3-х осіб і задушений.

Труп виявлено 19 вересня п. р. о 17.00 год.»¹¹⁶.

Із травня місяця Василь Лупул перебував на партійних курсах у м. Чернівці і у вихідні дні приїжджав в село до своєї сім'ї в с. Ошихліби. Зранку встав і вдосвіта вирушив у сусіднє село на станцію Оршівці, щоб потягом дістатися Чернівців, де вчився на партійних курсах. В дорозі його перестріли двоє озброєних чоловіків, котрі сказали: «Руки догори, і хто ти є?» Він відказав: «Стійте, не стріляйте, я вам покажу, хто я». Напевне подумав, що то бійці винищувального батальйону або із райвідділу НКВС, і показав свій партбілет. Його задушили, одяг, взуття, пістолет ТТ, партбілет та інші документи зникли.

Заступника голови райвиконкому Василя Лупула ліквідували підпільники «Ярема» і «Бігун».

Подібна доля спіткала й інструктора політвідділу Кіцманської МТС Івана Чеснока. Оперативне повідомлення зазначає:

«Оперативне зведення № 6 за 6 січня 1947 року.

5 січня п. р. о 23.00 год. за 2 км від села Іванківці на дорозі невстановленими двома озброєними особами були перестрінуті зав. районною ветеринарною службою, його візник та інструктор політ. відділу Кіцманської МТС Чеснок Іван Григорович, 1917 р. н., член ВКП(б), які їхали на підводі. На оклик невідомих «Стій!» Чеснок зійшов з підводи і став підходити назустріч до невідомих, прийнявши їх за бійців винищувального батальйону. Коли підійшов до них впритул, останні пострілом вбили Чеснока. Ветлікар та його візник, почувши постріли, втекли. Після вбивства бандерівці забрали у Чеснока його гвинтівку і дві гранати та зникли»¹¹⁷.

Цими двома невідомими були «Остап» разом із кущовим «Борцем».

Детальніше про вказану подію Кіцманський райвідділ підготував спецповідомлення з конкретизацією обставин:

«Спецповідомлення № 9 від 8 січня 1946 року, м. Кіцмань

Повідомляю, що в ніч з 5 на 6 січня приблизно після 24 години бандитами ОУН був вбитий інструктор МТС по політчастині Чеснок Іван Григорович за наступних обставин:

Чеснок, будучи уповноваженим райкому КП(б)У в селі Хлівище Кіцманського району, 5 січня провів нараду виборців цього села з питання підтримки висунутого кандидата в депутати Верховної Ради УРСР.

¹¹⁶ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 8. – Арк. 309.

¹¹⁷ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 17. – Арк. 6.

Збори закінчились увечері, після чого оформили протокол зборів, провечеряли і приблизно о 11 годині вечора виїхали під водою в м. Кіцмань.

Разом з ним їхали заступник тваринницьким відділом Радовчук Василь Миколайович, 1919 р. н. і візник Конюк Нестор.

На шляху між селами Гаврилівці та Іванківці приблизно за 500 метрів від крайніх хат села Гаврилівці вказані товариші були обстріляні автоматною чергою бандитів.

В цей час Радовчук зійшов з саней і йшов приблизно за 20-30 метрів попереду коней, маючи при собі гвинтівку – Чеснок і візник сиділи в санях.

Почувши 2 автоматні черги з боку кущів, Радовчук одразу ж заліг в канаву і вистрілив у бік бандитів.

Чеснок зійшов з саней, підійшов до Радовчука, кажучи, що це гаврилівські істребки, відібрав у нього гвинтівку і попрямував у бік бандитів.

Радовчук бачив, як 2 бандити, одягнені в білі халати, залягли з автоматами, вони були приблизно за 50 метрів від дороги, також Радовчук чув, як Чеснок, ідучи до бандитів, говорив «Микола» і наближався до них. Останні запропонували Чесноку кинути зброю – крикнули йому по-російськи «брось оружие» і вилаялися при цьому нецензурними словами.

Після цього Радовчук сів у сани і швидко поїхав в село Іванківці, звідки повідомив по телефону про подію і одразу ж з бійцями винищувального батальйону вийшов для переслідування бандитів.

В цей же час група партпрацівників, в тому числі секретар РК, старший уповноважений РВ МДБ Назаров знаходилися в селі Ставчани і одразу виїхали на місце події.

Чеснок при собі мав гранату. Необхідно додати, що Чеснок, Радовчук і візник Конюк при виїзді з села Хлівище в м. Кіцмань вживали спиртні напої (спирт).

Чеснок Іван Григорович, 1920 р. н., уродженець Сумської області одружений, член КП(б)У, працював інструктором політчастини Кіцманської МТС, в село Хлівище був направлений Кіцманським РК по питанні виборів до Верховної Ради УРСР.

Прийнятими заходами розшуку за участю оперативних груп вбивці знайдені не були»¹¹⁸.

У ніч на 24 липня 1947 р. в селі Валява Кіцманського району за безпосереднім завданням керівника надрайонного проводу «Кобзаря» «Ванька» та «Хитрий» чергою з автомата через вікно вбили голову сільради Скрипничука Миколу Ільковича.

Оперативне повідомлення МДБ стосовно цього зазначало:

«24 липня 1947 року о 2 годині ночі в селі Валява невстановленими особами в своїй квартирі через вікно чергою із автомата вбитий голова сільради Скрипничук Микола Ілліч, 1899 р.н., уродженець і житель села Валява Кіцманського району, безпартійний.

¹¹⁸ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2Н. – Спр. 21а. – Арк. 29.

Керівництво Запрутського надрайону: у першому ряді зліва направо: «Бой-Тур», «Комар», «Борис», «Юрась», «Остап», «Василь», стоїть «Мороз». Верхній ряд: «Скорий», «Вітер», «Карий», «Кобзар», «Макар». (Джерело: Фотоальбом)

Встановлено, що Скрипничук приблизно о 1 годині ночі пішов із сільради додому в супроводі 4 бійців винищувальної групи, які, не дійшовши 100 метрів до його дому, були ним відпущені назад у сільраду. Прийшовши додому, Скрипничук запалив світло і став готувати собі вечерю, і в цей час був вбитий довгою чергою із автомата через вікно. Вжиті заходи по розшуку бійцями винищувального батальйону результатів не дали»¹¹⁹.

10 (або 8) жовтня 1947 р. в с. Хлівціще Кіцманського району підпільники «Матрос», «Вишня», «Борець» та «Мирон» виявили «істребка» Штефанюка Івана Дмитровича, у якого відібрали автомат та 34 бойові патрони.

В ніч на 4 листопада 1947 р. в с. Іванківці повстанці знищили уповноваженого мінзаготівель з держпостачань, члена ВКП(б) Петра Вертипряха – задушили і кинули в річку Совиця. Він трапився повстанцям випадково – вони його зустріли на дорозі на околиці села Іванківці, перевірили у нього документи і довідалися, що він комуніст.

4 грудня 1947 р. в с. Киселів Кіцманського району за завданням Кантеміра була вбита кандидат у депутати Чернівецької обласної ради Олена Задорожна. Хоча «Остап» під час слідства казав, що не планував цієї акції і не знав, хто її здійснив, припускаючи, що то міг бути «Гриць», проте слідство все одно приписало зазначену акцію «Остапові» та «Борису».

Практично усіма акціями керував або безпосередньо «Остап», або ж він їх планував і доручав здійснення побратимам. Належним чином,

¹¹⁹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Спр. 19. – Арк. 65.

хоча і зі своєї сторони, діяльність «Остапа» «оцінило» і радянське керівництво. Зокрема, у обвинувальному висновку зазначалося: «Будучи керівником районного проводу, Кантемір очолював усю підривну діяльність в Кіцманському районі, де під його керівництвом діяли три оунівських куцї, на чолі із «Вишнею», «Матросом» і «Борцем», здійснюючи теракти над представниками органів радянської влади і місцевим сільським активом. Як районний керівник ОУН Кантемір очолював і безпосередньо брав участь більше аніж у 20-ти терактах»¹²⁰.

Загалом, за даними райвідділу МДБ, на території Кіцманського району повстанці здійснили наступні акції:

«Довідка

дана Кіцманським РВ МДБ про те, що впродовж 1946 – 1947 років на території Кіцманського району бандитами ОУН були здійснені наступні бандпрояви:

1. 5.I. 1946 року поблизу села Іванківці був убитий інструктор політвідділу Кіцманської МТС Чеснок Іван Григорович, 1917 р. н. У Чеснока бандити відібрали гвинтівку.

2. В ніч на 28 липня 1946 року в с. Шишківці бандити спалили сільраду.

3. В ніч на 9.VIII. 1946 р. в с. Витилівка була вбита Федор[ю]к Євгенія Степанівна, 63 роки, уродженка і жителька с. Витилівка.

4. 15.VIII. 1946 р. в с. Малятинці в радгоспі був убитий воєнрук школи Погребницький Георгій Семенович.

5. Вночі на 17.IX. 1946 р. в с. Витилівка був заживо спалений голова колгоспу Крикливець Василь Іванович, 1910 р. н., був убитий Данилюк Йосип Степанович, 1932 р. н., Крикливець Євген Іванович, охоронець колгоспу.

Крім цього, тоді ж бандити спалили будівлю сільради, скирту з соломною, сарай з кукурудзою і стодолу з сіном, котрі належать колгоспу ім. Хрущова.

6. 18.IX. 1946 р. за два кілометри від села Іванківці бандитами був задушений заступник голови райвиконкому з державного забезпечення Лупул Василь Матвійович.

7. В ніч на 27.IX. 1946 р. в с. Реваківці бандитами пограбована кооперація.

8. Вночі на 1.X. 1946 р. в с. Шишківці був вбитий у своєму домі голова сільпо Фолібога Іван Дмитрович.

9. 11.X. 1946 р. в с. Южинець бандити роззброїли 3-х бійців винищувального батальйону і забрали дві гвинтівки й автомат.

10. Вночі 4.XI. 1946 р. був задушений і кинутий в річку Совиця біля села Іванківці комуніст Вертипрях Петро Іванович.

11. Вночі 14.XII. 1946 р. в с. Малятинці був пограбований магазин.

¹²⁰ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 206.

1947 рік

12. Вночі на 10.IV.1947 р. в с. Давидівці було роззброєно 4 бійці ВБ (ІБ), забрано 1 ручний кулемет, 1 гвинтівка СВТ і 2 російські карабіни.

13. 18.IV.1947 р. в с. Шишківці роззброїли 5-х бійців ВБ, взято 3 автомати і 2 гвинтівки, крім цього вбили (задушили) ст. батальйону – Савку Василя Танасовича.

14. 13.V.1947 р. в с. Ошихліби були вбиті Ілюк Марафта Гаврилівна, 1921 р. н., її дочка Ілюк Степанида Іванівна, 1937 р. н., Мацієвич Юстин Назарович, 1880 р. н., його жінка Мацієвич Домка [Костянтинів]на, 1882 р. н. Спалено два будинки.

15. В ніч на 15.VII.1947 р. в с. Ставчани був задушений член сільради.

16. 24.VII. 1947 р. в с. Валево [Валява] був убитий голова сільради Скрипничук Микола.

17. В ніч на 7.VIII.1947 р. в с. Ставчани був пограбований магазин.

18. В ніч на 27.IX.1947 р. в с. Южинець був пограбований магазин.

19. 8.X.1947 в с. Хлівище був роззброєний боєць ВБ, забрано 1 автомат.

20. 5.XII.1947 в с. Киселево [Киселів] була вбита кандидат у депутати обласної ради Задорожна Олена Миколаївна.

В 1948 році бандпроявів в районі немає.

Заступник начальника РВ МДБ
капітан Жлобінський

9.VI. 1948 р.»¹²¹

ПОМСТА ЗА ВИДАЧУ «ГОНТИ»

Життєвою необхідністю для збереження повстанського руху стали криваві помсти над зрадниками. На жаль, вони є неодмінною умовою виживання повстанців, що демонструє історія розвитку більшості рухів опору. Населення повинно було знати, що видача повстанців ворогові тягне за собою страту практично усієї сім'ї і знищення господарства.

Повстанці активно шукали способи протидії численним зрадам. Зокрема, навесні – влітку 1945 р. було повністю перероблено систему зв'язку, відмовилися від використання численних зв'язкових, усі зустрічі між керівниками відбувалися за наперед узгодженими між ними особисто переліком часу та місць зустрічей. У випадку арештів когось із повстанців одразу припинялися усі контакти з людьми, про яких знав заарештований – повстанці швидко збагнули, що опиратися радянській репресивній машині практично неможливо, і після кожного арешту

¹²¹ Див: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 178.

прокочувалася хвиля арештів серед підпільної мережі. Щоб уникнути проникнення до мережі зрадників, намагалися не брати до повстанців новачків. З тією ж метою керівництво забороняло повстанцям ходити по-одному і вимагало обов'язково ходити на будь-які завдання щонайменше удвох. Згодом, з кінця 1945 р., принаймні у Запрутських районах практично ліквідовані боївки. Замість них повстанці, які діяли на території якогось району, час від часу збиралися в обумовленому місці, здійснювали заплановані акції і розходилися, розчиняючись для ворога. І виявилось, що для проведення роз'яснювальної підпільної роботи серед населення і навіть для проведення каральних акцій, такі групи були досить ефективні. Випереджувальні заходи повстанців дозволили суттєво знизити ефективність дій радянських органів проти підпілля.

Проте без каральних акцій все ж не обійшлося.

На початку серпня 1946 р. нещодавно призначений керівник ОУН Кіцманського району «Остап», отримав вказівку помститися за зраду, у висліді якої загинув райпровідник ОУН «Гонта». Очоливши операцію безпосередньо, в ніч на 9 серпня 1946 р. він разом з повстанцями «Матросом», «Вишнею» та «Борцем», прийшли до дому, в якому були вбиті «Гонта» та «Мурашка». Господар дому перебував на заготівлі дров, вдома була лише його дружина та мати – саме вони у 1945 р. видали «Гонту». Мати, Федорюк Євгенію, 63 роки, стратили прямо на подвір'ї, а Федорюк Стефанію забрали з собою, відвели у село Задубрівка Садгирського району в дім Завадовської Олени, де «Остап» її допитав (протокол записував «Вишня»)¹²².

За даними документів радянських спецслужб, події розвивалися наступним чином:

«Спецповідомлення. О 02 годині 30 хвилин 9 серпня 1946 року в Кіцманський РВ НКВС із Лашківської сільради було повідомлено, що в селі Витилівка на одну із хат здійснено наліт, в результаті якого бандити вбили одну жінку та 2-х забрали з собою. Інших подробиць не повідомляли.

На місце події в село Витилівка виїхала оперативна група РВ НКВС чисельністю 7 осіб під керівництвом ВББ РВ МВС лейтенанта Жлобінського. По прибутті о 04 годині 20 хвилин оперативна група почала виявляти деталі того, що сталося. Місцем події стали два двори на самому краї від поля з боку села Валява і кордону Садгирського району, в яких проживав Федорюк Іван Костянтинович, 1908 р.н., місцевий житель. При огляді двору виявлено, що при вході у хату двері вибиті, тобто зламані замки, у дворі біля сараю лежав вбитий на ланцюгу пес, біля сараю прибудованого до хати лежав труп матері Федорюк Івана, одягнутий лише в білу сорочку з простріленою трьома пострілами головою, біля трупа та собаки ви-

¹²² Протокол допиту «Остап» передав «Скригуну». Приблизно через рік «Кривоніс» показав «Остапу» цей протокол, надрукований в Проводі на машинці, і так він і зберігся в «Остапа» до затримання і став одним із речових доказів у його кримінальній справі. Зберігся й до наших днів.

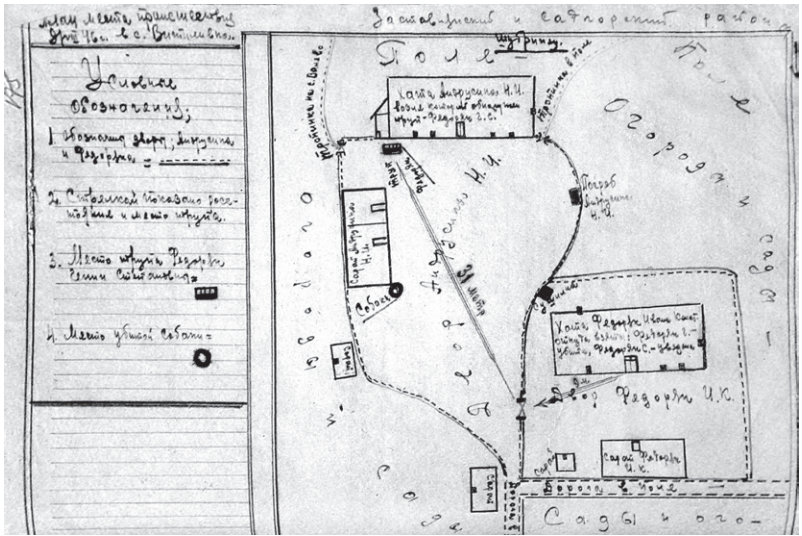
Р. 31.
Імена: Федорук Стефанія
зі с. Витилівка Кішманецького
р-ну., с/ОМВД в Кішмани.

Черновеччина
Серпень, 1946 р.

Протокол

Федорук Стефанія нар. 1913. в с. Витилівка Кішманецького р-ну, Черн. обл. православна, українка, осв. 4 кл. нар. - Школа, останню замішала в с. Витилівка. Вночі перед дніною 22-го маята 1946 р. прийшли до мене якісь не знайомі люди, на подвір'ї. Там лежали дуже п'яні баркати на подвір'ї. Я встала і пішла до вікна і питаю їх що з. На те приступаю до вікна дівчина і каже: молодиче втвори, я її запитала а ви хто, вона відказала дівчина така як би і ви, пустіть до хати а в хаті скажем хто ми з. Я не втворюю бо не маю бо в нас з такий розказ із зіль-ради що ночев не вільно нікого пускати в хату. Лігть гаявіть голові зіль-ради, а голова присле дижуного доді я вас впушу в хату. Дівчина кажить ми від самого голови, я тоді кажу як від голови то нехай підійде стрибок до вікна може я його пізнам. Тоді підходить до вікна оден мужчина, й каже, маріє втвори, що ти мене не пізнаєш. Я Ноуц на те відказала тепер ще і тільки не втвори бом не Марія. Я Стефанія, марія на протівку мої хати. Вона багатша від мене в неї одна дитина а в мене двоє дітей, в неї мама і в мене мама в помилили ідіть вона вам втворить. Він тоді кажить, чорт з тобою чи Марія чи Стефанія втвори двері. Коли не хочеш втворити то відважемо двері, а ні то розіб'єм вікно, і в хаті будем. Як хочете вважувати двері і вбивати вікно, то зачина-

Уривок з протоколу допиту Стефанії Федорук.
(Джерело: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391)

План місця події у с. Витилівка.
(Джерело: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 8. –
Переписки о бандистких проявленнях на території області за
1946 год., т. 2. – Арк. 175)

явлено 5 гільз від ППШ або пістолета ТТ. Жінки Федорюк Стефанії Василівни, 33 роки, дружини Федорюк Івана, не виявили»¹²³.

Щодо причин того, що сталося, довго гадати не довелося (хоча після вбивства «Гонти» пройшло більше півтора року). Сусідка одразу сказала працівникам міліції, що: «Це помста їм за те, що в лютому 1945 р., коли Іван був у Червоній армії, в його дім зайшли 3 бандерівці і заснули, а Стефанія заявила в НКВС, і цих бандерівців двох вбили, серед них була одна жінка, а третього затримали, за це їм і помстилися»¹²⁴.

Під час допиту «Остапом» Стефанії Федорюк¹²⁵ остання переповіла події того трагічного дня та розповіла, що саме вона повідомила голову сільради Василя Крикливця, а той уже викликав працівників НКВС. Після зізнання у зраді «Остап» наказав її стратити, і «Матрос» розстріляв її за селом.

На той час органи НКВС не знали, хто здійснив відплатну акцію, і припускали, що це «Юрась», оскільки заарештовану Федорюк Стефанію відвели для слідства та допиту на територію Садгирського району. Наступного дня, 10 серпня, її тіло було виявлено на території Садгирського району біля села Шубранець, що межує із Кіцманським районом з боку села Витилівка.

ЛІКВІДАЦІЯ ГОЛОВИ СІЛЬРАДИ СЕЛА ВИТИЛІВКА ВАСИЛЯ КРИКЛИВЦЯ

«Остап» доповів про виконане завдання надрайонному керівникові «Кривоносу». Проте останній, вивчивши протокол допиту Федорюк Стефанії, визначив, що до загиблі районного провідника ОУН причетний також і голова сільради Василь Крикливець¹²⁶, тому віддав наказ «Остапу» ліквідувати і його.

Учасник акції кущовий «Хмара», котрий пізніше явився з повинною, пригадує:

«16 вересня 1946 року за розпорядженням керівника надрайонного проводу ОУН «Скригуна», в stodолі жителя с. Витилівка Крикливця зібралися я, мій охоронець «Матрос», керівник районного проводу ОУН у Кіцманському районі «Остап», його охоронець «Борець», «Скригун», його охоронець «Когут»¹²⁷, кущовий

¹²³ Архів УСБ України в Чернівецькій області. – Фонд 2-Н. – Спр. 8. – Арк. 169.

¹²⁴ Там само.

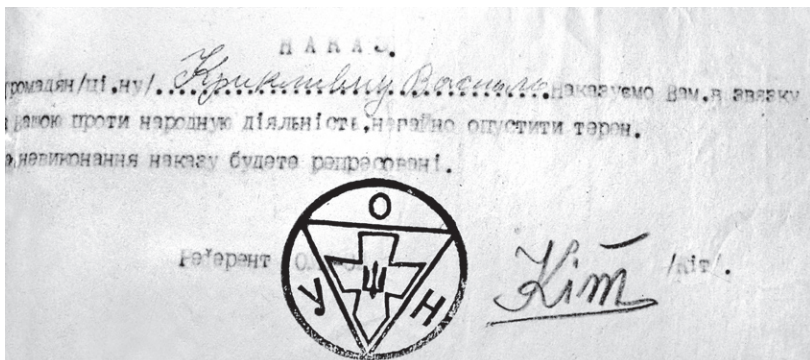
¹²⁵ Уривки із протоколу допиту Стефанії Федорюк, проведеного «Остапом», зберігаються як речовий доказ у архівно-кримінальній справі на Василя Кантеміра // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391.

¹²⁶ У деяких документах вказано, що Василь Крикливець був головою колгоспу.

¹²⁷ Гайдей Тодор Іванович – «Когут», «Білий» (1923 – 10.12.1948). Народився у с. Дорошівці Заставнівського району. Керівник боївки, згодом бойовик особистої охорони надрайонного «Кобзаря», з осені 1948 р. – провідник Заставнівського районного проводу ОУН. Загинув у сутичці з військовими МДБ 10 грудня 1948 р.

«П'ястук» і «Вовк». Просиділи до вечора 17 вересня, а згодом за завданням «Скригуна» усі пішли вручити Крикливцю наказ. «Скригун» сам залишився в stodолі, а всією операцією керував по його завданню «Остап»¹²⁸.

О 22 годині вечора повстанці зайшли до хати голови сільради Василя Крикливця, але його вдома не було – проводив нараду у конторі. Жінка Стефанія саме робила вечерю і готувалася йти ночувати до сусідів, як то робили практично усі радянські активісти по всій Буковині. Саме хотіла вийти у двір по воду, як раптом її хтось штовхнув назад до хати. До хати увійшли троє повстанців – «Остап», «П'ястук» і «Матрос», у військовій формі, без шинелей, без розпізнавальних знаків, на головах у всіх трьох пілотки. Вона пам'ятає, що всі три були молодими, поголеними, два середнього зросту, а один з них високий, озброєні автоматами, а високий – пістолетом¹²⁹. Повстанці запитали, де її чоловік і його зброя (на той час усі голови сільрад та колгоспів носили з собою зброю). Вона відповіла, що чоловік поїхав у Чернівці, а зброя – не знає де. Повстанці швидко обшукали хату та горище, але нічого не знайшли (хоча жінка згадує, що гвинтівка лежала на тапчані накрита одягом, прямо в хаті). В цей час на вулиці сільські хлопці співали пісень, а у сусідній хаті була сільрада, де сиділи сторожі та істребки. Оскільки Крикливця вдома не було, один з повстанців вийняв із польової сумки папірець, запитав прізвище та ім'я чоловіка, записав їх і дав папірець, сказавши: «Коли прийде чоловік, даш йому». Це був наказ, підписаний референтом СБ ОУН «Котом»¹³⁰. Самі вийшли і наказали їй зачинити за ними двері і не виходити з хати.

Наказ, вручений жінці Василя Крикливця Стефанії.
(Джерело: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 8. –
Переписки о бандистских проявлениях на территории области за
1946 год., т.2. – Арк. 304)

¹²⁸ Протокол допиту «Хмари» – Маєвського Семена Філіповича, 1911 р. н., міститься у справі Василя Кантеміра // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 138–139.

¹²⁹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 8. – Арк. 301.

¹³⁰ Особа не встановлена.

Крикливець Стефанія зачинила двері, підійшла до вікна і побачила, що вулицею із засідання додому йшли її чоловік з бригадиром колгоспу. Бачила, як чоловік звернув з дороги і підійшов до хвіртки, а бригадир пішов далі до себе додому. Коли він увійшов на подвір'я, одразу засвітив ліхтарик і повстанці, котрі стояли на вході у ворота, не знаючи його в лице, почали у нього питати про Крикливця. Саме підійшов «Остап» і одразу його впізнав. Двоє взяли Крикливця під руки, в цей час із куців і інших укрить з'явилося ще кілька повстанців і всі пішли через двір в город.

Коли це побачила жінка Крикливця, одразу відкрила двері, вибігла на вулицю і підняла крик. Після цього повстанці були змушені діяти миттєво. Кілька разів вистрілили в її сторону, на постріли вибігли істремки і собі відкрили вогонь, повстанці кількома пострілами розігнали їх, проте поранили Йосипа Данилюка¹³¹, 1932 р. н., який в той вечір був черговим у сільраді і гуляв на вулиці біля молоді (його пізніше доправили до лікарні, але він за півтори години помер). Крикливця через город завели в сільраду, зв'язали та за вироком повстанського трибуналу розстріляли¹³² (кущовий «Хмара» пізніше під час допиту засвідчив, що стріляв у нього з пістолета «Когут»), повигортали зі столів та шаф сільради усі документи та запалили.

Далі кущовий «Хмара» згадує, що після вбивства Крикливця вони спалили всі документи сільради і підпалили будівлю, після чого зайшли в один дім і подумали, що це кооперація, але коли розбили двері, то виявили там різні документи, з яких встановили, що це колгоспна контора, котру також запалили.

Потім повстанці підійшли до стодоли, в якій знаходилось колгоспне сіно, і підпалили його, одночасно вбили сторожа Євгена Крикливця. Від стодоли пожежа перекинулася на сарай, в якому знаходилось 5 тонн кукурудзи в качанах і дрібний сільгоспінвентар. Сарай і стодала пожежею були знищені. Після підпалу стодоли один з повстанців підбіг до скирти соломи, яка знаходилася від стодоли 100-150 метрів, та підпалив і її, в результаті згоріла скирта соломи і скирта полови. Здійснивши підпал скирти, повстанці зникли. Селянам від спаленого майна не було ніякої шкоди – згадаймо, що це був 1946 рік, коли у них все забирали до останнього та вивозили, організовуючи Голодомор.

«Хмара» згадує: «Далі ми розділилися: частина пішла у Заставнівський район, а решта – в село Ошихліби. Десь зник і Скригун – куди він дівся, я не знаю, бо за увесь час цієї операції я його не бачив»¹³³.

Така тактика – розділення після проведення акції на малі групи та відхід у різні боки була ефективним засобом від переслідування опер-

¹³¹ «Остап» на допитах підкреслював, що його вбили випадково під час перестрілки з бійцями винищувальної групи.

¹³² У спецповідомленні НКВС стосовно події зазначається: «Потім ... задушили тов. Крикливця, поклали його всередині, облили пальним і підпалили» // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 8. – Арк. 303.

¹³³ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 139.

групою, котре завжди організовувалося в напрямку найбільш імовірного шляху відходу боївки. Повстанці буквально «розчинялися». Таким чином вони і організовувалися для проведення акції, практично з'являючись «нізвідки». Зокрема, слідчі МДБ спеціально запитували «Хмару», який легалізувався: «Яким чином повстанці здійснюють терористичні і диверсійні акти?» Той відповів: «Перед здійсненням якогось теракту всі збираються в умовленому місці, і там хтось із керівників оголошує про те, де і як акт потрібно здійснити. Перед цим ніхто з них не знає, де і які акції намічені, про це оголошується за кілька годин до здійснення»¹³⁴.

У військовому плані акція була здійснена бездоганно. Перебуваючи в селі близько півгодини, а то й 20 хвилин, шестеро повстанців – а більшовикам здалося, що їх було принаймні удвічі більше – ліквідували голову сільради, документи, розігнали істребків, знищили колгоспне майно і зникли у невідомому напрямку. Ніхто з жителів села, активістів чи істребків, окрім жінки Крикливця Стефанії, не зміг навіть назвати кількості повстанців чи хоча б когось з них побачити, не те щоб упізнати. Наказ, підписаний референтом СБ «Котом», взагалі повів слідство по хибному шляху.

Зокрема, спецповідомлення НКВС про обставини акції повідомляло:

*«О 23 годині 30 хвилин 17 вересня 1946 року із Лашківської сільради повідомлено по телефону в РВ МВС про те, що в селі Витилівка чути постріли і виникла якась пожежа. На місце події виїхала оперативна група і виявила, що горіла будівля Витилівської сільради, стодола з сіном, сарай з кукурудзою, скирта соломи і скирта сіна, котрі належали колгоспу ім. Хрущова села Витилівка. Ніякої стрільби в той час вже не було. Прибулі пожежні команди почали гасити полум'я. Але оскільки полум'я охопило усі вказані споруди і через недостатню кількість води згоріла стодола (клубня), в якій знаходилося і згоріло 5 тонн сіна, сарай, в якому була і згоріла кукурудза в качанах, 2 сівалки, 8 плугів, 1 віз, 1 січкарна, 3 віялки і інший інвентар, пшеничної і ячмінної соломи 35 тонн»*¹³⁵.

Приміщення сільради вдалося частково врятувати від вогню – згоріла лише половина стелі і даху, а також вся документація. Після приїзду на місце події біля сільради було виявлено важко пораненого в голову Данилюка, 1932 р. н., який був відправлений в лікарню і через 1 годину 20 хвилин помер. При огляді приміщення сільради, яке горіло, в передній кімнаті серед обгорілих документів і уламків виявлено і витягнуто обгорілий труп зі зв'язаними назад руками, в одному обгорілому черевуку, на спині залишки обгорілого одягу. Обгорілим виявився Крикливець Василь Іванович, голова сільради. На куті сараю з кукурудзою, що згорів, виявлений труп з простріленою головою нічного охоронця колгоспу – Крикливця Євгена Івановича, брата голови сільради. Таким чином виявлено 3 вбитих осіб.

¹³⁴ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 144.

¹³⁵ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 8. – Арк. 301.

У процесі розслідування причин пожежі і жертв було встановлено, що о 22 годині 17 вересня невстановленою групою в кількості 11–12 осіб почалась стрільба із гвинтівок та автоматів, і в цей час загорілася споруда сільради, а потім сарай і стодола. Напад тривав не більше 20 хвилин, а потім бандити зникли в невідомому напрямку. Опору їм ніхто не чинив, бійці ВБ, вистрілюючи кілька разів, розбіглися, актив також. Розслідуванням не встановлені бійці винищувального батальйону чи активісти, котрі бачили кількість бандерівців.

Для виявлення боївки була залучена агентура, робилися засідки, одразу було вислано дві групи на засідку з боку сіл Шубранець і Валява та по дорозі до р. Прут, але також нічого не добуто¹³⁶.

Згодом, на основі свідчень затриманого районного провідника «Карпа» дізналися, що «Кіт» – на прізвище Котик, уродженець Заставнівського району, був заступником районного «Карпа» і за погодженням зі «Сталем» був відправлений «Кривоносом» за Прут у рейд. Інший агент доніс, що бачив групу повстанців, яка напередодні переправлялася через Прут в районі села Глиниця. За цими даними НКВС реконструював хід подій таким чином:

«За агентурними даними, 17 вересня 1946 року о другій половині дня бандгрупа на чолі із референтом СБ ОУН «Котом» в кількості 8 осіб, одягнута у військову форму, озброєна автоматами, перейшла через річку Прут біля села Глиниця і пройшла через село Дубівці. О 22.00 год. боївка зайшла в село Витилівка, підійшла до дому голови колгоспу, 5 чоловік залишились у дворі, а троє, в тому числі «Кіт», зайшли в хату, провели обшук і, не знайшовши голови колгоспу Крикливця, вручили жінці голови Наказ. Стали виходити з хати. В цей час Крикливець, не підозрюючи про присутність бандерівців в домі, увійшов у двір, де був схоплений.

Захопивши тов. Крикливця, бандити пішли на город, після чого повернули назад і відкрили стрільбу по жінці Крикливця, яка кликала селян визволити чоловіка, і по сільраді, яка знаходилася через дорогу. В результаті стрільби був вбитий черговий у сільраді Данилюк.

Всього боївка перебувала у селі близько 30 хвилин»¹³⁷.

Між 24.00 і 01.00 год. на 18 вересня до місця події прибула група оперативного складу РВ МВС, яка провела наступні заходи:

«З метою пошуку боївки були вислані дві групи бійців винищувального батальйону, на чолі з дільничним уповноваженим, а також старшим оперуповноваженим тов. Молчановим, одна в напрямку села Валява, а інша – в напрямку села Шубранець. На окраїні села Старі Мамаївці виставлені засідки з числа бійців винищувального батальйону. Допитано 6 осіб свідків. Прийняті заходи результатів не дали. Агентура ніяких свідчень про банду також не дала. Бійці винищувального батальйону села Витилівка опору банді не чинили, а після проведених неорганізованих одиночних пострілів – розбіглися.

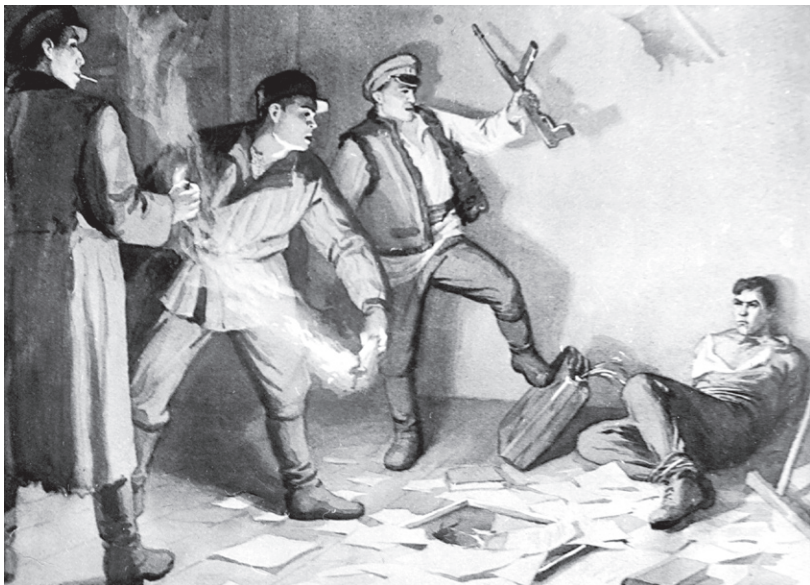
¹³⁶ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 8. – Арк. 301.

¹³⁷ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 8. – Арк. 303.

Дільничного уповноваженого, у зв'язку з тим, що він обслуговує декілька сіл і ночує в іншому селі, в момент наскоку в селі не було, він прийшов тільки після відходу боївки.

Заходів у відповідь на бандпрояв Кіцманським РВ МВС здійснено не було, оскільки відсутні будь-які матеріали, які можуть бути використані для арешту»¹³⁸.

Проте, брак роз'яснювальної роботи серед населення стосовно причин ліквідації Крикливця був використаний більшовиками для протиповстанської агітаційної роботи. Це була одна з тих акцій повстанців, котра згодом обросла великою кількістю чуток та взаємних звинувачень у селі між симпатиками повстанців та їх противниками. Нещодавно навіть серед дослідників історії Кіцманщини виникла версія, що акцію вчинили передодягнені на повстанців провокативні боївки НКВС¹³⁹. Люди не розуміли причин ліквідації повстанцями Крикливця, оскільки він загалом добре поведився із місцевим населенням, а від трагічних подій лютого 1945 р. минуло вже майже два роки. Випадкова загибель двох осіб, котрі повстанцям, здавалося, нічого не нашкодили, посилили сумніви серед населення.

Вбивство Крикливця повстанцями. Картина активно використовувалась в ідеологічній роботі Комуністичної партії

¹³⁸ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 8. – Арк. 303–304.

¹³⁹ Див. Мирослав Куек Витилівські трагедії // Вільне життя. – 2008. – № 15. – 11 квітня. – С. 13–14.

Ці всі чинники сприяли більшовицьким ідеологам. В селі і по всій Буковині на прикладі Крикливця демонстрували «звіроче обличчя німецько-українських буржуазних націоналістів». Крикливцю поставлений пам'ятник, а в його честь донині в селі названі вулиці, місцевий колгосп також носив ім'я Крикливця. Про живцем спаленого (що є неправдою) у приміщенні сільради першого голови сільради Крикливця розповідали дітям на шкільних лінійках по всій області, постійно, як треба було засудити повстанців-бандерівців. Обставини загибелі для більшої наочності навіть виклали у вигляді окремої ілюстрації (автор – Юрій Чудінов).

ЗАГИБЕЛЬ КУЩОВОГО «ДУБА» ТА ПОМСТА «ОСТАПА»

Наприкінці липня чи на самому початку серпня 1946 року повстанці проводили акцію в селі Шубранець сусіднього Садгирського району, звідки «Остап» родом. Повстанці дізналися, де ночує голова сільської ради Василь Ластівка, і вирішили упіймати його та «обговорити» ситуацію в селі і його ставлення до селян. 22 серпня 1946 р. вночі троє повстанців влаштували засідку під його хатою, дочекалися, коли близько першої години ночі прийшов Ластівка, та близько другої години постукали у двері. Господина хати, у якій ночував Ластівка, двері відчиняти відмовилася, оскільки, буцімто перебуває дома сама і нікому не відчиняє. Хлопці виламали двері (а Ластівка тим часом сховався на горищі), увійшли до хати, стали вимагати видачі їм Ластівки. Але господиня наполягала на своєму – нікого немає. Хлопці зазирали під ліжко – аж там чоловіче взуття. Один стрілець поліз драбиною перевірити горище. Ластівка причаївся на горищі, зарядив гвинтівку і націлився на драбину. Як тільки показала голова повстанця, пострілом впритул його вбив, вискочив на вулицю і втік в напрямку сільради. Користуючись темрявою, він успішно відступив і повернувся вже з бійцями винищувального загону. Зав'язався бій, і повстанці, котрі намагалися забрати тіло вбитого побратима, щоб по-людськи поховати, змушені були відступити та залишити тіло.

Вбитим виявився «Дуб»¹⁴⁰, кущовий, котрий діяв у боївці «Юрася».

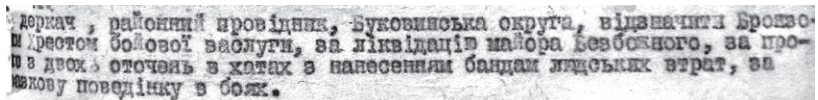
За цей випадок начальник управління МВС Чернівецької області усьому особовому складу винищувального батальйону села окремим наказом оголосив подяку, а Ластівку премійовано відрізом матерії на костюм і хромовими чоботами.

Помститися за смерть повстанця взявся «Остап». 14 вересня 1946 р. в селі Шубранець перебував уповноважений райкому партії, директор Садгирського райхарчокомбінату Безбожний Захар Пантелейович, 1898 р. н., член ВКП(б). Він за завданням райкому партії в приміщенні сільради проводив збори з місцевими селянами з питання задачі хлібопоставки (варто нагадати, що саме так починався Голодо-

¹⁴⁰ Інші дані не встановлені.

мор). Після закінчення наради за його пропозицією він та керівництво села пішли із сільради в напрямку будинку кооперації.

В цей час «Остап» з одним чи двома повстанцями залягли поблизу дороги, у стайні однієї жительки села (Марії Журпівської), і звідти о 22.00 годині автоматним та гвинтівочним вогнем вбили уповноваженого райкому партії Безбожного, важко поранили голову сільради Василя Ластівку, дільничого міліціонера Попкова Петра Івановича, 1916 р. н., росіянина. Від отриманих поранень Попков і Ластівка померли того ж дня.

Витяг із подання «Сталя» на відзначення Василя Кантеміра-«Остапа» («Деркача») Бронзовим Хрестом бойової заслуги

У відповідному звіті оунівського підпілля за цей час зазначалося:

«14 вересня 1946 року в с. Шубранець повстанці у вечірній час із засади вбили уповноваженого по хлібоздачі, заступника голови Райвиконкому майора Безбожного, секретаря партії, і голову сільради Ластівку Василя і важко поранили начальника істребительної банди, який через кілька днів помер. Це була відплата акція на вбивство куцогового «Дуба»¹⁴¹.

Проведення «Остапом» цієї акції не залишилося непоміченим керівництвом підпілля, і вона стала однією з головних підстав для відзначення пізніше, 1 листопада 1947 р., Василя Кантеміра-«Деркача» Бронзовим Хрестом бойової заслуги (Наказ ГВШ УПА № 4/47-23). «Остап» – один із-поміж 13-ти повстанців, які діяли на теренах Буковини, удостоєних повстанських нагород.

А. Бронзовий Хрест Бойової Заслуги							
1. ст. віст.	Чорноть	з. р.р.	22 68	5. -	Деркач	р. пр.	20
2. суа.	Гонта	ОВБ	21 III	6. -	Грішаний	ОВБ	"
3. -	Петро	о. СБ	20	7. -	Кущця	- " -	"
4. -	Бігун	ОВБ	"	8. -	Лис	- " -	"
Б. Вирішення:							
1. ст. віст.	Тихий	р.р.	22 68	3. віст.	Лесь	стр.	22 68
2. "	Грицько	з. р.р.	" 68				

Псевдо «Деркача», районного провідника, між іншими повстанцями, відзначеними Бронзовим Хрестом бойової заслуги.

Витяг з наказу ГВШ УПА про відзначення.

¹⁴¹ З дій і боїв УПА та боївок // Літопис УПА. Основна серія. – Т. 19. Карпатська група УПА «Говерля». Книга друга: спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру. – Львів-Торонто, 1993. – С. 271.

ЗАГИБЕЛЬ «ВОВКА» ТА ВІДПЛАТА ЗА СМЕРТЬ ПОБРАТИМА

6 грудня 1946 р. «Вовк», бойовик особистої охорони «Остапа» та заступник кущового провідника ОУН, квартирував в с. Ошихліби у хаті Устима Мацієвича. Проте господар видав повстанця голові сільради, той викликав енкаведистів з райвідділу та бійців винищувального батальйону.

У звіті МВС про цю подію зазначалося:

«В результаті роз'яснення Наказу МВС УРСР від 10 листопада 1946 року 6 грудня 1946 року житель села Ошихліби Мацієвич Устин заявив оперпрацівнику РВ МВС про те, що у нього на горішці хати переховується невідомий чоловік. В результаті проведеної операції при спробі втечі був вбитий бандит «Вовк» – Миронович Юрій Миколайович, заступник кущового провідника ОУН у якого вилучені автомат ППШ і пістолет ТТ»¹⁴².

Повстанський звіт більш детально описує події того трагічного дня:

«6 грудня 1946 року в с. Ошихліби «стрібительна» банда оточила в хаті повстанця «Вовка». На умовляння ворога здатися він відповів мовчанкою. Хоча зразу був поранений у руку, завзято боронився і навіть прорвався з оточення, але під час відступу був ще двічі тяжко поранений і через силу добрів до клуні в сусідньому господарстві, де його вдруге оточили і знову почали умовляти здатись, але безстрашний повстанець відповів: «Застрілюсь, але не здамся!» – і після цього застрілювався з власного пістолета»¹⁴³.

За фактом зради було проведено розслідування. Ознайомившись з його матеріалами, надрайонний провідник «Кобзар» віддав наказ «Остапу» знищити зрадників – голову сільради с. Ошихліби Івана Ілюка та родину Мацієвича, котрі видали «Вовка».

В ніч на 13 травня 1947 р. «Мирон», «Вишня», «Матрос» і «Борець» за завданням «Остапа» прийшли до хати голови сільради с. Ошихліби Кіцманського району Івана Ілюка. Проте його вдома не було – були лише його дружина Марафта та дочка Штефанія, котрі й були знищені повстанцями. Будинок з усіма надвірними побудовами спалили.

Тоді пішли до будинку Мацієвича із завданням знищити господаря – Мацієвича Устима Назаровича та його дружину Домну Костянтинівну, дім яких з усім майном також був спалений.

Спецповідомлення МДБ з цього приводу зазначало:

Оперзведення № 134 від 14 травня 1947 року

«... 13 травня 1947 року о 23.00 год. в с. Ошихліби бандити у складі 3 осіб (ймовірно, учасники кущового проводу ОУН «П'ястук») здійснили вбивство місцевих жителів – Мацієвича

¹⁴² Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 20. – Арк. 19.

¹⁴³ Героїзм українського народу // Літопис УПА. Основна серія. – Т. 19. Карпатська група УПА «Говерля». Книга друга: спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру. – Львів-Торонто, 1993. – С. 279–280.

Устима Назаровича, 1880 р. н. і його жінки Мацієвич Домни Костянтинівни, 1882 р. н., уродженців села Ошихліби, які були вбиті бандитами в помешканні. В грудні 1946 року за даними Мацієвича на горищі його дому був вбитий станичний ОУН с. Ошихліби «Вовк», котрий мав намір здійснити теракт над головою Ошихлібської сільради Ілюком, дім якого розташований навпроти дому Мацієвича (донесено оперзведенням колишнього ВББ УМВС № 339 від 6. 12. 1946)»¹⁴⁴.

Сам «Остап» пізніше на допитах згадував:

*«Особисто я в акції участі не брав. Згідно вказівки керівника надрайонного проводу «Кобзаря» я дав завдання вбити голову сільради Ілюка Івана, який особисто брав участь у затримці повстанця «Вовка» в домі Мацієвича Устима, наміченого нами також до вбивства за зраду, але вийшло так, що сам Ілюк Іван в цей час кудись виїхав, а вдома перебувала його жінка і дочка, котрі і були вбиті. В цю ж ніч ними ж були вбиті Мацієвич Устим та його жінка Мацієвич Домна, котрі були спалені вдома разом зі всіма надвірними будівлями Ілюка і Мацієвича»*¹⁴⁵.

Після цієї акції «Остап» часто повторював усім, хто був пов'язаний з повстанцями: ця акція є відплатою за зраду, і якщо хтось ще спробує видати когось органам радянської влади, то з ним буде те ж саме.

Так само за зраду було знищено і працівника сільради с. Ставчани Кіцманського району Василя Поленюка,¹⁴⁶ оскільки повстанцям стало відомо, що він доносить органам НКВС–МДБ на осіб, пов'язаних з ОУН. Вночі 15 липня 1947 р. «Борець» та «Мирон» за завданням «Остапа» викликали Поленюка у двір, відвели метрів 100–200 від хати і задушили.

Спецповідомлення МДБ про цю подію зазначало:

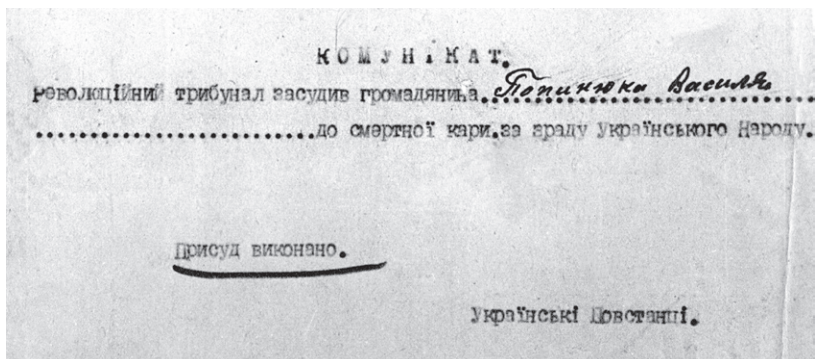
*«В ніч на 15 липня 1947 року в с. Ставчани двома бандитами, із яких в одному упізнаний керівник районного проводу ОУН «Остап», заарештований з квартири і задушений мотузкою місцевий житель, член сільради Тоденюк Василь Петрович, 1897 р. н. На трупі Тоденюка бандитами залишений оунівський «вирок». Попереднім слідством встановлені наступні обставини вбивства: близько 23.00 год. 14 липня 1947 року на квартиру Тоденюка прийшли два бандити, які взяли з собою Тоденюка і запропонували йому показати квартиру заступника голови сільради, якого нібито викликають до сільради. Тоденюк привів їх до квартири заступника голови сільради, але останній в цей час знаходився в сільраді, і бандити, не заходячи до нього, пішли, забравши з собою Тоденюка. О 4 годині ранку 15 липня труп Тоденюка був виявлений жінкою останнього за 100 метрів від його дому»*¹⁴⁷.

¹⁴⁴ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 17. – Арк. 216.

¹⁴⁵ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 131.

¹⁴⁶ Іноді у документах його прізвище називають Тоденюк, або Попинюк.

¹⁴⁷ Див: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 19. – Арк. 36.

Вирок Василеві Поленюку

НА МЕЖІ ЗАГИБЕЛІ

У жовтні 1946 р. через зраду побратима, свого ж кущового «Хмари», «Остап» був на волосині від загибелі.

«Остапа» із Семеном Маєвським-«Хмарою» познайомив на початку 1946 р. референт СБ Буковинського окружного проводу ОУН «Кривоніс»¹⁴⁸, який на одній із зустрічей сказав «Остапові»: «У Чернівецькому районі є дуже активний бойовик «Хмара» – бери його собі кущовим у Кіцманський район». У цей час «Остап» вже був провідником Кіцманського районного проводу ОУН і погодився на пропозицію «Кривоноса», оскільки він про нього так добре відгукувався, хоча особисто «Хмару» не знав. Пізніше, наприкінці серпня чи на початку вересня 1946 р., «Остап» зустрівся у Васловівському лісі Садгірського району з керівником «Запрутського» надрайонного проводу «Скригун», на якій був присутній і «Хмара». І саме на цій зустрічі «Скригун» призначив «Хмару» кущовим у Кіцманському районі й сам визначив йому села, котрі входитимуть до його куща – Старі та Нові Мамаївці, Лужани, Шипинці, Дубівці, Берегомет. «Скригун» знав «Хмару» особисто та знав села, які були добре відомі «Хмарі» – там він більше знав людей і міг конспіративніше проводити роботу. На цій зустрічі «Остап» фактично і познайомився як слід з «Хмарою».

¹⁴⁸ Сулятицький Мирослав Володимирович – «Кривоніс», «Спартак», «Петро» (1921 – 11.01.1948). Народився у с. Середній Березів Косівського р-ну Івано-Франківської обл. Закінчив гімназію та старшинську школу УПА. Чотовий УПА ТВ 21 «Гуцульщина». Закінчив курси СБ при крайовій референтурі. Переведений на Буковину (09.1945). Референт СБ Буковинського окружного проводу ОУН (09.1945 – 01.1948). Загинув у сутичці з опергрупою відділу 2-Н УМДБ у с. Митків Заставнівського р-ну. Лицар Срібного Хреста заслуги (12.06.1948) та Бронзового Хреста бойової заслуги (1.11.1947). Хорунжий СБ.

Вже за два-три тижні «Хмара» разом із «Остапом» брав участь в одній відплатній акції у с. Витилівка Кіцманського району, про яку вже було згадано – саме у тій, де ліквідовано голову сільради Крикливця.

І ось через місяць, приблизно в середині жовтня 1946 р., «Остап» над ранком прийшов у село Старі Мамаївці Кіцманського району і зайшов квартирувати в дім Рахілі Григоращук.

«Остап» згадує про подальший хід подій:

«Рахілі вдома не було, бо вона знаходилася у своєї подруги Петрюк Марії, у якої я також іноді переховувався у сараї. Її мати сказала, що за нею вночі приходила Петрюк Марія і повела її до себе. Це здалося мені підозрілим, і я був насторожі.

Спочатку я чекав в хаті, а потім вийшов у коридор і чекав, коли прийде Рахіля. Її все не було, і я за нею послав її брата. Його також не було більше години. Все це мені здалося підозрілим, і я вже хотів йти, але на світанку, коли розвиднілося, я побачив, що додому йдуть Рахіля Григоращук, її брат і з ними «Хмара», озброєний пістолетом, гранатою і з перев'язаною лівою рукою.

Коли вони підійшли до мене, я привітався з «Хмарою» і запитав у Рахілі та її брата, чому так довго їх не було вдома. Вони відповіли, що «Хмара» хотів залишитись в домі Петрюк, оскільки вже світало, а Петрюк боялась залишати його у себе вдень. Таким чином вони затримались, поки вирішили йти до Григоращуків. «Хмара» це також підтвердив.

Коли мені питання їх затримки стало ясным, я попросив Рахілю Григоращук принести для нас з «Хмарою» поїсти на горище хати, оскільки «Хмара» був поранений і тремтів від холоду, але вона проти цього плану заперечила у зв'язку з тим, що її мати і батько бояться, щоб ми у них знаходились вдома, але все ж на моє прохання вона зжалилась і постелила нам на горищі дому постіль, і ми там лягли. За якийсь час я зійшов вниз, щоб попросити у Рахілі щось накритись, бо ніякого одіяла вона нам не дала. І в цей момент помітив, що в дім до Рахілі прийшла Петрюк Марія і про щось з нею переговорила. Після того, коли Марія Петрюк пішла, я у Рахілі запитав, навіщо вона приходила, на що Рахіля відповіла, що та йде до своєї сестри у Калинівці і зайшла за нею. Після цієї розмови я через деякий час помітив, що у двір зайшли озброєні солдати. В цей момент Рахіля вибігла у двір, а я піднявся на горище, щоб взяти зброю.

Солдати послали до нас з «Хмарою» дівчину, якою передали, щоб ми здалися без бою, але я здаватись не побажав і почав відстрілюватися. Перш за все я у «Хмари» взяв гранату і кинув її у двір, коли граната вибухнула, в цей момент вискочив через паркан, і мені вдалося втекти, а «Хмара», оскільки був на горищі, то залишився там і зовсім не відстрілювався»¹⁴⁹.

Згодом про цю подію у повстанському звіті було зазначено наступне:

¹⁴⁹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 109–113.

«Макар» та «Остап». Фото 1947 р. (Джерело: Фотоальбом)

«19.10. [1946 р.] в с. Старі Мамаївці Кіцманського р-ну 10 пограничників обступили клуню, на стриху якої квартирував др. Остап, рай[йонний] пров[ідник], і почали говорити до нього, щоб він здався. У відповідь др. Остап викинув три гранати, які розірвалися, та чергами з автомата пробиваючи собі шлях, утік. Убив одного пограничника і 3-ох ранив»¹⁵⁰.

За «Остапом» було організовано переслідування, котре нічого не дало – він немов розчинився. Насправді «Остапові» вдалося роздобути коня, котрого йому дав Дмитро Онищук, і таким чином він зумів втекти.

Про цей факт «Остап» за повстанським законом доповів референту СБ окружного проводу ОУН «Кривоносу», котрий вирішив перевірити його і дав завдання референту СБ надрайонного проводу «Макару» провести слідство по даному випадку,

перевірити «Остапа» і його свідчення. «Макар» викликав «Остапа» на зустріч у Горошівський ліс Заставнівського району, де прискіпливо допитав його щодо цього випадку. Після цього «Макар» дав завдання «Скорому», «Борцю», «Мирону» і «Карому» піти в село Старі Мамаївці і привести до нього на допит Григоращук Рахілю і Петрюк Марію, що і було виконано. Коли вони увійшли в село і взяли Григоращук і Петрюк, їм раптово трапився заступник голови сільради Кравчук, якого вони також захопили з собою і привели у Горошівський ліс разом із Петрюк і Григоращук.

Подібне слідство проводилося після кожного такого випадку, оскільки надто часто у подібних випадках органи МВС та МДБ перевербовували повстанців і відправляли їх назад із завданням вивести «під оперативний удар» керівництво повстанського руху з легендою про втечу з оточення військ МВС.

«Макар» чотири дні детально допитував Григоращук і Петрюк про те, який зв'язок «Остап» з ними підтримував, і яким чином йому вдалося втекти від групи МДБ. Григоращук і Петрюк дали свідчення так, як було в дійсності, тобто підтвердили свідчення «Остапа». В ході слідства вони зізналися в тому, що були завербовані органами МВС для виявлення бандерівців, але завдання не виконували, і таким чином з

¹⁵⁰ Джерело: Звіт окружного проводу ОУН Буковини за жовтень 1946 р.

ними ніхто з працівників МВС не зустрічався, тобто вони нікого із повстанців не видали.

Щодо нападу органів МДБ на «Остапа» вони пояснили, що їх обманув Маєвський Семен-«Хмара», який прийшов до них з групою озброєних людей і запитав про «Остапа». Вони подумали, що це повстанці, і сказали їм, що «Остап» перебуває у Григоращук Рахілі, і таким чином «Остап» був виявлений військами МВС.

Після того, як вони дали такі свідчення, їм зав'язали очі і повели до Мамаївців, де відпустили. Таким чином через допит Григоращук і Петрюк «Макар» встановив за яких обставин «Остапові» вдалося втекти від затримання, після чого йому знову довіряли побратими.

Ситуація ж, у якій опинився Кравчук, була безвихідною. «Остап» згадує: «Його також допитав «Макар» про те, чи є він секретним інформатором МДБ і про те, що йому відомо про новини в районі. Кравчук таких показів не давав, але оскільки його ми не могли відпустити через те, що він знав про допит Григоращук і Петрюк та міг видати частину повстанської мережі, його довелося знищити. Після допиту його розстріляли, здається, «Мороз»¹⁵¹ і «Скорий»¹⁵².

Після того, як «Макар» завершив допит жінок, протоколи забрав зі собою, і де вони ділися – невідомо.

Певний час «Остап» вважав, що «Хмара» під час того бою здався органам МДБ і залишився працювати на них. Лише через місяць він дізнався від «Мороза» чи «Кривоноса» про справжній розвиток ситуації напередодні цих подій. Ще раніше «Хмара» був поранений у руку, у зв'язку з чим повідомив своїй жінці, щоб вона приготувала для нього схрон у своєму домі, в якому він міг би лікуватися. Але жінка замість обладнання схрону попередила органи МДБ, які зробили засідку і його упіймали¹⁵³.

Водночас, навколо «Хмари» та ситуації з «Остапом» спалахнула справжня «війна» між райвідділами МВС і МДБ. У провалі операції з ліквідації районного провідника ОУН «Остапа» МДБ звинуватило працівників МВС, котрі перехопили їхнього агента «Хмару» та невдало його використали, завдавши шкоди усій роботі МДБ з виявлення антирадянського підпілля.

Зокрема, у довідці про результати роботи УМДБ Чернівецької області з ліквідації підпілля ОУН від 12 листопада 1946 року зазначалося:

«У ході виконання намічених заходів нашим агентом «Мілюю» виведений з підпілля кущовий провідник ОУН «Хмара», при цьому ставилася мета – легалізація і ліквідація зв'язаних з ним підпільників ОУН.

¹⁵¹ Антонюк Григорій Гнатович – «Мороз», «Артем» (1921 – 3.06.1948). Народився у с. Дорошівці Заставнівського р-ну. Член ОУН (05.1944). Бойовик СБ, охоронець окружного референта СБ Мирослава Сулятицького-«Кривоноса» (1945 – 01.1948), провідник Заставнівського районного проводу ОУН (03. – 06.1948). Загинув у сутичці з опергрупою Заставнівського РВ УМДБ у с. Мусорівка Заставнівського р-ну. Лицар Срібного Хреста бойової заслуги 2-го класу.

¹⁵² Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 120–121.

¹⁵³ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 103–104.

Проте, не дивлячись на повну узгодженість наших заходів з УМВС, оперативні працівники останнього грубо порушили ці узгоджені дії, в результаті чого легалізація «Хмари» не дала необхідних результатів.

Так, оперативними працівниками УМВС був захоплений наш агент «Міла», в грубій формі примусили її повідомити відомі їй дані про підпілля, перехопили її чоловіка – кущового «Хмару», котрий легалізувався, а пізніше неузгоджено з нами забрали невідомо куди й агента «Мілу».

Більше того, легалізація «Хмари» з вини управління МВС отримала широкий розголос, що позбавило можливості ліквідації керівного складу оунівського підпілля»¹⁵⁴.

У більш детальній довідці про результати агентурно-оперативної роботи управління МДБ Чернівецької області з ліквідації підпілля ОУН за жовтень – листопад 1946 р. зазначалося:

«...У процесі агентурного розпрацювання підпілля ОУН виявлено ряд фактів грубого порушення з боку оперативних працівників УМВС директиви МДБ–МВС УРСР про координацію оперативних дій між нашими органами.

Так, 16 жовтня п. р. оперативними працівниками УМВС на чолі із майором Омельчуком в с. Ревне був перехоплений наш агент «Міла» і затриманий виведений нею з підпілля за нашим завданням її чоловік – кущовий провідник ОУН «Хмара».

Не дивлячись на наші неодноразові вимоги начальнику УМВС генерал-майору тов. Наумову про передачу нам «Хмари», останній нам переданий не був, а використовувався як провідник при проведенні операцій в Кіцманському і Вашківському районах.

Хоча «Хмара» привів оперативну групу УМВС точно до місця розташування Кіцманського районного проводу ОУН, проте, внаслідок невмілих і нерішучих дій оперативної групи районний керівник «Деркач» і його помічники закидали її гранатами і зникли.

При цьому «Хмара» був остаточно розшифрований перед підпіллям ОУН і втратив всіляку оперативну цінність»¹⁵⁵.

Слід зазначити, що між радянськими спецслужбами – МВС та МДБ, суперечки та протистояння відбувалися доволі часто. Це врешті призвело до ліквідації відділу по боротьбі із бандитизмом (ВББ) при МВС та передачу усєї роботи по виявленню оунівського підпілля до відділу 2-Н при МДБ навесні 1947 р.

Мала певне продовження і доля двох мамайівських жінок. 12 листопада 1947 р. відділом 2-Н УМДБ були заарештовані розвідниці «Остапа» – Григоращук-«Вільха» і Петрюк-«Липа»¹⁵⁶. В результаті слід-

¹⁵⁴ Повний текст дивись: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 9 а. – Арк. 400–401.

¹⁵⁵ Там само. – Арк. 442.

¹⁵⁶ Григоращук Рахія Доротеївна, 1927 р. н., та Петрюк-Стовбик Марія Миронівна, 1927 р. н., заарештовані 14.11.1947 р, засуджені на 10 років виправно-трудоих таборів кожна // Архів УСБУ ЧО. – Осн. Фонд. – Спр. 1391. – Арк. 179.

ства виявилось, що «Липа» упізнала місце розташування повстанців у лісовому масиві в районі села Васловівці Садгірського району, де їх переслуховували слідчі СБ. 14 листопада 1947 р. в район очікуваного перебування повстанців була вислана опергрупа МДБ, яка під час прочісування лісового масиву виявила двох підпільників, які намагалися сховатися в лісі, але внаслідок переслідування один з них загинув, а інший, користуючись густотою лісу, втік¹⁵⁷.

Спочатку в МДБ вирішили, що їм вдалося знищити «Макара», а втік найімовірніше його охоронець «Скорий»¹⁵⁸. Згодом думка змінилася – і в документах загиблим почали вважати «Скорого», а тим, хто вирвався з оточення, «Макара». Ні те, ні інше не було правдою. Хто саме був убитий – залишається певною загадкою для дослідників і сьогодні.

ДОЛЯ РОДИНИ ВАСИЛЯ КАНТЕМІРА

Першою справою більшовиків, коли вони вираховували, хто ж ховається за тим чи іншим повстанським псевдом, були репресії щодо усіх членів його сім'ї, котрих одразу виселяли до Сибіру, саджали до тюрем та таборів. Іноді певний час слідкували за родиною, виставляючи засідки та обставляючи своїми агентами, чи не прийде бува син додому, наприклад, на Різдво чи на Великдень.

Тому однією з головних вимог до повстанців було повне припинення зв'язків із родиною, щоб не виявити себе та не спричинитися до важкої долі своїх рідних.

Мати Василя Кантеміра Домка згадує:

«З приходом радянської армії у травні 1944 року обидва мої сини були мобілізовані, і я провела їх в армію. Але вийшло не так – один з них дійсно пішов на фронт. А влітку 1944 р. додому прийшов Василь, озброєний гвинтівкою, в цивільному одязі, босий, і попросив у мене їсти. Я спитала – чому ти не там, де всі, тобто на фронті? Так я вирішила, що він у бандерівцях. Він пішов і більше він додому не приходив. З того часу я його жодного разу не бачила.

Восени 1944 року, після того, як Василь приходив додому, мій дім стали часто відвідувати бійці винищувального батальйону і військовослужбовці радянської армії і робили обшуки. Що вони шукали, мені не говорили, але я здогадалася, що шукають Васи-

¹⁵⁷ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 20. – Арк. 157.

¹⁵⁸ Дмитрюк Микола Васильович – «Білий», «Скорий», «Рубан» (1921). Народився у с. Шубранець Заставнівського р-ну. Член ОУН (1944). Стрелець боївки Костя Майданського-«Юрася» (1945), кущовий ОУН у Заставнівському р-ні (1946), охоронець надрайонного референта СБ Василя Парашука-«Макара» (1947 – 10.1948), провідник Садгірського районного проводу ОУН (10.1948 – 04.1949). Вийшов з повиною 2 квітня 1949 р., погодився на співпрацю з МДБ (агент-бойовик «Осторожний»). Брав активну участь у знищенні підпільного руху на Буковині та прилеглих районах Галичини. Помилуваний радянською владою. Проживав у м. Чернівці.

ля. І я, боячись, щоб мене не арештували, залишила свій дім і перейшла на нелегальне становище і переховувалась з лютого 1945 до березня 1946 року.

Спочатку я поїхала в село Стара Жучка до чоловіка, який працював на цукровому заводі, і жила 2 тижні в будинку заводу. Чоловік сказав, щоб я йшла додому дивитись за господарством, але я додому не пішла і залишилась, і в селі Стара Жучка, під видом домашньої працівниці проживала у Колісника Миколи, працювала в його господарстві»¹⁵⁹.

Певний час родину захищав брат Георгій, котрий був у радянській армії. Більшовики намагалися не вивозити до Сибіру ті родини, де хтось перебував на фронті, щоб не страждав бойовий дух армії.

Васильовичу Г.К.В.Д. Ю.
полковнику тов. Руденко

М. Садгора

При цьому направивши вам відомості Євгену Семелю бандита: Контимир Васильовича. Одночасно повідомляю, що Контимир Васильович Ніколаєвич належить одним з активних бандитів банди "Оресь" під кличкою "Деркач" и звільняє його за-ліцензуєши.

Тод його рукоюветомою совершено ряд терористических, диверсионних актов, как в Садгорском районе так и в Заставненском р-не.

До сего времени его семья проживает в селе Щураны Садгорского р-на и к выселению не подвешалъ, потому, что брат Контимир Георгий Николаевич находится в Красной Армии, а по этому просили вашей санкции на выселение семьи бандитского бандита.

Коллектор Садгорского
ро НКВД Украины

1/11/1945 года

В.В.В.В.В.

Запит щодо виселення родини Василя Кантеміра

Василь хоча додому й не з'являвся, проте постійно цікавився долею матері. Пізніше вона дивуватиметься, звідки він знав її місце проживання у селі Стара Жучка, якого не знало навіть МДБ. До того ж, лише

¹⁵⁹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабілі. справ. – Спр. П-5155. – Арк. 160, 162.

на слідстві мати Кантеміра дізналася від слідчих про високе становище Василя у структурі ОУН та вперше почула його псевдо – «Деркач» (хоча на той час він вже діяв під псевдом «Остап»).

Особливо боліло синові за долю матері в голодні 1946 – 1947 рр. І він вирішив їй допомогти. У грудні 1946 р. прийшов до с. Шубранець, викликав Василя Ілащука і запропонував йому поїхати в с. Ставчани до заступника голови сільради Василя Курелюка, котрий підтримував зв'язок з повстанцями і допомагав їм. Василь Курилюк заготував для повстанців хліб, котрий Ілащук повинен забрати і відвезти до його матері, Сопко Домки, у с. Стара Жучка Садгірського району (нині – мікрорайон у складі міста Чернівці), котра проживала недалеко від цукрового заводу. За допомогу у цій справі, Василь Кантемір пообіцяв вділити частину зерна – а це був голодний 1946 р., коли населення Буковини масово гинуло від голоду.

Василь Ілащук згадує:

«Деркач» мені почав розповідати, як краще знайти дім Курелюка, щоб було менше підозр. «Деркач» сказав – поїдеш в село Ставчани і біля цвинтаря побачиш окремих дім, і там живе Курелюк Василь, заступник голови сільради с. Ставчани, прямо заїжджай до нього і не бійся, він вже знає і буде тебе чекати, і передасть заготовлений ним для нас хліб, я Курелюку розповів твої прикмети»¹⁶⁰.

Власне прикмети Василя Ілащука і зіграли свою фатальну роль – він мав на обличчі родиму пляму та розмовляв, трохи заїкаючись – за такими ознаками знайти людину в селі не важко.

Василь пішов до Василя Радиша, котрий мав коней, вони разом відразу після Різдва з'їздили до Курелюка у Ставчани, отримали від нього 150 кілограмів зерна (мішок жита, мішок кукурудзи та мішок вівса) та відвезли до матері Кантеміра, котра і їм вділила частину – Ілащук взяв відро зерна, а два відра взяв Радиш, оскільки його кінми перевезли хліб.

НАРОДНИЙ КОМИСАРНАТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
Управление № 55 по Черновицкой обл.
ДЕЛО № 1815
По обвинению *Илащук В. И. Жучко*
с. Стара Жучка в с. Сопко 25
Начато *10* *10* 1947 г. в *1* томах
Окончено *19* 19 *1* г. Том *20*
После судебного рассмотрения и вступления приговора в силу настоящее дело подлагает: исполнению прекращению
Передать изобличение в производство следствия: деп. в НКВД в НКВД в НКВД
К делу дана приписка
ОСНОВАНИЕ: *Военный трибунал Садгирского района от Черновицкой обл. № 329/46*
Архив: *1012*
Сделано в г. *10* 1947 г.

Обкладинка к/с на матір «Остапа» – Сопко Домну.
(Джерело: Архів УСБУ ЧО. – Фонд. реаб. справ. – Справа № П-5155)

¹⁶⁰ Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіліт. справ. – Спр. П-5155. – Арк. 19.

Вдруге у травні 1947 р. Василь Кантемір знову знайшов Василя Ілащука та запропонував йому так само – поїхати до Курелюка у Ставчани і привезти хліб до матері. І знову Василь Ілащук цього разу вже з Євгеном Кучером їздили і знову привезли 150 кг зерна, а також 20 кг цибулі та часнику.

Мати спитала: «Від кого цей хліб?», – на що Василь Ілащук відповів: «Від Василя. – І додав, – це не мій хліб, це моя шибениця», – і показав рукою на шию.

Згодом, коли ці події вже забулися, МДБ вийшло на Василя Курелюка, і він на допитах назвав прикмети Ілащука, – таким чином вийшли і на матір Кантеміра.

Слідчі МДБ намагалися довести, що мати Кантеміра Домка зберігала вказаний хліб для повстанців, відтак за статтею про пособництво повстанцям засудити до тривалого терміну. Проте вона заявила:

«Для кого цей хліб був призначений, для мене чи для повстанців, я не знаю. Я вважала, що мій син Василь мене пожалів на старість років і мені передав вказаний вище хліб.

Звідки він знав, що я живу в Старій Жучці, я не знаю. Становище, яке займав син серед бандерівців та його псевдо я не знала і дізналася їх лише під час арешту.

Я цей хліб використовувала для харчування себе і своєї сім'ї.

Зерно від сина я прийняла тому, що був дуже важкий період з хлібом»¹⁶¹.

Слідчі довели лише факт прийняття «награбованого бандитом у селян зерна».

Також слідчі намагалися звинуватити і вітчима та брата Василя Кантеміра. Проте мати на слідстві всі факти можливої їх причетності до діяльності Василя Кантеміра заперечила. Вона казала:

«Чоловікові я сказала, що втекла з села Шубранець тому, що боюся залишатися вдома, бо військові постійно роблять обшуки, а я боюся цих обшуків, а також якісь люди по селі постійно стріляють, а про сина Василя нічого не казала.

Про те, що син серед бандерівців, я йому не казала, бо ми з ним через сина постійно сварились. Микола Сопко не є його рідним батьком і з Василем часто сварився.

Син Георгій також не знав про цей хліб, бо його дома не було. Він був в армії, демобілізувався весною 1946 року, потім хворів на легені й лікувався в Чернівцях у лікарні до осені 1946 року і до дому не приходив, зараз працює на спиртзаводі у підсобному господарстві візником»¹⁶².

Вирок суду був доволі суворий як на «злочин», який вони здійснили – вирокком Військового трибуналу військ МВС у Чернівецькій області від 23 серпня 1947 р. Ілащука Василя і Кучера Євгена засуджено до 10 років виправно-трудових таборів, Сопко Домну за ст. 20-54-1а КК УРСР з урахуванням похилого віку (з застосуванням ст. 45 КК УРСР) –

¹⁶¹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіл. справ. – Спр. П-5155. – Арк. 152, 168.

¹⁶² Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіл. справ. – Спр. П-5155. – Арк. 163, 168.

до 7 років таборів без конфіскації майна за відсутністю такого, та Василя Радиша – до 5 років.

20 липня 1954 р. справа переглядалась, проте було констатовано: «Вирок Військового трибуналу військ МВС у Чернівецькій області від 23 серпня 1947 р. в цілому не викликає сумніву у своїй законності. Тому вирок залишити в силі»¹⁶³.

Лише у 1991 р. всіх їх було реабілітовано.

Проте і інших членів родини Кантеміра у спокої не залишили. 12 лютого 1948 р. заарештований його брат Георгій, якого звинуватили у підтриманні зв'язків з «Юрасем», «Комаром», «Карим», «Остапом» і іншими повстанцями, у проведенні розвідувальної роботи на їхню користь та закупівлі для підпілля фотоплівки та батарейок для ліхтариків та у тому, що «готувався піти в боївку». 31 березня 1948 р. Військовим трибуналом Георгій Кантемір засуджений до 25 років таборів¹⁶⁴.

ЗАХОДИ НКВС–МДБ З ЛІКВІДАЦІЇ КІЦМАНСЬКОГО РАЙОННОГО ПРОВІДНИКА ОУН «ОСТАПА»

Органи НКВС та МДБ кинули всі сили на розшук і виявлення районного проводу ОУН та його керівника «Остапа». Проте їх реальні здобутки значно відставали від розвитку ситуації в оунівському русі. Зокрема, про те, що «Остапа» в квітні – травні 1946 р. призначено керівником Кіцманського району, емдебісти дізналися лише восени, після того, як упіймали «Хмару». Від «Хмари», власне, довідалися і про всю структуру підпілля в районі – на які кущі поділено район, хто є кущовими і їх охоронцями, про відсутність в районі станичних по селах тощо. Після того нової інформації про зміну ситуації практично не надходило.

Райвідділ МДБ у травні 1947 р. прямо про це зазначав, називаючи і причини такої ситуації:

«Основним недоліком у роботі з ліквідації бандитів є відсутність внутрішньої агентури, впровадженої в підпілля ОУН.

Категорії такої агентури набути поки не є можливим, оскільки банди в свої ряди нікого не приймають, а агентура із пособницької бази і зв'язку не має можливості активно розробляти і підвести під наш оперативний удар бандитів. Оскільки останні нічого про себе не кажуть і нікому не довіряють.

В силу таких обставин важко встановити повсякденне пересування бандитів, місця їхнього укриття і зміни в організаційному складі ОУН.

Підібрати кандидатури із родинних зв'язків бандитів можливості не маємо, оскільки їхні близькі родичі вислані у віддалені області СРСР»¹⁶⁵.

¹⁶³ Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіліт. справ. – Спр. П-5155. – Арк. 273.

¹⁶⁴ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 180.

¹⁶⁵ Доповідна записка про результати агентурно-оперативної роботи Кіцманського РВ МДБ по лінії боротьби з українськими націоналістами за травень місяць 1947 року // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 54.

І пізніше, за серпень 1947 р.:

«На розшук і ліквідацію залишків підпілля скерована агентура, була створена пошукова група із бійців внутрішніх військ МДБ під керівництвом і за безпосередньої участі оперативного складу РВ МДБ, а також використовувались агентурні боївки і групи бійців винищувального батальйону. Але не дивлячись на зусилля наших заходів по розшуку основних фігурантів оунівського підпілля, все ж позитивних результатів не маємо.

Така ситуація пояснюється тим, що в період проведення наших заходів бандити йдуть у глибоке підпілля, тобто припиняють зв'язки в населених пунктах, йдуть у лісові масиви, поля і там переховуються»¹⁶⁶.

«Остап» доповідає «Макару» про збір повстанців. Серед повстанців (зліва направо): «Ванька», «Славко», «Заець», «Вітер», «Мирон», «Карий», «Борець». (Джерело: Фотоальбом)

Загалом районному проводові ОУН, котрий складався із 9-х повстанців, протистояли значні сили більшовиків. Зокрема, у 27 селах району налічувалося загалом 283 бійці винищувального батальйону. Станом на середину 1947 р. 155 осіб перебували у агентурно-інформаторській мережі органів МДБ, зокрема 18 агентів, 8 агентів-бойовиків, 122 інформатори, 3 резиденти¹⁶⁷. За кожним повстанцем був закріплений окремий оперативний працівник райвідділу МДБ, котрий проводив його розшук. У травні 1947 р. після невеликої перерви була знову створена одна спецгрупа із 4-х переодягнених на повстанців, котра «діє за розробленим планом з завданням розшуку і ліквідації учасників районного і кущових проводів ОУН»¹⁶⁸. Згодом таких груп

¹⁶⁶ Доповідна записка про боротьбу з оунівським бандитизмом і підпіллям, що діє на території Кіцманського району Чернівецької області за серпень 1947 року // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 77.

¹⁶⁷ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 80.

¹⁶⁸ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 54.

було вже чотири, а у січні 1948 р. – створено ще чотири. У звіті за січень 1948 року райвідділ МДБ зазначає:

*«В районі є 8 агентурних боївок, бойовиків у них 17 осіб, із яких 4 боївки створено у звітному місяці. Бойовики влаштовують засідки і виставляють секрети в місцях можливого проходження бан-
дитів і зв'язків з метою фізичного їх знищення»¹⁶⁹.*

На додачу до цього, щомісяця влаштовувалося більше 100 різноманітних засідок, прочісувань та облав. Зокрема, у липні 1947 року «в місцях імовірного проходження бандерівців і в місцях їх зв'язків» проведено 29 нічних секретів, а також прочісувань – 3, військових секретів – 21, інших видів нарядів – 63, засідок за агентурними даними – 12. Проте, «проведені заходи позитивних результатів не дали». Так само не дали результатів і проведені у серпні 1947 року 27 нічних секретів, 4 прочісування, 19 військових секретів, 61 наряд інших видів, 11 засідок за агентурними даними, а також 32 нічних секрети, 7 прочісувань, 4 військових секрети, 49 нарядів інших видів, 9 засідок за агентурними даними у січні 1948 р.¹⁷⁰.

«Остап» серед групи повстанців. У першому ряду сидять зліва направо: «Славко», «Макар», «Борець». У другому ряду стоять: «Вітер», «Заєць», «Мирон», «Остап», «Карий».
(Джерело: Фотоальбом)

Проте, одного разу в середині липня 1947 р. «Остап» мало не потрапив у засідку ворога.

¹⁶⁹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 97.

¹⁷⁰ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 76, 81, 98.

Про це згадує повідомлення райвідділу МДБ наступного змісту:

«В ніч на 12 липня 1947 року Кіцманським РВ МДБ для ліквідації керівника Кіцманського районного проводу ОУН «Остапа» та кущового ОУН «Бориса» в посівах жита між селами Давидівці та Кліводин біля розвилки доріг була зроблена засідка у складі 7 бійців ВВ МДБ під керівництвом пом. оперуповноваженого РВ МДБ ст. лейтенанта Сокура та командира 3 взводу 9 роти 3 батальйону 334-СП ВВ МДБ мол. лейтенанта Немченка.

О 2.30 12 липня 1947 року на засідку зайшли 2 бандити, які, не дійшовши до засідки 15 метрів, були зупинені Немченком окриком: «Стій!», після чого Немченко встав і пішов до бандитів на зближення. Останні, підпустивши його на 5 метрів, освітили електроріхтарем і чергою із автомата смертельно поранили в нижню частину живота. Через 20 хвилин Немченко помер.

Склад засідки почав переслідувати бандитів, але останні, користуючись прикриттям високого жита, зникли, і їх пошуки не дали результату.

Вбитий – мол. лейтенант Немченко Михайло Олексійович, 1920 р. н., уродженець Запорізької області, с. Приазов'я [Приазовське], член ВКП(б), одружений, у військах МДБ з 1940 року»¹⁷¹.

Цей випадок у МДБ кваліфікувався як приклад «невмілих дій у засідках», і в загибелі Немченка звинуватили його самого за проявлену необережність.

Постійна небезпека змусила «Остапа» бути вкрай обачним. Одного разу кущовий «П'ястук» легковажно порушив домовленості щодо зустрічі з «Остапом», наслідки чого були трагічними. Ситуація розгорталась наступним чином. 26 липня 1947 р. у «Остапа» була запланована зустріч з «П'ястуком» біля села Ошихліби. Прийшовши завчасно, «Остап» чекав на «П'ястука». Було домовлено, що той має прийти на зустріч один. Проте «П'ястук» йшов на зустріч не один, як домовлялися, а з «Вишнею». «Остап» вирішив, що «П'ястук» веде солдат МДБ. Підозрюючи останнього у зраді, «Остап» пострілом з автомата вбив його. Побачивши свою помилку, «Остап» забрав від нього польову сумку та всі документи, які мав «П'ястук», і передав референту СБ окружного проводу ОУН Буковини «Кривоносу» та розповів про обставини інциденту¹⁷². Проте, окрім документів у польовій сумці, «П'ястук» мав ще кілька захованих штафеток та фотографій, які не знайшов «Остап» і котрі згодом вилучило МДБ.

Наступного дня зранку місцеві «істребки» прочісували посіви жита навколо села і виявили тіло повстанця.

Спецповідомлення стосовно цього містило наступне:

«26 липня 1947 року о 10.00 год. при прочісуванні посівів жита на окраїні села Ошихліб, проведеному винищувальною групою с. Ошихліб з метою виявлення обставин стрільби, котра відбулася в ніч на 26 липня, був виявлений труп невідомого, вбитого чергою із автомата.

¹⁷¹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 19. – Арк. 30.

¹⁷² Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 31, 36.

Опергрупа Кіцманського РВ, котра прибула на місце, обшукала труп, виявила і вилучила кілька оунівських естафет і фотографій, за якими встановлено, що вбитим є зв'язковий окружного проводу ОУН «П'ястук» – Одинський Ярема Михайлович, 1911 р. н., уродженець села Завалля Снятинського району Станіславської області, колишній керівник куцового проводу ОУН у Вашківському районі.

Серед вилучених естафет є естафети «Сталя» до референта СБ окружного проводу ОУН «Кривоноса» і колишнього референта пропаганди «Бакуна», котрі перебувають на даний час на території Заставнівського району. Зміст естафет має оперативний інтерес»¹⁷³.

Досить дієвим способом боротьби із повстанцями було схилення повстанців до явки з повинною, діючи через близьких родичів. Пообіцявши свободу, їх як правило відправляли назад до боївки з завданням знищити її керівництво. На той час свобода купувалася лише ціною крові побратимів.

Особливу увагу такій тактиці приділяли у Кіцманському райвідділі – майже кожен повстанець рано чи пізно отримував від «органів» таку пропозицію. І до честі більшості з них, вони знайшли мужність відмовитись від неї і фактично покласти життя на вівтар боротьби за незалежність України.

Зокрема, восени 1946 р. МДБ стало відомо про випадок з колишнім керівником Кіцманського районного проводу ОУН «Тарасом», котрий, як вже згадувалося, у суперечці застрелив районного есбіста та став переховуватися від обласного проводу. Про це стало відомо емдебістам, і саме такі випадки вони вишукували з особливою активністю. Здавалося, чудовий агент, котрий, опинившись між двома вогнями, видасть усіх, лише щоб зберегти собі життя. Один із звітів райвідділу з цього приводу зазначає:

«Агент «Гриб» (колишній станичний в селі Борівці, має прямий підхід до «Бориса» та «Хитрого») доніс, що до нього 10 (грудня?) 1946 року приходив куцовий «Борис» – Гордей, який розпитував агента, чи не бачив він «Тараса» – Федірчика. Агент запитав, що з ним сталося. «Борис» розповів, що «Тарас» біля села Веренчанка вбив есбіста і, боячись відповідальності, переховується самостійно, а він його розшукує і хоче доставити провіднику»¹⁷⁴.

МДБ, використовуючи цей випадок, розробило план з метою виведення його з підпілля шляхом явки з повинною. Для цього була завербована його сестра, котра проживала в селі Киселів, через яку було передано листа для вручення «Тарасу», але лист не був вручений, оскільки сестра його не знайшла, і, таким чином, комбінація не вдалася»¹⁷⁵.

¹⁷³ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 19. – Арк. 66.

¹⁷⁴ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 44.

¹⁷⁵ Там само.

«Тарас» саме наприкінці 1946 р. відновив зв'язок з проводом. Як загадує той-таки агент «Гриб», коли 28 лютого 1947 р. до нього знову прийшов «Борис», він його запитав, чи знайшли «Тараса», і чи був над ним суд. «Борис» відповів: «Тарас» є, живий, знаходиться за Прутом, суду над ним не було, а лише для спокутування своєї вини за вказівкою Проводу він за Прутом виконує завдання. А яке – не сказав¹⁷⁶.

Подібна ситуація стосувалася і «Гриця», про котрого органам МДБ стало відомо, що він відійшов від районного проводу ОУН та почав переховуватись самостійно.

Зокрема, агент МДБ «Гриб» 28 лютого 1947 р. повідомив, що приходив «Борис» і шукав «Гриця». «Борис» сказав, що з початку зими він від них відійшов і десь зимує самостійно, не хоче працювати з ними разом. Попросив «Гриба» – якщо побачить «Гриця», нехай скаже йому, щоб йшов до них на зустріч, він знає, де їх знайти, йому нічого не буде, але він повинен з'явитись до провідника.

За цією інформацією районний відділ МДБ провів низку заходів з метою упіймати його та схилити на свій бік. Зокрема, у доповідній записці «про боротьбу з оунівським бандитизмом і підпіллям, що діє на території Кіцманського району» за червень 1947 р., зазначалося:

«Встановлено, що «Гриць» – Скорейко Георгій – відійшов від ОУН і за вказівкою СБ окружного проводу розшукується бандитами як засуджений до знищення.

Враховуючи це, МДБ здійснило ряд заходів, скерованих на вивід з повиню і легалізацію бандита «Гриця» з метою подальшого використання його для виявлення підпілля і активних пособників бандитів ОУН. Зокрема, агент «Богдан», в минулому близький друг Скорейка, скерований на розшук останнього і схилення до явки з повинюю.

На розшук «Гриця» ми також скерували агентів «Чернівецького», «Євгенію», «Давидову». Скорейку Георгію ми передали лист через його батька з пропозицією з'явитись в органи МДБ з повинюю і обіцянкою повної свободи йому. З родичами «Гриця», які проживають в селі Борівці, ми провели відповідні бесіди.

Біля дому батька «Гриця» і його інших родичів нами періодично встановлюються секрети із бойовиків з метою захоплення його або знищення у випадку відвідування ним родичів, а також інші пошукові заходи, проте встановити місце перебування бандита «Гриця» не вдалося»¹⁷⁷.

Зазначимо, що вказані заходи своєї мети не досягли – невідомо, чи дійшли до «Гриця» листи від МДБ, чи ні, проте на жодну співпрацю він не пішов, та й усі заходи органів стосовно нього ще довго не давали своїх результатів.

Особливо цікава історія розгорнулася навколо Івана Шупені із села Шишківці. Радянська влада мобілізувала його на роботи у військовій

¹⁷⁶ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 44.

¹⁷⁷ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 67.

промисловості, проте він на початку 1947 р. звідти втікає. Довший час, не маючи змоги повернутися додому, оскільки його там шукатимуть, переховувався у Кам'янець-Подільській області і в Чернівцях. Його батько згадує, що наприкінці квітня він все-таки таємно прийшов додому, кілька днів переховувався на горищі. Батько і родина пропонували йому піти явитись в органи радянської влади з повинною, але він відмовився. Іван розумів, що в кращому разі його знову відправлять на ті роботи, далеко від дому, котрі мало чим відрізнялися від справжнього тюремного заслання на каторжні роботи. В нього вже виникла інша думка – приєднатися до повстанців і боротися з більшовиками та тим ладом, який вони нав'язували буковинцям. Як пригадує його батько, на початку травня 1947 року він пішов з дому і заявив, що йде в гори до повстанців і буде боротись за Самостійну Україну. Обіцяв навідатись за два тижні.

Про це стало відомо емдебістам. Вони одразу зрозуміли, що у цій ситуації створені найкращі умови для того, щоб, пообіцявши йому свободу, прихилити його на свій бік. Під загрозою виселення до Сибіру завербували його рідного брата та скерували з листом до Івана на його пошуки.

У відповідній записці «про результати агентурно-оперативної роботи Кіцманського РВ МДБ по лінії боротьби з українськими націоналістами» за травень 1947 р. з цього приводу зазначалося:

« ... Проведене перспективне вербування.

14 травня 1947 р. в селі Шишківцях проводилася операція. При прочісуванні і огляді горища сараю у жителя села Шишківці Шупені Миколи Тодоровича виявлена фуфайка, в кишені якої була оунівська листівка антирадянського змісту. ... На допиті Шупеня М. Т. з'ясувалося, що його син Іван, 1912 р. н., на початку травня з дому пішов і заявив, що йде в гори до бандитів і буде боротись за «Самостійну Україну». Додому обіцяв прийти через два тижні.

Враховуючи можливості негласної легалізації Шупені Івана Миколайовича нами був завербований його брат Шупеня І. М. під псевдом «Аюд», який зобов'язався разом з батьком розшукати і негласно доставити в РВ МДБ Шупеню Івана. При явці він буде нами завербований і переведений на нелегальне становище з метою проникнення в склад кущового проводу ОУН «Бориса»¹⁷⁸.

Брата змусили йти шукати Івана Шупеню, давши йому листа про добровільний вихід з підпілля. В середині червня той розшукав брата аж у Снятинському районі Станіславської області у кущового ОУН Скорейка Тодора на псевдо «Батько», уродженця села Стецева Снятинського району. Іван погодився вийти з повинною, прагнучи здобути обіцяну свободу, та написав листа-відповідь на ім'я начальника Кіцманського РВ МДБ. У ньому він написав, що шкодує про здійснений ним злочин, і повідомив, що зможе явитись з повинною 6 або 7 липня, оскільки саме тоді його кущовий «Батько» піде зі звітом у провід, і він залишиться один. Місцем зустрічі призначив дім свого батька.

¹⁷⁸ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 52.

У доповідній записці «про боротьбу з оунівським бандитизмом і підпіллям, що діє на території Кіцманського району», за липень 1947 р. зазначалося:

«... Ангент «Аюд» розшукав нелегала Шупеню, з яким влаштував нам зустріч 7 липня п. р. біля дому його батька.

Нелегал був допитаний і завербований під псевдом «Купало» і отримав від нас завдання вбити «Батька», легендуючи це сутичкою із засідкою МДБ, потім перейти в Кіцманський район, встановити зв'язок із бандитами «Остапом», «Борисом» і іншими, для наступного їх розпрацювання і фізичного знищення.

Агент «Купало» на вербування пішов з охотою і дав згоду виконати наше завдання найближчим часом»¹⁷⁹.

Зв'язок між Іваном та представниками МДБ підтримувався через брата, агента «Аюда». У доповідній записці за серпень 1947 р. зазначалося:

«З дня вербування зв'язковий «Аюд» з агентом «Купалом» мав лише одну зустріч. Наше завдання агент «Купало» поки не виконав. Згідно отриманих матеріалів, ... у бандитів відбулася перестановка оунівських сил. А тому можливо, що у зв'язку із цією перестановкою агент «Купало» поки не може виконати нашого завдання і вийти на зустріч із зв'язковим «Аюдом»¹⁸⁰.

І згодом за вересень:

«Завербований нами агент «Купало» серед бандитів, що діють на території Снятинського району, не розшуканий агентом зв'язковим «Аюдом», з яким він повинен був зустрітись і призначити йому явку. Таким чином з агентом «Купалом» зустріч не відбулася, і поки не відомо, як він виконує наше завдання»¹⁸¹.

Невизначена ситуація тривала до січня 1948 р., коли дещо прояснилася.

Органам МДБ стало відомо, що в особистій охороні кущового провідника «Борця» перебуває невідомий повстанець на псевдо «Мирон». За свідченнями низки заарештованих, а також колишніх повстанців «Вітра» та «Славка», котрі пішли на співпрацю з органами МДБ, було встановлено, що повстанець на псевдо «Мирон» і є Іван Шупеня.

Звіт райвідділу МДБ за січень 1948 р. зазначає:

«Коли і за яких обставин бандит Шупеня – наш агент «Купало», пішов від «Батька» на територію Кіцманського району і влився в банду, поки не встановлено.

Із свідчень агентури, заарештованих і поведінки самого Шупені видно, що він зрадив нас, повністю перейшов на бік бандитів і наше завдання виконати відмовився.

На підтвердження цього зв'язковий «Аюд» 24 січня 1948 року повідомив, що 7 січня ввечері до нього прийшли бандити – «Бо-

¹⁷⁹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 74.

¹⁸⁰ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 75.

¹⁸¹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 79.

рець» і його брат Шупеня, наш агент «Купало», який перебував в особистій охороні «Борця».

Після коротких розпитувань про ситуацію в селі агент «Купало» відкликав в бік зв'язкового «Аюда» і став питати, чи часто його викликають в органи МДБ і питають про нього. «Аюд» відповів, що в органи МДБ його викликають і питають, коли «Купало» виконає їхнє завдання. До цього «Аюд» додав від себе, звертаючись до «Купала»: «Ти підводиш мене і всю нашу сім'ю, ти ходиш з бандитами, а нас всіх за тебе можуть виселити». На це «Купало» відповів так: «В МДБ я не піду, дорогу собі я знайшов і буду продовжувати, вб'ють мене – так тому і бути, але не піду. А ви живіть, як самі знаєте».

Ця зустріч «Аюда» з «Купалом» була останньою. Про час і місце наступної зустрічі між ними не домовлено. Як видно, агент «Купало» не бажає більше зустрічатись¹⁸².

Іван Шупеня вибрав свій шлях, і він був на боці повстанців – боці, який вів до загибелі, але який давав справжню свободу.

Емдебісти не полишали своїх намірів таки домогтися від нього зради і пішли на крайні заходи. Вони підготували нового листа до «Мирона», в котрому погрожували повідомити самим повстанцям про його співробітництво з МДБ, що призвело б до його страти побратимами.

У документах стосовно цього зазначено:

«В день зустрічі з «Аюдом» 24 січня п. р. нами написано листа на ім'я агента «Купала» і передано через «Аюда» для вручення останньому. Маємо на увазі, що «Купало» прочитає нашого листа і через страх викриття його перед бандерівцями може виконати наше завдання і вийти до нас із підпілля»¹⁸³.

Проте, зазначений лист так і не дійшов адресата. 8 березня в селі Мамаївці під час перестрілки з бійцями МДБ «Мирон» загинув від ворожої кулі. Геройська смерть врятувала його від подальших переслідувань МДБ та зберегла його чесне ім'я.

До певної міри характерною була і доля його брата, агента «Аюда». Попри усі його намагання, із завданням він не справився. У звіті за квітень 1950 р. райвідділ МДБ зазначає: «Агент «Аюд» продовжував дворушничати, і ні бандерівців, ні їхніх зв'язків не дав. У квітні 1950 р. по лінії міліції заарештований за хуліганство»¹⁸⁴.

Початок 1948 р. був особливо важким, як загалом для повстанського руху, так і для Кіцманського районного провідника «Остапа», що було пов'язано із низкою доволі важких втрат.

Зокрема, 11 січня 1948 р. на території Заставнівського району загинув «Кривоніс». «Остап», згадуючи про нього, наводить слова «Кобзаря» про побратима:

¹⁸² Доповідна записка про боротьбу з оунівським бандитизмом і підпіллям, що діє на території Кіцманського району, за січень 1948 р. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 94.

¹⁸³ Там само. – Арк. 95.

¹⁸⁴ Там само. – Арк. 191.

«Такого, як «Кривоніс», підпілля ОУН важко знайти, тим більше на території Буковини. «Кривоніс» по своєму загальноосвітньому і політичному рівню стояв набагато вище інших підпільників. Він мав вищу освіту, був обізнаний в усіх питаннях, які можуть зустрічатися в практиці роботи підпілля ОУН»¹⁸⁵.

Іншою значною втратою повстанського руху стала загибель кущового «Карого». «Остап» пам'ятає оцінку, яку дав йому «Кобзар»:

«Він («Карий») хоча був розвинутий менше за «Кривоноса», проте з нього можна було виховати хорошого і відданого підпільника. «Карий» досконало володів румунською мовою, що необхідно було для антирадянської роботи серед населення румунської і молдавської національності, тому «Кобзар» планував призначити «Карого» районним керівником ОУН на території якогось східного румуномовного району області. Крім того, «Карий» являвся майстерним пропагандистом, вміло підходив у процесі бесіди до слухачів. Агітація, котру проводив він серед жителів сіл, була дохідлива, оскільки «Карий» в процесі бесід з людьми вдало підбирав факти із життя, трактуючи їх в антирадянському та націоналістичному дусі. Найбільшою заслугою «Карого», на думку «Кобзаря», було те, що він ціною свого життя врятував інших підпільників, в тому числі і «Кобзаря», які прийшли до нього на зустріч в момент проведення операції військами МДБ»¹⁸⁶.

Внаслідок цих подій, особливо загибелі «Кривоноса», було втрачено зв'язок між проводом Буковини та Запрутським надрайонним проводом ОУН, котрий потрібно було налагодити, а також необхідно було доповісти керівнику окружного проводу ОУН «Сталю» про втрати у підпіллі. Тому «Кобзар» повідомив «Остапа», що планує піти в гори шукати зв'язків з окружним проводом, а тому просив прискорити підготовку інформаційного звіту про ситуацію в районі, і, відповідно, зібрати звіти від своїх підлеглих. Відповідно, 11 лютого 1948 р. «Остап» на межі полів Лашківки і Кіцманя біля вишки, приблизно о 12-й годині ночі зустрівся з «Матросом», отримав від нього звіт та відправив його назад на його терен.

12 лютого 1948 р. відбулася зустріч «Остапа» та «Кобзаря» в обумовленому місці на межі полів двох сіл – Лашківки та Кіцманя, біля вишки, точніше – на тому місці стояв високий патик, на вершині якого прив'язана солома. На зустрічі були також присутні дружина «Кобзаря», кущовий «Вишня», «Білий» (інше псевдо «Когут», бойовик особистої охорони «Кобзаря»), «Малий». «Кобзар» на карті зазначив напрям руху і разом зі своєю жінкою «Марією», «Білим» і «Малим» направились наміченим маршрутом. По території району їх супроводжував кущовий «Вишня»¹⁸⁷.

¹⁸⁵ Кантемір цитує слова «Кобзаря» // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 82.

¹⁸⁶ Кантемір цитує слова «Кобзаря» // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 82.

¹⁸⁷ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 15–16.

У відповідь на зазначені повстанцями втрати «Остап» провів обговорення ситуації із своїми хлопцями, на якому вони дійшли висновку, що втрати є результатом зради самих членів підпілля ОУН та оунівських зв'язків, котрі вони невдало і без достатньої перевірки підбирали. Відтак «Остап» наголосив на необхідності дотримання найстрогішої конспірації та постійно звертав на це увагу підпільникам¹⁸⁸.

Початок 1948 р. приніс втрати і для районного проводу «Остапа». Він згадує, що в кінці грудня 1947 р. мав чергову зустріч з «Кобзарем» у селі Валява Кіцманського району, точніше – за селом біля хреста, де «Кобзар» повідомив йому, що «Вітер»¹⁸⁹ знаходиться в руках МДБ і працює на їхню користь, і попередив «Остапа», щоб він остерігався його і не заходив у ті квартири, які раніше відвідував разом з «Вітром», щоб не потрапити на засідку¹⁹⁰.

«Остап» та
Курчак Савета-
«Марта».
(Джерело:
Фотоальбом)

Проте повстанці не встигли вжити усіх необхідних заходів. Вже 4 січня заарештовують згаданого раніше Олексія Нечая, його зятя Рокочія Василя. В останнього саме переховувались 6 повстанців, серед яких була 1 жінка. Оперативно-військова група МДБ оточила будинок. Далі ситуація розвивалася наступним чином¹⁹¹:

«Викликали Рокочія і через нього було встановлено, що вночі у нього було 5 бандитів, але на світанку вони пішли і залишили в його домі одну жінку. І вона знаходиться у нього вдома на печі.

¹⁸⁸ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 84.

¹⁸⁹ Антонюк Василь Іванович – «Вітер» (1928 – ?). Народився у с. Дорошівці Заставнівського р-ну. В підпіллі з 1944 р. До осені 1946 р. був охоронцем провідника Садгірського районного проводу ОУН «Юрася», після того переведений в охорону кущового у Садгірському районі «Карого». Захоплений у полон оперативниками УМДБ 28 жовтня 1948 р. Погодився на співпрацю з ворогом і брав участь у знищенні визвольного руху.

¹⁹⁰ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 116.

¹⁹¹ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 98.

Через Рокочія невідомій жінці було запропоновано злізти з пічки, але остання не відповідала на пропозицію. Коли до пічки почав підходити Рокочій з оперативними працівниками, пролунав вибух гранати.

Від вибуху бандитка була смертельно поранена і через 20 хвилин померла.

При обшуку в хаті Рокочія виявлено і вилучено фотографії бандитів, відзняті плівки, аптечка, ковбаса, носильні речі, які належали вбитій. На горіщі сараю виявлено автомат ППШ, залишений бандитами.

При порівнянні фотографій бандитів і упізнанням колишнім бандитом «Вітром» встановлено, що вбитою є машиністка окружного проводу ОУН Курчак Савета на псевдо «Ірина»¹⁹².

Серед фотографій, вилучених під час спроби заарештувати Савету Курчак, були і фото «Остапа» із його коханою, Домною Коршевською, також із села Валява, в якій більшу частину часу він і переховувався. Емдебісти по фото її досить швидко упізнали та ще в середні січня Моргоч-Коршевська Домна Іванівна, 1925 р. н., та її мама, Коршевська Ірина Тодорівна, 1902 р. н., були заарештовані.

«Остап» та Домна Коршевська. 1947 р. (Джерело: Фотоальбом)

В лютому 1948 р. МДБ заарештовує рідного брата «Остапа» – Георгія Кантеміра.

¹⁹² У тексті помилка. Повинно бути «Марта».

Ключовим для «Остапа» стало поступове наближення оперативників МДБ до його діючих зв'язків у с. Мамаївці. У той час не раз бувало, що давно перевірені зв'язківці одного разу, за час відсутності повстанців, таємно арештовувалися, допитувалися і під очевидною загрозою тюремного ув'язнення чи виселення погоджувалися на співпрацю з органами. Навідуючись черговий раз до них на ночівлю чи для зустрічей, та не сподіваючись цього, повстанці наражалися на смертельну небезпеку. Такі удари для повстанського руху були особливо болючими.

Серед перевірених зв'язкових «Остапа» у с. Мамаївці був Кокоячук Володимир, який навчався у Художньому інституті в м. Ужгород. Про нього «Остап» згадує:

«Прийшовши до нього на квартиру, ми спочатку з ним познайомились, після чого приступили безпосередньо до розмови. Він дав згоду допомагати нам, і ми залишились у нього ночувати. Кокоячук був нашим розвідником, повідомляв, можна сказати, про все, що відбувалося в селі. Крім того, їздив в м. Чернівці і закуповував особисто для нас фотоприналежності і електробатарейки до кишенькового ліхтарика. В його хаті ми перебували найбільше, і за час перебування останній постачав нас продуктами харчування, причому ми Кокоячука вважали найкращим і відданим. До нього заходили я, «Борець», «Матрос», «Скригун», «Когут»-«Білий». Востаннє заходили восени 1947 року»¹⁹³.

У своєму звіті за лютий 1948 р. райвідділ МДБ зазначає:

«За матеріалами агента «Огонька» встановлено, що Кокоячук Володимир Олексійович, 1921 р. н., с. Старі Мамаївці, підтримує зв'язок з бандитами, постачав їх папером для виготовлення націоналістичних листівок.

Кокоячук негласно був знятий в селі Мамаївці і допитаний. На допиті 18 лютого 1948 року він дав покази про себе і інших осіб, пов'язаних з бандитами, котрі проживають в селі Мамаївці.

Боячись відповідальності за зв'язок з бандитами, запропонував свої послуги з ліквідації бандитів. Кокоячук завербований під псевдом «Карпатський» і скерований на розробку і фізичне знищення районного провідника «Остапа» й інших бандитів.

За його матеріалами встановлено, що житель села Старі Мамаївці Кокоячук Микола Ілліч, 1888 р. н., тісно пов'язаний з бандитами, які систематично відвідують його дім, в його домі зупиняються на днювання. Він постачає їх харчуванням і відомостями про ситуацію в селі.

Він негласно затриманий і допитаний, під час допиту дав свідчення про свої зв'язки з підпіллям. Вбачаючи оперативний інтерес, Кокоячука ми завербували під псевдом «Сивий»¹⁹⁴ і дали завдання виявити і ліквідувати підпілля ОУН і його зв'язки»¹⁹⁵.

¹⁹³ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 45.

¹⁹⁴ Інше його агентурне псевдо – «Зубов».

¹⁹⁵ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 109.

Про Миколу Кокоячука «Остап» згадував:

«... віком він був приблизно 55 років, мав жінку приблизно 45 років та одного глухонімого сина. Зв'язок з підпіллям підтримував з початку 1947 року. Залучив його в ОУН особисто я. В нього часто переховувалися я, «Мирон», «Когут», «Скригун», «Василь», «Юрась», «Матрос». Востаннє заходили до нього в той момент, коли нас затримали. Він повідомляв нам про ситуацію в селі, постачав газетами і продуктами харчування, прав білизну»¹⁹⁶.

Вороги підкралися вже надто близько. 8 березня 1948 р., коли керівник Садгірського районного проводу ОУН «Юрась», керівник Кіцманського районного проводу «Остап», кущовий керівник Кіцманського райпроводу «Борець» та його охоронець «Мирон» прийшли до Миколи Кокоячука на зустріч, зради вони не сподівалися.

ОСТАННІЙ БІЙ ПРОВІДНИКА

У с. Мамаївцях давні побратими, «Остап» та «Юрась», ймовірно, планували подальшу роботу підпілля.

Василь Кантемір-«Остап». Фото 1947 року. (Джерело: Фотоальбом)

Близько 5-ї години вечора прибула до села каральна група – десь близько 25 військових. Потиху будинок було оточено. Повстанці помітили небезпеку, але було вже пізно. Та вирішили не здаватися і дати бій. Повстанці раптово відкрили вогонь, коли ворог ще не сподівався і вважав, що ще не виказав себе. Вони намагались проникнути до хати, та повстанці, що ховалися у stodoli, відкрили автоматний вогонь, далі викинули дві гранати і під прикриттям вибухів гранат та автоматного вогню спробували вирватись з оточення.

Наведемо дані повстанського звіту щодо цих подій:

«8.3.48 р. в с. Старосілля Кіцманського р-ну впав геройською смертю рай[онний] провідник Садгірщини Юрась-Євшан (Майданський Кость, нар. 1923 р. в с. Рогізна Садгір-

¹⁹⁶ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 46.

ського р-ну), кущовий Майдан (Пилипчук Юрій, нар. 1921 р. в с. Борівці Кіцманського р-ну) [насправді загинув кущовий «Борець», Федоряк Георгій Степанович, нар. 1918 р. в с. Борівці] і бойовик Мирон (нар. 1910 р. в с. Шишківці Кіцманського р-ну). Оточені зо всіх сторін большевиками, відстрілювались до останнього, аж поки їх не стало в живих. Рай[онний] провідник Кіцманщини Остап-Денис (Кантемір Василь, нар. 1923 р. в с. Шубранець Садгирського р-ну) знаходився разом з упавшими повстанцями. В бою важко поранений і забраний до чернівецького шпиталю, де й помер.

Згадані повстанці заквартирували в одного господаря на стайні. Другого дня до села з області прибуло військо, що ніччю на переходах робило засідки. Перед вечором це військо з сільськими істребителями оточили господарство, де квартирували повстанці, і відкрили сильний вогонь по стайні. Повстанці вибігли на город і хотіли прорватися з оточення, де і впали від ворожих куль. Зі сторони большевиків теж були вбиті. Тіла повстанців Євшана, Майдана і Мирона закопали на кінському цвинтарі, де з промовою виступав перед великою масою людей член КП(б)У Ілюк. Він всіляко очорнював наш рух і сказав: «Ці бандити не гідні, щоб їх закопати, їх треба залишити на верху, щоб собаки розтягали їхні тіла». Населення, що дивилось на повстанців, між собою говорили: «От, які гарні хлопці, яка шкода». Інші зі слізьми на очах тільки важко зітхали»¹⁹⁷.

У щоденному звіті відділу 2-Н УМДБ про проведені операції зазначалося:

«8 березня 1948 року о 12.00 від агента відділу 2-Н «Сиво-го» – на зв'язку у Геркулесова, завербований у лютому, отримано дані, що в селі Старі Мамаївці в домі місцевого жителя М. перебувають 4 бандити, в числі яких упізнаний «Остап». В Мамаївці скерована опергрупа – 8 оперпрацівників відділу 2Н УМДБ і 16 бійців ВВ МДБ. Прибувши в село, опергрупа заблокувала двір М. і, не встигнувши приступити до огляду приміщення, була обстріляна автоматним вогнем бандитів, котрі знаходилися в сараї. При цьому бандитами були викинуті дві гранати Ф-1. Під прикриттям вибухів гранат та автоматного вогню вони спробували вирватися із оточення, але вогнем опергрупи троє з них були вбиті, 1 поранений»¹⁹⁸.

Радянський «Акт про проведення чекістсько-військової операції в с. Старі Мамаївці Кіцманського району з розгрому озброєного націоналістичного підпілля ОУН» зазначає, що при проведенні операції

¹⁹⁷ Додаток до інформаційного звіту за I квартал 1948 р. окружного проводу ОУН Буковини // Реабілітовані історією. Чернівецька область. – Чернівці: Чернівецьке обласне відділення пошуково-видавничого агентства «Книга пам'яті України», 2007. – Кн. 1. – С. 218–219.

¹⁹⁸ Оперативная сводка № 68 о результатах борьбы с националистическим подпольем и его вооруженными бандами на территории Черновицкой области // Архив УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 35. – Арк. 143–144.

у бандитів вилучено: автоматів – 3, гвинтівок АВТ – 1, пістолетів – 4, гранат – 2, патронів – 280 шт., шинель – 3, польові сумки з оунівськими документами – 3¹⁹⁹.

Повстанці, які загинули в селі Старі Мамаївці 8 березня 1948 р.
1. «Мирон»; 2. «Юрась»; 3. «Борець». Джерело: Фотоальбом

У загиблих вилучено наступні документи:

1. «Програма навчання і вишколу кадрів ОУН»;
2. Протокол допиту Федорюк Стефанії;
3. Агентурно-оперативні джерела органів;
4. Вказівка надрайонного керівника ОУН «Остапу» від листопада 1947 року про посилення оунівської роботи на території району;
5. Програма навчання в ОУН;
6. Розподіл сіл Кіцманського району за оунівським поділом;
7. Особиста переписка «Остапа»²⁰⁰.

Інший радянський звіт додає, що: «Тіла вбитих бандитів на місці упізнані легалізованими бандитами ОУН «Хмарою» та «Славком», після чого відправлені в Кіцманський РВ УМДБ»²⁰¹.

Як бачимо, певний час повстанці вважали «Остапа» загиблим. Надто важке було поранення.

Після цього МДБ розробило ще один підступний план використання агента «Сивого». Документи радянського МДБ зазначають:

¹⁹⁹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 8.

²⁰⁰ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 8.

²⁰¹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3213. – Арк. 10.

«Враховуючи, що агент відділу 2-Н «Сивий», котрий підвів під ліквідацію в березні п. р. керівників районних проводів ОУН – «Юрася» і «Остапа», буде перевірений референтом СБ «Запрутського» надрайонного «проводу» ОУН – «Макаром», агенту «Сиво-му» поставити завдання ліквідувати «Макара» при його приході до нього. «Сивий» озброєний і проінструкований»²⁰².

Проте не судилося – наразі не відомо, чи перевіряло СБ безпосередньо Миколу Кокоячука і за яких обставин. Проте слідство проведене було – свідченням цьому є хоча б доволі детальний опис у повстанських звітах останнього бою «Юрася», «Остапа», «Борця» та «Мирона».

Попри важке поранення – куля влучила у потилицю та вийшла біля носа – з перших ж днів почалися допити «Остапа». Одразу на наступний день до нього підіслали колишнього повстанця – агента МДБ під псевдом «Веселий». Проте «Остапа» цікавило одне – скільки військових брало участь при проведенні операції, чи був особисто «Веселий» під час бою, скільки було вбито повстанців, хто взятий живим, і хто доніс органам МДБ про їхнє перебування у цій хаті. «Веселий», звичайно, інформував його лише про те, що було потрібно органам. Зокрема, «Остапові» сказали, що пораненими і заарештованими є двоє повстанців, не уточнюючи, хто саме²⁰³. Це давало радянським слідчим їхнього улюбленого козира – вимогу давати правдиві свідчення, оскільки інший повстанець все розповідає, і органам все відомо. «Веселий» заявив «Остапу», що потрібно говорити всю правду, і тоді він буде жити, як «Вітер», «Славко» чи «Чумак».

Найбільше цікавило органи – свідчення про заплановані зустрічі зі зверхниками та підлеглими, щоб якомога скоріше знищити оунівську мережу. Перш за все їх цікавили «Кобзар» та «Макар», а також кущові у Кіцманському районі. Проте, найближчі зустрічі були заплановані аж на кінець березня, за цей час повстанці встигали вжити необхідних заходів, характерних у випадку арештів побратимів. Як правило, усі будинки, про котрі відомо, що їх відвідував заарештований, більше не відвідувались, користувались лише власними перевіреними зв'язками і намагалися здобути нові зв'язки та по-новому розбудувати мережу. Звісно, скасовувались усі призначені зустрічі та вишукувались нові зручні місця. Внаслідок цього, допити «Остапа» не призвели до подальшого руйнування мережі ОУН. Одного разу той, хто проводив допит, навіть з розпачу запитав: «У зв'язку з чим так рідко відбуваються зустрічі?» «Остап» відповів, що немає необхідності часто зустрічатись, і що при частих зустрічах вони ризикують потрапити в засідку²⁰⁴.

Один з перших типових допитів від 13 березня та відповідей на питання слідчих доволі характерний:

– Де перебувають «Кобзар» і «Макар»?

²⁰² Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 80. – Арк. 32.

²⁰³ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3213. – Арк. 13.

²⁰⁴ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3213. – Арк. 15.

- «Кобзар» пішов у гори, а «Макар» зараз у Заставнівському районі, де саме, я не знаю.
- Де знаходяться кущові «Матрос» і «Вишня»?
- Я не знаю, коли я їм потрібен був, чи вони мені, «Матрос» і «Вишня» самі знаходили мене, а тому я не знаю, де вони переховуються.
- Де знаходяться ваші схрони і де ви переховувались?
- Я схронів не мав, а переховувався в Борівському лісі і в полі.
- Де зброя, яку відбирали в істребків у 1947 році?
- Вся зброя роздана моїм бойовикам.
- Назвіть ваші явочні квартири.
- Явочних квартир я не мав і зустрічі відбувались в полі в умовах місцевості, кожен раз місце призначав нове²⁰⁵.

Погодьмося, що з таких відповідей небагато користі було для слідчих.

Зберігся і опис стану здоров'я «Остапа» на 15.03.1948 р.: «Стан досить задовільний, температура 37 градусів, нормальна, розмовляти став краще, їжу приймає лише в рідкому стані, є набряк обличчя, перевертається з боку на бік і стає, не спускаючи ніг з ліжка, сам полоскає рот»²⁰⁶.

Повномірне слідство відновилося лише 24 березня 1948 р., через 16 днів після арешту, коли повстанці вже встигли вжити максимальних заходів перестороги. Слідчі визнали, що Кантемір пройшов курс лікування в 1-й міській лікарні і став почувати себе достатньо добре «для проведення подальшого слідства у справі його злочинної діяльності»²⁰⁷.

Головне, що цікавило слідчих – чи не можна через інформацію «Остапа» вийти на керівників інших районів чи Запрутського надрайону, а також – як знищити інших повстанців, підпорядкованих «Остапові». Не отримавши інформації, яка їх цікавила, далі вже слідчі цікавилися підпільною мережею ОУН в Кіцманщині, зв'язками «Остапа», котрі йому сприяли у підпільній роботі, і вже врешті безпосередній його участі в організації, за термінологією МДБ, «терактів та диверсій проти радянсько-партійного активу».

«Остап» як міг затягував слідство. Давав розлогі покази на осіб, котрі вже були виявлені і засуджені МДБ, розповідав про відомі обставини вчинення відплатних акцій, або ж свідчив про осіб, котрі вже були виявлені і навіть залучені до співпраці з МДБ. Водночас МДБ, маючи низку власних інформаторів, ставило «Остапа» перед фактом значної своєї обізнаності щодо його конкретних дій, виявляючи його у прихованні від слідства повної інформації.

Наприкінці березня 1948 р. до протоколу навіть занесли розлогіи коментар «перелому» у його свідченнях:

«Протокол допиту від 31 березня 1948 року.

– Ви на попередніх допитах приховали ряд оунівських зв'язків у селах Кіцманського району, про які слідчі органи мають переві-

²⁰⁵ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3213. – Арк. 16.

²⁰⁶ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 3213. – Арк. 16.

²⁰⁷ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 12.

Фото з к/с В. Кантеміра.
(Джерело: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391)

N 3385 17/12-1948

МИНИСТЕРСТВО ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Управление МГБ
г. С. Рубинский области

ДЕЛО № 2453

По обвинению: Кантемира В.!

Начато 11 марта 1948 г. В С. Рубинский тож

Окончено 8 июля 1948 г. Том №

После судебного рассмотрения и вступления приговора в силу настоящее дело подлежит немедленному возвращению в []

К делу должны быть приобщены копии приговора.

ОСНОВАНИЕ: Приказ НКВД, Прокуратуры и НКВД Союза ССР № 00359 от 10.IV.1939 г.

Архив № **1391**

Сделано в архив 194 г.

Передача находящегося в производстве следственных дел, а также копий из архива дел в другие отделы или органы МГБ, хотя бы и временно, производится исключительно через []

Передача следственного дела оформляется постановлением, утвержденным начальником соответствующего управления МГБ или его заместителем.

Титульна сторінка к/с на
Василя Кантеміра.
(Джерело: Архів УСБУ ЧО. –
Осн. фонд. – Спр. № 1391)

рені і точні дані. Пропонуємо дати більш точні і правдиві дані про зв'язки, які ви продовжуєте приховувати.

– Так, дійсно, я до нинішнього часу продовжую приховувати свої організаційні зв'язки в основному у селах Нові і Старі Мамаївці Кіцманського району, а також у інших. На даний час я бачу, що органи МДБ про місця мого відвідування і відвідування учасниками мого «проводу» можна сказати, абсолютно все знають, я змушений дати правдиві покази.

Що стосується того, що я приховував до даного часу свої організаційні зв'язки, то це поясню. Я думав, що, скриваючи зв'язки, мені буде менше покарання, і швидше буде завершено слідство.

Після того, як мені все роз'яснили, я змушений розповідати правду»²⁰⁸.

Проте слідчі і далі залишалися незадоволені свідченнями, які давав Кантемір. Зокрема, 6 травня 1948 року слідчий у його справі просить продовжити термін слідства ще на місяць.

«Постанова від 6 травня 1948 року про продовження строку слідства у справі і утримання звинуваченого під вартою.

... 24 березня п. р. слідство у справі Кантеміра, після його одужання було поновлено ..., але [інформації щодо] всього підпілля ОУН, відомого йому, як керівнику районного проводу ОУН, ще не дав.

Враховуючи ту обставину, що у справі Кантеміра В. М. необхідно провести ще низку слідчих дій для повного його розвінчання і викриття його практичної діяльності в ОУН, де він перебував упродовж чотирьох років, а також для виявлення підпілля ОУН, керуючись ст. 113 КПК УРСР

Постановив:

Клопотати про продовження строку слідства і утримання під вартою обвинуваченого Кантеміра на один місяць, до 10 червня 1948 року»²⁰⁹.

Проте, і після того Кантемір основні свої організаційні зв'язки зберіг від слідства у таємниці. Це видно навіть з того, що пізніше низка арештованих МГБ за показами інших підпільників або ж у процесі «розробки» радянськими каральними органами заявляли про свої зв'язки з «Остапом». Пізніше також виявлені кілька осередків, де виготовлялися листівки, та склади зі зброєю, закладені ще проводом «Остапа», про які він добре знав, проте не видав на слідстві.

12 червня 1948 року вже був підготовлений обвинувальний висновок, котрий об'єднав усе, що більшовики інкримінували «Остапові»:

«Будучи керівником районного проводу, Кантемір очолював усю підривну діяльність в Кіцманському районі, де під його керівництвом діяли три оунівські кущі, на чолі із «Вишнею», «Матросом» (переховуються) і «Борцем» (вбитий), здійснюючи теракти над представниками органів радянської влади і місцевим сільським активом, а також здій-

²⁰⁸ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 52.

²⁰⁹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 166–167.

снюючи диверсійні акти шляхом підпалу установ, органів влади та підприємств місцевої промисловості.

Як районний керівник ОУН Кантемір очолював, а також безпосередньо брав участь у більше ніж 20-ти терактах. Брав участь особисто у вбивстві 32-х радянських активістів, а ще 10 осіб вбиті за його наказом.

Крім того, Кантемір за час свого перебування в банді залучив до націоналістичної ворожої діяльності велику кількість пособників ОУН, серед яких вів антирадянську націоналістичну пропаганду і поширював націоналістичні листівки.

Перебуваючи на нелегальному становищі, був озброєний автоматом, пістолетом і гранатами, а при затриманні чинив збройний опір»²¹⁰.

25 червня 1948 року відбувся суд, котрий виніс Василеві Кантеміру вирок: **Кантеміра Василя Миколайовича на основі ст. 54-1 «а» КК УРСР у відповідності з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 26 травня 1947 року «Про скасування смертної кари» позбавити волі у виправно-трудовах таборах терміном на 25 років з позбавленням прав по п.п. «а» «б» і «в» ст. 29 КК УРСР терміном на 5 років без конфіскації майна за відсутністю такого у засудженого** ²¹¹.

ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ У КІЦМАНСЬКОМУ РАЙОНІ ПІСЛЯ АРЕШТУ ВАСИЛЯ КАНТЕМІРА-«ОСТАПА»

Ліквідація двох видатних діячів повстанського руху – «Юрася» та «Остапа», а також одного з трьох кущових проводів Кіцманщини нанесли значного удару по повстанському рухові. Влада поспішила повідомити, що із їх ліквідацією Садгірський та Кіцманський райони «повнісно очищені від оунівських повстанців».

На цей час у Садгірському районі не залишилось жодного озброєного оунівця, в Заставнівському районі були лише бойовики охорони «Кобзаря» і «Макара» – «Когут» та «Скорий», а у Кіцманському залишалося 6 підпільників – два кущові осередки ОУН – «Вишня» з «Малим» та «Матрос» з «Василем», а також одинаки «Борис» та «Гриць». «Хитрий» – «Яків» влітку 1948 р. загинув.

У вересні 1948 р. «Кобзар» та «Макар» повернулися з гір від «Сталя», зібрали усіх, хто залишився, і оголосили про призначення нових керівників районних проводів ОУН: провідником Кіцманського району призначений «Вишня» (псевдо замінено на «Роман») з бойовиком охорони «Малим» (нове псевдо – «Галайда»), провідником Заставнівського району призначено «Когута» з бойовиком охорони «Матросом», провідником Садгірського – «Скорого» (під новим псевдом «Рубан») з бойовиком охорони «Василем» (нове псевдо – «Карпо»). За одними даними, кущовим у Кіцманському районі було призначено також «Бориса» під новим псевдом «Данило», його охоронцем призначено «Гриця».

²¹⁰ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 186.

²¹¹ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 207.

За іншими даними, вони так і залишались повстанцями-одинаками і діяли самостійно. Надрайонним провідником залишився «Кобзар», окружним референтом СБ ОУН на місце вбитого 11 січня 1948 р. «Кривоноса» призначений «Макар».

Наприкінці 1948 р. органи МДБ заарештовують «Малого» («Галайду»), а також «Когута» з «Матросом». Іншим вдалося ще деякий час залишатися невловимими для ворога.

Повне припинення збройного опору комуністичному режиму на території Запрутського надрайону, Садгірського та Кіцманського районів пов'язане зі зрадою одного з найстарших оунівців, на той час провідника Садгірського районного проводу ОУН «Скорого»–«Рубана» – Миколи Дмитрюка, 1923 р. н., родом з села Шубранець.

2 квітня 1949 р. «Скорий» під тиском певних обставин вирішив явитися з повинною в органи МДБ. Скориставшись тим, що повстанці не знали про його вихід з підпілля, під псевдом «Осторожний» його було скеровано на ліквідацію інших підпільників. «Чорна робота» була виконана блискавично. Вже на початку травня 1948 р. МДБ підготувало «Доповідну записку про повну ліквідацію залишків збройного підпілля ОУН на території Садгірського і Кіцманського районів області», в якій зазначалося: «Доповідаю, що в результаті роботи з агентом «Осторожним» за період з 4 квітня по 2 травня п. р. нами повністю очищені від залишків збройних учасників підпілля ОУН Садгірський і Кіцманський райони області»²¹².

Спочатку «Осторожний» під час зустрічі з керівником Кіцманського районного проводу ОУН «Вишнею» в ніч з 14 на 15 квітня вивів його на засідку МДБ, яка взяла його живим. Від «Вишні» дізналися про місце перебування «Василя», бойовика охорони Садгірського райпроводу ОУН, та в селі Шубранець затримали і його. Далі «Осторожний» вийшов на зв'язок з «Данилом» і «Грицем», і в ніч на 2 травня під час зустрічі їх застрелили²¹³. Таким чином озброєних повстанців у Садгірському та Кіцманському районі не залишилося.

Згодом, 30 травня 1949 р., у полі біля села Шубранець «Осторожний» особисто пострілом з автомата знищив керівника Запрутського надрайонного проводу ОУН, члена Буковинського окружного проводу ОУН «Кобзаря» та бойовика його охорони «Смирного». За Прутом не залишилося нікого із повстанців²¹⁴.

²¹² Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 157.

²¹³ Детальніше див.: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92 – Арк. 157–169.

²¹⁴ На цьому зрадницька діяльність «Осторожного» не закінчилася. В листопаді 1949 р. агентурною боївкою під його керівництвом у с. Серафінці Городенківського району Станіславської області були ліквідовані провідник Городенківського районного проводу ОУН «Мирон», керівник СБ того ж проводу «Ярема», куцувий керівник ОУН «Грізний» і бойовик охорони «Хмара». Тоді ж захоплений і таємно доставлений в управління МДБ член боївки ОУН цього ж проводу «Богун» // Детальніше див.: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 79 а. – Арк. 138.

Можна гадати – як би розвивався повстанський рух, якби не ця зрада. Ймовірно, повстанцям вдавалося б ще доволі тривалий час залишатися невловимими та періодично вдаватися до антибільшовицьких виступів та поширення листівок. Згадаємо, що в горах, на Путильщині та Вижничині, повстанський рух існував і у 1952 р., а загалом по Україні і у 1954 р., та навіть пізніше.

Після ліквідації повстанців руки компартії для завершення своїх соціальних експериментів були повністю розв'язані. Про це практично прямо говорилося, наприклад, в одному із звітів МДБ у травні 1949 р.:

«... У зв'язку із ліквідацією озброєних оунівців і репресіями пособницької бази ОУН території Садгірського та Кіцманського районів вже на початку 1948 року були створені сприятливі умови для проведення колективізації, і обидва ці райони одними із перших в області стали районами суцільної колективізації»²¹⁵.

В УВ'ЯЗНЕННІ

Влада боялася Кантеміра навіть в тюрмі.

Вироку він не оскаржував. Відправлений у Красноярськ, далі в Норильськ, згодом у Мордовську АРСР. Під час перегляду справ засуджених за «контрреволюційні злочини» у березні 1955 р. та у червні 1956 р. підстав до зміни вироку не знайшли.

Василь Кантемір із братом Георгієм, 1956 р. Фото надане Дмитром Продаником, зберігається у дослідника визвольного руху Заставнівщини Миколи Черешнюка

Василь Кантемір таки сподівався на пом'якшення вироку, став «зразковим» ув'язненим, не мав порушень дисципліни та перевиконував виробничі норми. Радянська ідеологія та пропаганда свою справу зробили. «Тяжкість скоєного» лякала владу, і навіть при позитивних характеристиках та клопотаннях керівництва виправних установ вона про звільнення не хотіла і чути.

²¹⁵ Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 167.

Наприкінці 1962 р., коли Кантемір відбув вже 14 років терміну ув'язнення, слізне прохання його дружини, Кантемір Єфрозини (1926 р. н., із с. Юрківці Заставнівського р-ну) на зменшення терміну ув'язнення було також залишене без задоволення.

Черговий раз справу Василя Кантеміра переглядали у 1964 р., відповідно до указу Президії Верховної Ради СРСР від 25 квітня 1960 р. «Про пом'якшення міри покарання особам, які стали на шлях виправлення, засудженим до введення в дію Основ Кримінального Законодавства СРСР і союзних республік до позбавлення волі на строки установлених більше ст. 23 Основ» та у зв'язку з тим, що він відбув більше половини строку покарання.

Адміністрація Дубравного виправно-трудового табору, що у Мордовській АРСР, надала Василеві таку характеристику:

«Характеристика.

На Кантеміра Василя Миколайовича

Має 1449 залікових робочих днів.

За час перебування в місцях позбавлення волі ув'язнений Кантемір характеризується позитивно.

Увесь час займається суспільно-корисною працею, до праці ставиться добросовісно. На даний час працює кравцем. Всі заходи політико-виховного характеру відвідує регулярно і правильно на них реагує. Порушень табірної режиму не допускає. Вчиться в 6 класі загальноосвітньої школи.

За добросовісне ставлення до праці і зразкову поведінку має ряд заохочень. Бере активну участь в роботі самодіяльних організацій, є членом ради загону і членом секції внутрішнього порядку.

Своє злочинне минуле засудив через стінгазету загону. Ув'язнений Кантемір стоїть на шляху виправлення.

Адміністрація 7 табірної відділення клопоче про зниження строку покарання у відповідності з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 25 квітня 1960 року.

24 січня 1964 року»²¹⁶.

Проте навіть при такій характеристиці спеціальне судове засідання, котре 18 березня 1964 р. переглядало справу, прийняло рішення: «Враховуючи надзвичайну тяжкість скоєних ним злочинів, від яких настали тяжкі наслідки – смерть багатьох радянських людей – Військовий трибунал на даний час не вважає можливим пом'якшити йому міру покарання, визначену вироком суду»²¹⁷.

У 1965 році справу знову переглядали, але без результату. Після вивчення матеріалів справи у липні 1965 р. було вирішено:

«... вивчивши матеріали справи, із яких видно, що Кантемір, будучи на керівній посаді в націоналістичній банді, проявляв активність і брав участь у багатьох терористичних актах, Військовий

²¹⁶ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 240.

²¹⁷ Там само. – Арк. 242.

трибунал округу вважає, що з урахуванням виключної важкості вчинених злочинів він на даний час ще не може бути визнаний таким, що твердо став на шлях виправлення, а тому клопотання відхилити»²¹⁸.

У квітні 1971 р. Василь Кантемір знову клопоче про зниження строку покарання, відбувши вже 22 роки та 10 місяців, ставши інвалідом II групи. У в'язниці Василь закінчив 8 класів вечірньої школи, курси електрозварювальників, кранівників та закрійників. У м. Чернівці проживала його дружина з донькою, котра ходила вже у 5-й клас. Проте і тоді, на тлі знову ж позитивних характеристик та клопотань табірної адміністрації, судове засідання від 21 травня 1971 р. постановило: «Клопотання задоволенню не підлягає, оскільки засуджений здійснив проступок, котрий являє собою підвищену небезпеку»²¹⁹.

Термін ув'язнення Василя Кантеміра завершився у березні 1973 р. Про подальшу його долю відомо мало. Люди згадують, що він повертався на Буковину, намагався осісти у кількох селах, проте йому ніде не дозволяли проживати. Тоді переїхав у м. Кривий Ріг, де й помер в середині 1980-х років, не дочекавшись Незалежної України. Згідно Закону «Про реабілітацію жертв політичних репресій» від 17 квітня 1991 р. реабілітації він не підлягав та залишається не реабілітованим й досі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Справа № 2118 (проходить Федюк Василь-«Матрос», куцувий провідник ОУН у Кіцманському районі).
2. Додаток до інформаційного звіту за I квартал 1948 р. окружного проводу ОУН Буковини // Реабілітовані історією. Чернівецька область. – Книга пам'яті України, 2007. – Кн. I. – С. 208–219.
3. Докладная записка о выявлении и разработке легализировавшихся бандитов ОУН // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 79 а. – Учетное дело с материалами отчетности по выявлению и разработке бандитов ОУН, явившихся с повинной. – Арк. 131–140.
4. Докладная записка об оперативной обстановке и организации агентурно-оперативной работы по борьбе с бандитизмом на территории Черновицкой области за июль-август 1946 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 7 а. – Дело отчетности 1-го отд. ОББ УМВД. – Арк. 178–196.
5. Докладная записка о результатах выполнения ноябрьско-декабрьского плана агентурно-оперативных мероприятий по разработке и ликвидации проводов ОУН и бандбоек УПА действующих на территории Черновицкой области // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 20. – Месячная и периодическая отчетность перед МГБ УССР за 1947 г. – С. 13–29.
6. Доповідна секретаря Чернівецького обкому КП(б)У В.Вовка секретареві ЦК КП(б) У Л. Кагановичу про виселення сімей членів ОУН. 31 жовтня 1947 р. // Реабілітовані історією. Чернівецька область. – Чернівці: Чернівецьке обласне відділення пошуково-видавничого агентства «Книга пам'яті України», 2007. – Кн. I. – С. 259–261.
7. Записка по «ВЧ» №2/1514 від 02. 1945 р. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 2. – Записки по «ВЧ» за первое полугодие 1945 г. – Т. 1. – Арк. 57-59.
8. Літопис УПА. Нова серія. – т. 19. – Підпілля ОУН на Буковині: 1943–1951. Документи і матеріали. – Київ-Торонто, 2012 р. – 783 с.

²¹⁸ Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 254.

²¹⁹ Там само. – С. 262.

9. Меморандум бандпроявлений совершенных бандой «Юрася», составлен 1 июня 1945 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіліт. справ. – Спр. № П-5083. Список обвиняемых: Капцан Георгий Георгиевич, Городецкая Анастасия Ивановна, Шкрета Домка Николаевна и др. (всего 29 чел). – В 2-х тт. – Т. 2. – Арк. 276.
10. Мирослав Кук. Вителівські трагедії // Вільне життя. – 2008. – № 15. – 11 квітня. – С. 13–14.
11. Оперативная сводка №134 Отдела 2-Н Управления МГБ Черновицкой области за 14-е мая 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 17. Ежедневные оперативные сводки МГБ УССР за первое полугодие 1947 г. – Арк. 215–217.
12. Оперативная сводка №6 Управления МВД Черновицкой области Украинской ССР за 6-е января 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 17. Ежедневные оперативные сводки МГБ УССР за первое полугодие 1947 г. – Арк. 6.
13. Оперативная сводка №2/5450 за 8 июня 1945 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 2. – Записки по «ВЧ» за первое полугодие 1945 г. – Т. 1. – Арк. 228–229.
14. План агентурно-оперативных и войсковых мероприятий по розыску и ликвидации руководящего состава подполья ОУН, действующего на территории Черновицкой области // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 80. – Дело с планами оперативной деятельности отдела 2-Н. – Арк. 25–35.
15. Протокол допроса Бойчук Владимира Андреевича от 14 июня 1949 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 2091. – Список обвиняемых: Бойчук Владимир Андреевич, Якивчик Александр Иванович. – Арк. 107–116.
16. Протокол допроса Василенчук Манюля Тодоровича от 23 марта 1945 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіліт. справ. – Спр. № П-5083. Список обвиняемых: Капцан Георгий Георгиевич, Городецкая Анастасия Ивановна, Шкрета Домка Николаевна и др. (всего 29 чел). – В 2-х тт. – Т. 1. – Арк. 257–260.
17. Протокол допроса Гласевич Дмитрия Ильича // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Справа № 3458. Обвинувачений Домбровский Денис Васильевич – Арк. 24–30.
18. Протокол допроса Домбровского Дениса Васильевича от 13 февраля 1945 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Справа № 3458. Обвинувачений Домбровский Денис Васильевич. – Арк. 15–17.
19. Протокол допроса Житарюка Ивана Георгиевича от 21 октября 1946 г. // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Справа 2550. Список обвинувачених по справі: Житарюк Іван Георгійович, Мартинюк Іван Григорович, Коломійчук Іван Миколайович, Кіронда Дмитро Миколайович, Дубець Дмитро Ілліч, Кочатинський Григорій Іванович. – Арк. 84–90.
20. Протокол допроса Мартинюк Ивана Григорьевича от 7 июля 1945 г. // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Справа 2550. Список обвинувачених по справі: Житарюк Іван Георгійович, Мартинюк Іван Григорович, Коломійчук Іван Миколайович, Кіронда Дмитро Миколайович, Дубець Дмитро Ілліч, Кочатинський Григорій Іванович. – Арк. 104–111.
21. Рапорт о беседе с «Мотрей» от 9 января 1945 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд ОББ. – Справа 65. – Контрольно-наблюдательное дело по «Мотре». – С. 11–14.
22. Список связей подрайонного руководства ОУН на Буковине. Кицманский район // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 6. – Руководящие указания и директивы в РО НКГБ Черновицкой области. – Арк. 133.
23. Справка о наличии подполья ОУН и бандгрупп по Черновицкой области на 20.06.46 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 3. Материалы по бандформированиям. – Арк. 120–122.
24. Шкрета Василь. Доля моєї родини на тлі репресій // Реабілітовані історією. Чернівецька область. Книга друга. – Чернівці: Чернівецьке обласне відділення пошуково-видавничого агентства «Книга пам'яті України», 2010. – С. 277–286.

**Матеріали окремих фондів Архіву СБ України у Чернівецькій області:
ФОНД «2-Н»:**

Переписки о бандистких проявлениях на территории области за 1946 год., Т. 2. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 8.

1. Спецсообщение [о бандпроявлении в селе Вителівка начальника Кицманского РО МВД капитана Бычкова начальнику Управления МВД по Черновицкой области генерал-майору Наумову от 10.08.46 г.] // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 8. – Арк. 169–172.

2. Спецсообщение [о бандпроявлении в селе Вителівка начальника Кицманского РО МВД капитана Бычкова начальнику Управления МВД по Черновицкой области генерал-майору Наумову] // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 8. – Арк. 301–302.
3. Рапорт [зам.начальника отдела ББ УМВД по ЧО майора Воронкова от 24 сентября 1946 г. Начальника отдела ББ УМВД по ЧО подполковнику Быканову] // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 8. – Арк. 303.
4. Выписка из оперативной сводки №261 за 19-е сентября 1946 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 8. – Арк. 309.

Отчётность по ОУН-УПА за 1946 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 9а.

1. Записка по «ВЧ» от 5 ноября 1946 г. №25/3-233 // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 9а. – Арк. 388.
2. Справка о результатах работы УМГБ Черновицкой области по ликвидации подполья ОУН от 12 ноября 1946 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 9а. – Арк. 400–401.
3. Справка о результатах агентурно-оперативной работы Управления МГБ по Черновицкой области по ликвидации подполья ОУН за октябрь-ноябрь 1946 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Арк. 437–444.

Литерное дело по Садгорскому району. – т. 1 // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 12.

1. План агентурно-оперативных мероприятий по разработке и ликвидации подполья ОУН и бандформирования действующий на территории Садгорского района Черновицкой области от 16/11-45года №21/921 // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 12. – Арк. 68–74.
2. План агентурно-оперативных и чекистско-войсковых мероприятий по разработке и ликвидации остатков бандеровской банды «Юрася», оперирующей в Садгорском районе Черновицкой области // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 12. – Арк. 67–78.
3. План агентурно-оперативных мероприятий по ликвидации районного провода ОУН и действующего подполья ОУН в Садгорском районе с 1 октября по 1 декабря 1946 года №ЧР/21-858 от 5 октября 1946 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 12. – Арк. 125–127.
4. Докладная записка об итогах агентурно-оперативной работы по линии борьбы с Украинским националистическим подпольем и бандитами «УПА» на территории Садгорского района за июнь месяц 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 12. – Арк. 142–148.

Ежедневные оперативные сводки для МГБ УССР за второе полугодие 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 19.

1. Оперативная сводка №193 О результатах борьбы с националистическим подпольем и его вооруженными бандами на территории Черновицкой области за 12 июля 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 19. – Арк. 28–30.
2. Оперативная сводка №196 О результатах борьбы с националистическим подпольем и его вооруженными бандами на территории Черновицкой области за 15 июля 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 19. – Арк. 35–37.
3. Оперативная сводка №206 О результатах борьбы с националистическим подпольем и его вооруженными бандами на территории Черновицкой области за 25 июля 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 19. – Арк. 63–65.
4. Оперативная сводка №207 О результатах борьбы с националистическим подпольем и его вооруженными бандами на территории Черновицкой области за 26 июля 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 19. – Арк. 66–67.

Дело по Кицманскому району. – Т. 1 // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. №92

1. Докладная записка об итогах агентурно-оперативной работы Кицманского РО МГБ по линии борьбы с украинскими националистами за март месяц 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 42–46.
2. Докладная записка о проделанной работе по борьбе с вооруженным подпольем на территории Кицманского района Черновицкой области за май месяц 1947 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 49–54.
3. Докладная записка о борьбе с ОУНовским бандитизмом и подпольем, действующим на территории Кицманского района за июнь месяц 1947 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 65–71.

4. Докладная записка о борьбе с ОУНовским бандитизмом и подпольем, действующим на территории Кицманского района за июль месяц 1947 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 72–76.
5. Докладная записка о борьбе с ОУНовским бандитизмом и подпольем, действующим на территории Кицманского района Черновицкой области за август месяц 1947 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 77–81.
6. Докладная записка о борьбе с ОУНовским бандитизмом и подпольем, действующим на территории Кицманского района Черновицкой области за январь месяц 1948 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 91–98.
7. Докладная записка о борьбе с вооруженным бандитизмом и ОУНовским подпольем, действующим на территории Кицманского района за февраль месяц 1948 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 106–110.
8. Докладная записка об итогах агентурно-оперативной и следственной работы по борьбе с а/с националистическим подпольем за октябрь месяц 1948 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 123–127.
9. Докладная записка об итогах агентурно-оперативной и следственной работы по борьбе с а/с националистическим подпольем за ноябрь месяц 1948 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Дело по Кицманскому району т.1. – Арк. 128–136.
10. Докладная записка о понои ликвидации остатков вооруженного подполья ОУН на территории Садгорского и Кицманского районов Черновицкой области // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Дело по Кицманскому району т. 1. – Арк. 157–169.
11. Спецсообщение о ликвидации руководителя пропаганды Буковинского окружного «провода» ОУН – «КОБЗАРЯ» и боевика его охраны «СМИРНОГО» // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 172–179.
12. Докладная записка об агентурно-оперативной работе по линии Отд. 2-Н №40/1346 от 19 апреля 1950 г. // Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. 92. – Арк. 188–192.

«ОСНОВНИЙ ФОНД»:

Справа 1391. Кримінальна справа на Василя Кантеміра // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391.

1. Акт 1948 года марта 8 дня о проведенной чекистско-войсковой операции в с.Ст. Мамаевцы по разгрому вооруженного националистического подполья ОУН // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 8.
2. Постановление о возобновлении следствия от 24 марта 1948 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 12.
3. Протокол допроса Контемир Василя Николаевича от 25 марта 1948 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 29–34.
4. Протокол допроса Контемир Василя Николаевича от 26 марта 1948 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 35–42.
5. Продолжение показаний Контемир Василя Николаевича от 26.III.48г. // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 43–46.
6. Протокол допроса Контемир Василя Николаевича от 31 марта 1948 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 52–63.
7. Протокол допроса Контемир Василя Николаевича от 1 апреля 1948 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 64–73.
8. Продолжение показаний Контемир Василя Николаевича от 1 апреля 1948 г. // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 74–79.
9. Протокол допроса Контемир Василя Николаевича от 15 апреля 1948 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 98–108.
10. Протокол допроса Контемир Василя Николаевича от 19 апреля 1948 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 109–113.
11. Протокол допроса Контемир Василя Николаевича от 22 апреля 1948 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 114–119.
12. Протокол допроса Контемира Василя Николаевича от 8 мая 1948 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 120–122.
13. Протокол допроса Маевского Семена Филипповича от 21 октября 1946 года. Копия. // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 139–140.
14. Протокол допроса Маевского Семена Филипповича от 21 октября 1946 года. Копия. // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 142–144.

15. Постановление о продлении срока следствия по делу и содержания обвиняемого под стражей от 5 мая 1948 года. // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 166–167.
16. Справка, дана Кицманским РО МГБ в том, что на протяжении 1946–1947 годов на территории Кицманского района бандитами ОУН были совершены следующие бандпроявления // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 178.
17. Справка [про Григорашук Рахілю та Петрюк-Стовбик Марію]// Архів УСБУ ЧО. – Осн. Фонд. – Спр. 1391. – Арк. 179.
18. Справка [про Кантемира Георгія]// Архів УСБУ ЧО. – Осн. Фонд. – Спр. 1391. – Арк. 180.
19. Обвинительное заключение по следственному делу №2453 по обвинению Кантемира Василя Николаевича// Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 184–189.
20. Протокол судебного заседания июня 25 дня// Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. 1391. – Арк. 198–204.
21. Приговор от 25 июня 1948 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 205–207.
22. Характеристика на заключенного Кантемир Василя Николаевича Начальника 7 лаготделения от 29 января 1964 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 240.
23. Определение судебного заседания от 18 марта 1964 года Военного трибунала Куйбышевского гарнизона // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 242.
24. Определение судебного заседания от 1 июля 1965 года Военного трибунала Приволжского военного округа // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – Арк. 254.
25. Протокол судебного заседания военного трибунала ПриКОВО от 21 мая 1971 года // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391. – С. 262.

Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Справа №5505 (Список лиц, проходящих по след. делу: Морховецкий Рудольф Иосифович-«Клещ», Магалевич Синейфа Тимофеевна-«Марта», Скибинский Михаил Георгиевич-«Поздний», Романюк Василий Георгиевич-«Шпак», Дырда Елена Васильевна, Грумеца Дмитрий Григорьевич, Грумеца Мария Дмитриевна, Пентдрик Мария Васильевна) // Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Справа №5505.

1. Протокол допроса Морховецкого Рудольфа Иосифовича от 20 июня 1945 года// Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 5505. – Арк. 9–14.
2. Протокол допроса Морховецкого Рудольфа Иосифовича от 21 июня 1945 года// Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 5505. – Арк. 15–18.
3. Протокол допроса Морховецкого Рудольфа Иосифовича от 29 июня 1945 года// Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 5505. – Арк. 21–28.
4. Протокол допроса Морховецкого Рудольфа Иосифовича от 17 июля 1945 года// Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 5505. – Арк. 30.
5. Протокол допроса Морховецкого Рудольфа Иосифовича от 11 июля 1945 года// Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 5505. – Арк. 31–47.
6. Протокол допроса Морховецкого Рудольфа Иосифовича от 21 июля 1945 года// Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 5505. – Арк. 48–50.

«ФОНД ПРИПИНЕНИХ СПРАВ»:

Следдело №1875. Список обвиняемых: Илашук Василий Петрович, Кучер Евгений Васильевич, Радыш Василий Деонизович, Сопко Домна Георгиевна // Архів УСБУ ЧО. – Фонд. реаб. справ. – Справа № П-5155.

1. Протокол допроса Илашука Василя Петровича от 5 июля 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіл. справ. – Спр. № П-5155. – Арк. 16–23.
2. Протокол допроса Сопко Домки Георгиевны от 12 июля 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіл. справ. – Спр. № П-5155. – Арк. 149–152.
3. Протокол допроса Сопко Домки Георгиевны от 12 июля 1947 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіл. справ. – Спр. № П-5155. – Арк. 159–169.
4. Заключение следственного отдела УКГБ при СМ УССР по Черновицкой области от 20 июля 1954 года // Архів УСБУ ЧО. – Фонд реабіл. справ. – Спр. № П-5155. – Арк. 270–273.

ПОКАЖЧИК

«383/с». *Див.* Савчак Василь Миколайович

А

АБГ 36

«Андрій». *Див.* Федюк Василь Іванович

Андрійчук Євгенія Георгіївна («Лілія») 24

Антонюк Василь Іванович («Вітер») 38, 50,
53, 78, 79, 84, 87, 88, 93

Антонюк Григорій Гнатович («Мороз»,
«Артем») 38, 50, 53, 71

«Арпад». *Див.* Савчак Василь Миколайович

«Артем». *Див.* Антонюк Григорій Гнатович

Астрахань, м. (Росія) 27

Аулов, зам. нач. МТС 30

«Аюд», агент МДБ. *Див.* Шупеня І. М.

Б

Багна, с. Вижицького р-ну 22

«Байда», зв., зрадник. *Див.* Михайлюк
Микола Якубович

«Бакун», реф. проп. *Див.* Мензак Іван
Миколайович

Бандерівці 30, 51, 58, 62, 64, 70, 73, 76, 79, 85

«Бандура». *Див.* Магалевиць Василь

Банілів, с. Вижицького р-ну 36

Банов, колгоспник 47

Баньків, гір. хребет 36

«Батько», куш. *Див.* Скорейко Тодор

«Бджілка», рай. пров. *Див.* Кушнірюк-

Побуцька Євгенія Григорівна

Безбожний Захар Пантелейович 64, 65

Безручак Василь Ільович («Козак», «Дуб») 21, 26, 27, 29, 30

Берегомет, с. Кіцманського р-ну 38, 68

Бережниця, с. Вижицького р-ну 36

«Береза». *Див.* Мартинюк Іван Григорович

Бесарабія 23, 28

«Бігун», зрадник. *Див.* Борденюк Георгій

«Бігуна», провокативна боївка 32

«Білий». *Див.* Гайдей Тодор Іванович

«Білий». *Див.* Дмитрюк Микола Васильович

Білорусія 15

Більшовики (большевики) 7, 8, 43, 61, 63,
73, 74, 78, 83, 91, 96

«Біскет», пров. 22

«Блакитний». *Див.* Савчак Василь

Миколайович

«Богдан», агент МДБ 82

«Богун». *Див.* Гайдук Мирослав Іванович

«Богун». *Див.* Павлюк Василь

«Бой-Тур» 53

Бойчук Володимир Андрійович («Вишня»,

«Роман», «Ігор») 9, 39-41, 43, 53, 54,

56, 66, 80, 86, 94, 96-98

Бойчук Ісидор 14

Борденюк Георгій («Бігун») 26, 32, 51

«Борець», куш. *Див.* Федоряк Георгій Степанович

«Борис», куш. *Див.* Гордей Іван

Васильович- Борис»

Борівський, ліс 94

Борівці, с. Кіцманського р-ну 20, 35, 38,

39, 41, 43, 44, 81, 82, 91

Бояни, с. Новоселицького р-ну 27

Боянчук, с. Заставнівського р-ну 22, 25

Брандтман, зав. аптекою 25

Брідок, с. Заставнівського р-ну 34

Буга, діл. міліц. 25

Бузеу, м. (Румунія) 14

Буковина 7, 8, 10, 11, 13, 18-22, 24, 25, 27, 33-36,
43, 47, 48, 59, 64, 65, 68, 70, 73, 75, 86, 91, 101

Буковина, Північна 34

Буковинська, округа. *Див.* ОУН, Буковинський ОП

Буковинський, курінь 18, 22

Буковинці 7, 12, 83

Бухарест, м. (Румунія) 13

В

«Вадим». *Див.* Майданський Костянтин
Дмитрович

Валява, с. Кіцманського р-ну 11, 22, 30,
38, 46, 49, 52, 55, 56, 62, 87, 88

«Ванька» 38, 52, 78

Василинчук Манолій Тодорович («Сливка») 18, 19

Василів, с. Заставнівського р-ну 20, 24

«Василь», охор. *Див.* Яківчик [Яковчик]

Олександр Іванович

Васкан Катерина («Софія») 21, 26

Васловівський, ліс 68

Васловіці, с. Заставнівського р-ну 13,
15-17, 21, 24, 25, 32, 73

Вашківський (Вашковецький), р-н 15, 20,
40, 72, 81

Вашківці, м. Чернівецької обл. 40

ВБ. *Див.* ІБ

Вербівці, с. Заставнівського р-ну 22, 25

Веренчанка, с. Заставнівського р-ну 21, 81

Веренько, діл. міліц. 30

Вертипрях Петро Іванович 53, 54

«Веселий», агент-бойовик. *Див.* Маєвський
Семен Філіпович

Вижицький, р-н Чернівецької обл. 16, 22, 36

Вижиця, м. Чернівецької обл. 16

Вижиччина 99

Витилівка, с. Кіцманського р-ну 9, 33, 34,
38, 44, 54, 56-58, 61, 69

«Вихор», рой. 20, 26

«Вишні», куш 41

«Вишня», зв. *Див.* Шевчук Вікторія Дмитрівна

«Вишня», куш. *Див.* Бойчук Володимир

Андрійович

Вікно, с. Заставнівського р-ну 34

«Вільха». *Див.* Григоращук Рахіля Доротеївна

Вінниччина 15
«Віра», зв. 22
«Вітер», охор. *Див.* Антонюк Василь Іванович
Вовк В., секр. обкому 7
«Вовк». *Див.* Маринювич Георгій (Юрій)
Миколайович
Войновський Петро 18, 22
«Ворон», рой. *Див.* Мудрий Василь Петрович
«Вуйко». *Див.* Северин Іван Миколайович

Г

Гаврилівці, с. Кіцманського р-ну 14, 15, 38,
39, 47, 52
«Гаврило». *Див.* Гайдук Мирослав Іванович
«Гайворон», чот. 16, 17, 28
«Гайворона», чота 16
Гайдей Тодор Іванович («Когут», «Білий»)
38, 43, 58, 60, 86, 89, 90, 97, 98
Гайдук Мирослав Іванович («Богун», «Довбуш»,
«Гаврило», «Шапка», «Федір») 16
«Галайда». *Див.* Гуцуляк Михайло
Григорович
Галицька Артемізія («Мотря») 13, 15, 34
Галичани 39
Галичина 13, 73
Гарас, з с. Боянчук 25
Гелич Рахіля («Орися») 22, 24, 26
Геркулесов, пр. МДБ 91
Гирюк Дмитро Петрович («Дуб», «Орел»,
«Тарас») 13, 14
Глатович Дмитро Ількович («Голуб»,
«Гонта») 9, 33, 55, 56, 58
Глиниця, с. Кіцманського р-ну 62
Глинський, гол. фін. ком. 25
«Говерля», група УПА. *Див.* УПА, ВО-4
«Говерля»
Голодомор 7, 60
«Голуб». *Див.* Кочан Василь Петрович
«Голуб». *Див.* Глатович Дмитро Ількович
«Голуб». *Див.* Домчук Олексій Тодорович
Гомзяк Ігор 10
«Гонта», рай. пров. *Див.* Глатович Дмитро
Ількович
Гордей Іван Васильович («Борис», «Данило»)
35, 39, 40, 53, 80-83, 84, 97, 98
Горішні Шерівці, с. Заставнівського р-ну
18, 22, 30, 32
Городенківський, р-н Івано-Франківської обл.
36, 98
Горошівський, ліс 26, 32, 40, 70
Горошівці, с. Заставнівського р-ну 14, 17,
21, 22, 25, 26, 29, 30, 32
Горошова, с. Боршівського р-ну 26
«Граб», бойовик 29, 30
«Гриб», агент МДБ 81, 82
Григоращук Василь Петрович 44
Григоращук Рахіля Доротеївна («Вільха»)
69-72
Григорій, повстанець 17

Гринческу Дмитро. *Див.* Гирюк Дмитро
Петрович
«Гриць». *Див.* Понич Степанія Ільківна
«Гриць». *Див.* Скорейко Георгій Миколайович
«Грізний», зрадник. *Див.* Житарюк Іван
«Грізний», куц. 98
«Грізний», сексот 47
«Грізний». *Див.* Северин Іван Миколайович
«Грім». *Див.* Кравчук Діонізій Іванович
Грумеза Марія 30
Грушівці, с. 30
Гуменюк Марія 49
Гурський, нач. кін. бази 25
«Гуцул». *Див.* Северин Іван Миколайович
«Гуцульський», курінь 36
«Гуцульщина», ТВ-21 УПА. *Див.* УПА, ТВ 21
«Гуцульщина»
Гуцуляк Василь Семенович («Заєць») 26,
31, 38, 78, 79
Гуцуляк Михайло Григорович («Малий»,
«Галайда») 43, 86, 97, 98
Гушеватий Микола 46

Д

Давидівці, с. Кіцманського р-ну 38, 55, 80
«Давидова», агент МДБ 82
«Данило», чл. Проводу. *Див.* Селенко Василь;
«Данило». *Див.* Гордей Іван Васильович
Данилюк Анна Яківна 17
Данилюк Йосип Степанович 54, 60-62
Данилюк Юрко Михайлович 17
Дарійчук Іван Софронюк («Ліс») 26
«Денис». *Див.* Кантемір Василь Миколайович
«Деркач», рой. *Див.* Кантемір Василь
Миколайович
«Деркача», боївка 30-32
«Деркача», рій 18, 19
«Дзвін», стр. *Див.* Капцан Георгійович
Дички, с. Рогатинського р-ну 33, 34
Дмитрюк Микола Васильович («Білий»,
«Скорий», «Рубан», агент МДБ
«Осторожний») 26, 36, 38, 43, 50, 53,
70, 71, 73, 97, 98
«Дністер», сотня УПА 36
Добринівський, ліс 27, 30
Добринівці, с. Заставнівського р-ну 9, 15,
18, 20, 22-26, 29, 30, 32
«Довбня», стан. *Див.* Мустеца Василь Іванович
«Довбуш». *Див.* Гайдук Мирослав Іванович
«Довбуш». *Див.* Житарюк Іван
Домбровський Денис Васильович
 («Мирон») 9, 34
Домчук Олексій Тодорович («Старий», «Сокіл»,
«Голуб», «Петренко», «Назар») 22, 26, 27
Донбас 12, 14, 18, 19
Донецька, обл. 12
Дорошівці, с. Заставнівського р-ну 20, 24,
58, 71, 87
Драчинці, с. Кіцманського р-ну 20, 21

«Дуб», куш. 64, 65
«Дуб». *Див.* Безручак Василь Ількович
«Дуб». *Див.* Гириук Дмитро Петрович
Дубівці, с. Кіцманського р-ну 38, 62, 68
Дубравний, рад. концтабір 100
Дудко, з с. Кліводиін 47
Дудчук, мол. л-т НКВС 17

Е

Емдебісти. *Див.* МДБ
Енкаведисти. *Див.* НКВС
Есбісти. *Див.* ОУН, СБ

Є

«Євгенія», агент МДБ 82
«Євшан». *Див.* Майданський Костянтин
Дмитрович

Ж

Жерновой, л-т ДБ 25
Житарюк Іван («Грізний», «Лютій»,
«Довбуш») 9, 26-31
Жлобинський, лейт. МВС, кап. МДБ 55, 56
Журпівська Марія 65

З

Заставнівський, р-н Чернівецької обл. 24, 25
Завадовська Олена 56
Завалля, с. Снятинського р-ну 40, 81
«Заверюха». *Див.* Парашук Василь Дмитрович
Задорожна Олена Миколаївна 53, 55
Задубрівка, с. Заставнівського р-ну 56
«Заєць», куш. *Див.* Гуцуляк Василь Семенович
Заліщицький, р-н Тернопільської обл. 20
Запорізька, обл. 80
Запрутські, р-ни (Чернівецьчина) 56
Заставнівський, р-н Чернівецької обл. 11,
13-15, 18-23, 26-28, 33, 36, 38, 40, 43,
45, 60, 62, 68, 70, 71, 73, 81, 85, 87, 94,
97, 100
Заставнівщина 43, 99
Захарюк Василь 14
«Захід», спецоперація НКВС 7
Зеленюк, секр. обкому 16, 17
«Зубов», агент МДБ. *Див.* Кокоячук Микола
Ілліч

І

ІБ (ВБ, істребки) 8, 23, 25, 26, 29, 33, 34, 47,
50-55, 59-62, 64, 66, 73, 78, 80, 91, 94
Іванківці, с. Кіцманського р-ну 14, 15, 38,
47, 51-54
Івано-Франківськ, м. 15
Івано-Франківська, обл. 33-36, 68, 81, 83, 98
«Ігор». *Див.* Бойчук Володимир Андрійович
Ілашук Василь 75, 76
Ілашук, з с. Топорівці 25
Ілюк Іван 66, 67
Ілюк Марафта Гаврилівна 55, 66
Ілюк Степанида (Стефанія) Іванівна 55, 66

Ілюк, комуніст 91
«Іскра». *Див.* Северин Іван Миколайович
Істребки. *Див.* ІБ

К

Кабин, с. Васьковецького р-ну 20
Каганович Лазар Мойсейович 7
Кадубівці, с. Заставнівського р-ну 20
«Калина» 28
Калинівці, с. 69
Кам'янець-Подільська, обл. 83
Канада 10, 11
Кантемір Василь Миколайович («Деркач»,
«Остап», «Денис») 8-12, 14-33, 38-41,
43-46, 49-51, 53, 54, 58-60, 64-80, 84,
86-97, 99-101
Кантемір Георгій Миколайович 11, 74, 76,
77, 88, 99
Кантемір Домна Георгіївна. *Див.* Сопко
Домна Георгіївна
Кантемір Єфрозина 100
Кантемір Микола Андрійович 11
Капцан Георгій Георгійович («Дзвін») 19, 23
«Карий», куш. 38, 50, 53, 70, 77-79, 86, 87
«Карпатський», агент МДБ. *Див.* Кокоячук
Володимир Олексійович
Карпенко Дмитро («Яструб») 33
«Карпо», рай. пров. *Див.* Яківчик [Яковчик]
Олександр Іванович
«Катря». *Див.* Ткачук Стефанія Тимофіївна
Київ, м. 10, 37
«Кирило», надр., пов. пров. *Див.* Кушнірик
Георгій Онуфрійович
Киселів, с. Кіцманського р-ну 35, 38, 53, 55, 81
Китайчук Василь 14
«Кіт», рай. реф. СБ. *Див.* Котик («Кіт»)
Кіцманська, тюрма 45
Кіцманський, р-н Чернівецької обл. 9,
13-15, 18, 22, 33-36, 38-41, 43, 50,
52-54, 56, 58, 66, 68-70, 72, 77, 78, 82,
84, 85, 87, 90-94, 96-99
Кіцманщина 9, 10, 34-36, 38, 43, 63, 91, 94, 97
Кіцмань, м. Чернівецької обл. 38, 45, 51, 52, 86
«Клим» 28
Кліводиін, с. Кіцманського р-ну 38, 47, 80
«Кліщ». *Див.* Морховецький Рудольф
Йосипович
Клокічка, с. Кіцманського р-ну 38
«Кобзар», обл. пров. *Див.* Колотило Михайло
«Кобзар», реф. проп., надр. пров.
Див. Мензак Іван Миколайович
«Когут», рай. пров. *Див.* Гайдей Тодор
Іванович
«Когута», боївка 30
Козак Василь 30
«Козак», госп. *Див.* Безручак Василь
Ількович
Кокоячук Володимир Олексійович 89
Кокоячук Микола Ілліч (Ількович, агент
МДБ «Сивий») 89, 90-93

Колінківці, с. Хотинського р-ну 23, 24
Колісник Микола 74
Колонія, хут. с. Юрківці Заставнівського р-ну 18
Колотило Михайло («Кобзар») 13
«Комар» 38, 53, 77
Конюк Нестор 52
Кормитура, г. 35
Коршевська Домна. *Див.* Моргоч-
Коршевська Домна Іванівна
Коршевська Ірина Тодорівна 88
«Косар». *Див.* Кушнірик Георгій Онуфрійович
Косівський, р-н Івано-Франківської обл. 35, 68
Костюк Василь Миколайович («Явір») 20,
21, 23, 26, 28, 29
Костюк Николай 14
Котик («Кіт»), реф. СБ 59, 61 62
Котик, з с. Онут 24
Кочан Василь Петрович («Голуб») 19, 26, 28
Кравчук Діонізій Іванович («Грім») 19, 26, 28-31
Кравчук, з с. Старі Мамаївці 70, 71
Красноярськ, м. (Росія) 99
Кривий Ріг, м. 101
«Кривоніс», надр. пров., окр. реф.
СБ. *Див.* Сулятицький Мирослав
Володимирович
Крикливець Василь Іванович 54, 58-64, 69
Крикливець Євген Іванович 54, 60, 61
Крикливець Стефанія 59-61
Криштанович Марія Олександрівна 17
Кукс Мирослав 63
Кулик Микола 10
«Купало», агент МДБ. *Див.* Шупеня Іван
Миколайович
Курелюк Василь 44, 75, 76
Курчак Савета («Марта») 87, 88
Куц Іван 45
Кучер Євген 76
Кушнірик Георгій Онуфрійович («Косар»,
«Максим», «Кирило», «Ярема») 21, 22,
24, 26, 27, 29, 34, 38, 46, 51
Кушнірюк Василь 14, 15
Кушнірюк-Побуцька Євгенія Григорівна
(«Тетяна», «Бджілка») 15, 18, 22, 23

Л

Ластівка Василь 64, 65
Ластівка Марія («Мурашка») 33, 34, 56
Лашківка, с. Кіцманського р-ну 38, 40, 45,
56, 61, 86
«Лев». *Див.* Магалевиц Георгій
Лесів Іван («Олег») 20, 21, 26
«Леся», підрай., рай. пров. 22-24, 26
«Леся», розв. 19
«Летун». *Див.* Понич Василь Ількович
«Лис», рой. 20, 21, 23
«Лілія», зв. *Див.* Андрійчук Євгенія Георгіївна
«Ліс». *Див.* Дарійчук Іван Софронович
Лобода Василь 14
Лобода Николай 14

Лугового, курінь 27
Лужани, с. Кіцманського р-ну 34, 38, 68
Лук'яненко, енкаведист 24
Лупул Василь Матвійович 50, 51, 54
Лучек, завмаг 25
Львів, м. 10, 65, 66
«Люба». *Див.* Шкрета Домна Миколаївна
«Лютій». *Див.* Житарюк Іван

М

Магалевиц Василь («Сивий», «Бандура») 14
Магалевиц Георгій («Лев») 14
Магалевиц Марія 14
Магалевиц Синефта Тимофіївна («Марта») 9,
14, 22, 24, 26, 30
Магалевиц, родина 14
Маєвський Семен Філіпович («Хмара»,
«Сокиль», агент МДБ «Веселий») 39-43,
58-61, 68, 69, 71, 72, 77, 92, 93
«Майдан», бойовик. *Див.* Шупеня Іван
Миколайович
«Майдан». *Див.* Федоряк Георгій Степанович
Майданський Костянтин Дмитрович
(«Мирон», «Юрась», «Вадим»,
«Євшан») 18, 19, 21-29, 33, 39, 53, 58,
73, 77, 87, 90-93, 97, 98
«Макар», надр. реф. СБ. *Див.* Парашук
Василь Дмитрович
Маковська Стефанія Омелянівна («Чайка») 24
«Максим», куц. *Див.* Кушнірик Георгій
Онуфрійович
Маланчук Василь Тодосійович («Ситий») 14, 15
Малий Кучурів, с. Заставнівського р-ну 34
«Малий». *Див.* Гуцуляк Михайло Григорович
Малютинці, с. Кіцманського р-ну 35, 38, 54
Мамаївці, с. Кіцманського р-ну 13, 18, 33,
38, 44, 62, 68-71, 85, 89, 90-92, 96
«Марина». *Див.* Понич Степанія Ільківна
Маринюк Георгій (Юрій) Миколайович
(«Вовк») 43, 59, 67
«Марія» 86
«Марко». *Див.* Яківчик [Яковчик]
Олександр Іванович
«Марта», друк. *Див.* Курчак Савета
«Марта», стан. *Див.* Магалевиц Синефта
Тимофіївна
Мартинюк Верона Іванівна 26
Мартинюк Домка Григорівна 26
Мартинюк Євдокія 26
Мартинюк Іван Григорович («Береза»,
«Степан») 9, 26-30
Мартинюк Петро Григорович 26
«Матрос», охор., куц. *Див.* Федюк Василь
Іванович
Мацієвич Домна Костянтинівна 55, 66, 67
Мацієвич Устим (Юстин) Назарович 55, 66, 67
Мацієвичі, з с. Ошихліби 66
МВС (МВД) 9, 15, 21, 28, 45, 50, 56, 61-64,
66, 67, 70-72, 76

МДБ (МГБ) 8, 10, 13, 18, 20, 30, 31, 35, 41, 43, 45, 47, 49, 52, 54, 58, 61, 66, 70-74, 76-89, 91, 93, 94, 96, 98, 99
Мельничук Вікторія 46
Мельничук Іван («Соکیل») 30
Мензак Іван Миколайович («Соловій», «Бакун», «Кобзар») 36, 38, 41, 43, 49, 50, 52, 53, 58, 66, 67, 81, 85-87, 93, 94, 97, 98
«Меч» 26, 28
«Мирон». Див. Домбровський Денис Васильович
«Мирон». Див. Майданський Костянтин Дмитрович
«Мирон». Див. Шупеня Іван Миколайович
Миронович Юрій Миколайович («Вовк») 66
Митків, с. Заставнівського р-ну 68
Михайлюк Микола Якубович («Байда») 26, 28, 31, 39
«Міла», агент МДБ 71, 72
Молдавани 86
Молчанов, о/у МВС 62
Моргоч-Коршевська Домна Іванівна 88
Мордовська АРСР 99, 100
Мордовські, концтабори 15
«Мороз», охор. Див. Антонюк Григорій Гнатович
Морховецький Рудольф Йосипович («Кліщ») 9, 20, 21, 24, 26-30
Мосорівка, с. Заставнівського р-ну 40, 43
«Мотря», окр. пров. Див. Галицька Артемізія
Мудрий Василь Петрович («Ворон») 20, 21, 26, 27, 29, 31
«Мурашка». Див. Ластівка Марія Мусорівка, с. Заставнівського р-ну 71
Мустеця Василь Іванович («Довбня») 12, 14

Н

«Назар». Див. Домчук Олексій Тодорович Назаров, о/у МДБ 52
«Нанашко». Див. Северин Іван Миколайович Наумов, ген.-май. МВС 72
Немченко Михайло Олексійович 80
Неполоківці, смт. Кіцманського р-ну 38
Нечай Олексій 46, 87
НКВС (НКВД) 7-9, 13, 16, 17, 20, 21, 23-25, 27-34, 43, 45, 49, 51, 56, 58, 60-63, 77
НКДБ (НКГБ) 14, 15
Нові Мамаївці, с. Див. Мамаївці, с. Кіцманського р-ну
Новоселицький, р-н Чернівецької обл. 23, 26, 43
Норильськ, м. (Росія) 99
Норильські, концтабори (СРСР) 15

О

«Огоньок», агент МДБ 89
«Одарка». Див. Понич Степанія Ільківна Одинський Ярема Михайлович («П'ястук») 40-43, 59, 66, 80, 81
«Оксана». Див. Понич Степанія Ільківна
«Олег», обл. проп. Див. Лесів Іван

«Олег», стр. 19
«Олена», підрай. 22
Омельчук, май. МВС 72
Онищук Дмитро 70
Онут, с. Заставнівського р-ну 20, 24, 26
Організація. Див. ОУН
«Орел». Див. Гирюк Дмитро Петрович
«Орися», стан. Див. Гелич Рахіля
«Орлик», зв. 39
Оршівці, с. Кіцманського р-ну 38, 51
«Остап», рай. пров. Див. Кантемір Василь Миколайович
Остафійчук Іван 14
«Осторожний», агент-бойовик МДБ.
Див. Дмитрюк Микола Васильович
ОУН 7, 8, 10, 12-15, 18-21, 22, 23, 25-28, 34-41, 43, 46, 47, 49, 51, 54, 58, 59, 66, 67, 70, 71, 73, 75, 77, 82, 86, 90-94, 96-99
ОУН (р) 22
ОУН, Буковинський Обл.П 16, 18, 20, 22
ОУН, Буковинський ОП 7, 20, 22, 30, 35, 36, 68, 98
ОУН, Вашковецький РП 36
ОУН, Вижицький НП 22
ОУН, Вижицький РП 16
ОУН, Гірський НП 36
ОУН, Городенківський РП 98
ОУН, Заліщицький ПП 20
ОУН, Запрутський НП. Див. ОУН, Заставнівський («Запрутський») НП
ОУН, Заставнівський («Запрутський») НП 18, 19, 21, 22, 36, 38, 39, 49, 53, 68, 86, 93, 94, 98
ОУН, Заставнівський РП 15, 23, 58, 71
ОУН, Карпатський КП 35
ОУН, Кіцманський РП 8, 9, 13, 39, 43, 49, 68, 72, 80, 85, 90, 98
ОУН, Коломийський ОП 35
ОУН, Садгірський РП 18, 19, 23, 26, 33, 39, 73, 87, 90, 98
ОУН, СБ 10, 18, 19, 21, 30, 33, 35, 36, 38, 39, 50, 59, 68, 70, 71, 73, 81, 82, 93, 98
ОУН, Станіславський Обл.П 35
ОУН, Станіславський ОП 35
ОУН, Сторожинецький ПП 16, 18
ОУН, Чернівецький НП 18, 30, 36
ОУН, Чернівецький ПП 18, 21, 22
ОУН, Чортківський ОП 22
ОУН, Юнацтво 20, 35, 36
Оунівці. Див. ОУН
Ошихліби, с. Кіцманського р-ну 38, 43, 50, 51, 55, 60, 66, 67, 80

П

«Павленко», пров. 22, 26
Павлюк Василь («Богун») 14, 98
Павлюк, з с. Мамаївці 44
Парашук Василь Дмитрович («Заверюха», «Макар») 19, 36, 38, 50, 53, 70, 71, 73, 78, 79, 93, 94, 97, 98

Перебіківці, с. Хотинського р-ну 24
Петрашук, з с. Шубранець 24
«Петренко», пров. *Див.* Домчук Олексій
Тодорович
«Петро». *Див.* Сулятицький Мирослав
Володимирович
Петрюк-Стовбик Марія Миронівна («Липа»)
69, 70, 72, 73
Пилипчук Юрій («Майдан») 91
«Пізній». *Див.* Скібінський Михайло Георгійович
Погребницький Георгій Семенович 54
Поленюк Василь Патрович 67, 68
Поляки 27
Понич Василь Ількович («Шуліка», «Летун»)
15, 16
Понич Степанія Ільківна («Одарка», «Оксана»,
«Гриць», «Марина») 22, 26, 34
Попинюк. *Див.* Поленюк Василь
Попков Петро Іванович 65
Попович, діл. міліц. 45
Потічний Петро Й., проф. 10
Приазовське, смт. Запорізької обл. 80
Проданик Дмитро 10, 99
Прут, р. 24, 62, 82, 98
«Пугач», охор. 38
«Пудра», зв. 34
Путильщина 99
П'ядиківці, с. Кіцманського р-ну 38, 49
«П'ястук», куц. *Див.* Одинський Ярема
Михайлович

Р
Радиш Василь 75, 77
Радиш Георгій 11, 14
Радиш Дмитро Георгійович 11
Радиш Домна Георгіївна. *Див.* Сопко
Домна Георгіївна
Радиш Іван Георгійович 11, 14, 20
Радиш Марія 11
Радовчук Василь Миколайович 52
Радянський Союз. *Див.* СРСР
Радянські, війська. *Див.* ЧА
Раранча, с. Садгирського р-ну.
Див. Рідківці, с. Новоселицького р-ну
Реваківці, с. Кіцманського р-ну 38, 54
Ревне, с. Кіцманського р-ну 72
Рідківці, с. Новоселицького р-ну 23, 26,
28, 30-32
«Річки», боївка 14
Рогатинський, р-н Івано-Франківської обл.
33, 34
Рогізна, с. (тепер у скл. м. Чернівці) 18, 90
Рокочій Василь 46, 87, 88
«Роман». *Див.* Бойчук Володимир Андрійович
Романюк Василь Георгійович («Шпак») 9, 28
Російські, війська 27
Росіяни 65
«Рубан». *Див.* Дмитрюк Микола Васильович
Румуни 14, 15, 86

Румунія 11-14, 18, 21, 35
Румунська, армія 21, 22, 36
Румунські, жандарми 18, 21, 36
Румунські, прикордонники 35
Руснак Танасій 49
Рясний, коміс. НКВС 16, 17

С

«С-20». *Див.* Савчак Василь Миколайович
Савка Василь Танасович 55
Савчак Василь Миколайович («Блаkitний»,
«Сокил», «Арпад», «Сталь», «Старий», «С-20»,
«383/с») 30, 35, 39, 62, 65, 81, 86, 97
Савчук Василь 44
Садгирський, р-н (тепер не існує)
Чернівецької обл. 9, 11, 14, 16, 17, 19,
22, 25, 27, 28, 30-33, 36, 39, 43, 50, 56,
58, 64, 68, 73, 87, 90, 91, 97-99
Садгирщина 38, 90
Садгора, м. (тепер у скл. м. Чернівці) 13, 30
Садки, с. Залищицького р-ну 20
Саїн, гол. сільпо 25
Саманик Володимир 21
Самостійна Українська Держава
(Самостійна Україна). *Див.* УССД
Самушин, с. Заставнівського р-ну 20, 22, 24
СБ ОУН, СБ
Севастьянов, гол. с/ради 25
Северин Іван Миколайович («Грізний»,
«Нанашко», «Гуцул», «Скригун»,
«Вуйко», «Іскра») 18-21, 26, 27, 30, 31,
35, 36, 39, 40, 56, 58, 59, 60, 68, 89, 90
Селенко Василь («Данило») 34
Серафінці, с. Городенківського р-ну 98
Середній Березів, с. Косівського р-ну 68
Сибір 7, 8, 19, 73, 74, 83
«Сивий», агент МДБ. *Див.* Кокоячук Микола
Ілліч
«Сивий». *Див.* Магалевиц Василь
Сигуранца (Сігуранца) 12, 13, 14, 18
«Ситий», к-р боївки. *Див.* Маланчук Василь
Тодосійович
Скібінський Михайло Георгійович («Пізній») 9
Скорейко Георгій Миколайович («Гриць») 9
35, 40, 53, 82, 97, 98
Скорейко Тодор («Батько») 83, 84
«Скорий» охор. *Див.* Дмитрюк Микола
Васильович
«Скригун», надр. реф. СБ. *Див.* Северин
Іван Миколайович
Скрипничук Микола Ілліч (Ількович) 52, 53, 55
Скутар, з с. Ставчани 45
«Славко» 78, 79, 84, 92, 93
«Славута», рой., чот. 20, 21, 24, 26
«Славути», чота 20
«Сливка». *Див.* Василичук Манолій
Тодорович
Слобода-Раранча (Слободзія-Раранче), с. 30
СМЕРШ 13

«Смирний», охор. 98
Снятин, м. Івано-Франківської обл. 14
Снятинський, р-н Івано-Франківської обл.
40, 81, 83, 84
Совиця, р. 53, 54
«Сокіл». *Див.* Маєвський Семен Філіпович
«Сокіл». *Див.* Домчук Олексій Тодорович
«Сокіл». *Див.* Савчак Василь Миколайович
Сокур, ст. л-т МДБ 80
«Соловій». *Див.* Мензак Іван Миколайович
Сологуб, з ІБ 26
Сопко Домна Георгіївна 9, 11, 73, 75, 76
Сопко Микола Георгійович 11, 76
Сопко Ольга Миколаївна 11
«Софія». *Див.* Васкан Катерина
«Спартак». *Див.* Сулятицький Мирослав
Володимирович
Спаська, с. Сторожинецького р-ну 40
Спаська-Глиниця, с. Вашківського р.
Див. Спаська, с. Сторожинецького р-ну
«Співак» 26
СРСР 26, 33, 77, 97, 100
Ставчани, с. Кіцманського р-ну 38, 40, 44,
45, 49, 52, 55, 67, 75
Сталінська, обл. *Див.* Донецька, обл.
«Сталь», окр. пров. *Див.* Савчак Василь
Миколайович
Станівський, ліс 39
Станіслав (Станиславів), м. *Див.* Івано-
Франківськ, м.
Станіславська, обл. *Див.* Івано-
Франківська, обл.
Стара Жучка, с. Садгірського р-ну (тепер у
складі м. Чернівці) 30, 74-76
«Старий». *Див.* Домчук Олексій Тодорович
«Старий». *Див.* Савчак Василь Миколайович
Старі Мамаївці, с. *Див.* Мамаївці,
с. Кіцманського р-ну
Старосілля, с. *Див.* Мамаївці,
с. Кіцманського р-ну
«Степан». *Див.* Мартинюк Іван Григорович
«Степовий», стр. 19
Стецева, с. Снятинського р-ну 83
Стовбик Марія. *Див.* Петрюк-Стовбик
Марія Миронівна
Сторожинецький, р-н Чернівецької обл. 14, 16, 27
«Стріла» 26
Стрелецький Кут, с. Кіцманського р-ну 39
Сулятицький Мирослав Володимирович
(«Кривоніс», «Спартак», «Петро») 30,
36, 38, 50, 56, 58, 62, 68, 70, 71, 80, 81,
85, 86, 98
Сумська, обл. 52
Суховерхів, с. Кіцманського р-ну 38, 47
Суш Василь 49
Східна Україна. *Див.* Україна, Східна

Т

«Тарас», бойовик 26
«Тарас», рай. пров. *Див.* Федірчук
Олександр Васильович

«Тарас». *Див.* Гирюк Дмитро Петрович
Тернопільська, обл. 20, 22
Тернопільщина 26, 34
«Тетяна». *Див.* Кушнірюк-Побуцька Євгенія
Григорівна
Тисменицький, р-н Івано-Франківської обл. 35
Тишківці, с. Городенківського р-ну 36
Ткачук Стефанія Тимофіївна («Катря») 24
Товтри, с. Заставнівського р-ну 22, 28
Тоденюк. *Див.* Поленюк Василь
Топорівський, ліс 28
Топорівці, с. Новоселицького р-ну 22,
25-27, 30-32, 43
Торонто, м. (Канада) 10, 65, 66
Тумак, нач. пож. друж. 24
«Тур» 19, 26, 28

У

Ужгород, м. 89
Україна 7, 9, 10, 14, 21, 47, 58, 99, 101
Україна, Східна 7
УНС 33
УПА 10, 15, 18, 20, 65, 66, 68
УПА, ВО-4 «Говерля» 65, 66
УПА, ГВШ 65
УПА, ТВ 21 «Гуцульщина» 36, 68
УРСР 8, 9, 13, 16, 17, 51, 66, 72, 76, 97
УССД 27, 47, 83
УЧХ 36

Ф

«Федір». *Див.* Гайдук Мирослав Іванович
Федірчук Олександр Васильович («Тарас») 35, 38-40, 81, 82
«Федора», бойка 16
Федорюк Євгенія Степанівна 54, 56
Федорюк Іван Костянтинович 56, 58
Федорюк Стефанія (Штефанія) Василівна 56-58, 92
Федоряк Володимир 44
Федоряк Георгій Степанович («Борець», «Майдан») 40, 41, 45
Федюк Василь Андрійович («Яків», «Шпак», «Хитрий») 40, 41, 45, 46, 51-54, 56, 58, 66, 70, 78, 79, 81, 84, 89-93, 96, 97
Федюк Василь Іванович («Матрос», «Андрій») 9, 39, 42, 43, 53, 54, 56, 58, 59, 66, 86, 89, 90, 94, 96-98
Фолібога Іван Дмитрович 54

Х

«Хитрий». *Див.* Федюк Василь Андрійович
Хлівище, с. Кіцманського р-ну 38, 47, 51, 53, 55
«Хмара», зв., куц., *Див.* Маєвський Семен
Філіпович
«Хмара», охор. 98
Хмелюк Онуфрій 49
Хотинський, р-н Чернівецької обл. 16

Ч

ЧА 12, 14, 15, 18, 21, 29, 34, 36, 58, 73, 74
«Чайка». *Див.* Маковська Стефанія
Омелянівна
Червоноармійці. *Див.* ЧА
Чередниченко, упов. райкому 24
Черешнюк Микола 99
Чернівецька, в'язниця 16, 21
Чернівецька, обл. 7, 9, 10, 15-17, 19-22,
24-30, 32-34, 37, 40, 41, 43-47, 49-51,
53-55, 57-62, 64, 66, 67, 69, 71-87, 89-100
Чернівецький, р-н 68
«Чернівецький», агент МДБ 82
Чернівці, м. 7, 10, 18, 21, 30, 51, 59, 73, 75,
76, 83, 89, 91, 101
Чеснок Іван Григорович 51, 52, 54
ЧО. *Див.* Чернівецька, обл.
Чорний Потік, с. Заставнівського р-ну 18, 26-29
Чорнівський, ліс 39, 46
«Чорногора» 26, 28, 29
«Чорноти», боївка 18
Чудінов Юрій 64
«Чумак» 93

Ш

«Шалений», рай. реф. СБ 35, 39
«Шпак». *Див.* Гайдук Мирослав Іванович
Шевченко Тарас Григорович 21
Шевчук Вікторія Дмитрівна («Вишня») 23
Шешори, с. Косівського р-ну 35
Шилівці, с. Хотинського р-ну 25
Шипинці, с. Кіцманського р-ну 38, 68
Ширівецький, ліс 17
Шишківці, с. Кіцманського р-ну 38, 40, 47,
50, 54, 55, 82, 83
Шкрета Василь 15
Шкрета Домна Миколаївна («Люба») 15, 16, 26
Шкурніло, о/у ВББ 32

Шостак, енкаведист 24

«Шпак». *Див.* Романюк Василь Георгійович
«Шпак». *Див.* Федюк Василь Андрійович
Штефанюк Іван Дмитрович 53
Шубранець, с. Заставнівського р-ну 11-15,
17, 18, 20, 21, 24, 26, 30, 32, 36, 39, 58,
62, 64, 65, 73, 75, 76, 91, 98
«Шуліка». *Див.* Понич Василь Ількович
Шупеня І. М. (агент МДБ «Аюд») 83-85
Шупеня Іван Миколайович («Мирон»,
«Майдан») 40, 41, 43, 45, 46, 53, 66,
70, 78, 79, 82-85, 90-93
Шупеня Микола Тодорович 83

Ю

Южинець, с. Кіцманського р-ну 38, 54, 55
Юнацтво ОУН. *Див.* ОУН, Юнацтво
«Юрась», к-р боївки, рай. пров. *Див.* Майдан-
ський Костянтин Дмитрович
«Юрася», боївка 14, 15, 18, 19, 20, 22, 23,
24, 25, 26, 27, 30, 31, 33, 64
Юрківці, с. Заставнівського р-ну 18, 100

Я

«Явір», рой. *Див.* Костюк Василь Миколайович
«Яків», куц. *Див.* Федюк Василь Андрійович
Яківчик [Яковчик] Олександр Іванович
(«Василь», «Марко», «Карло») 9, 38,
39, 43, 46, 50, 53, 62, 90, 97, 98
Ямниця, с. Тисменицького р-ну 35
«Ярема», пов., надр. пров. *Див.* Кушнірик
Георгій Онуфрійович
«Ярема», рай. реф. СБ 98
Ясси, м. (Румунія) 36
Ясська, в'язниця 36
«Яструб», сот. *Див.* Карпенко Дмитро
«Яструба», сотня 34

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

АБГ – агентурно-бойова група [МВС/МДБ]
АВТ – автоматична гвинтівка Токарева
(АВТ – 40)
аг. – агент
арк. – аркуш
арх. – архів, архівний
бат-н – батальйон
ББ – боротьба з бандитизмом [НКВС/МВС]
б-ка – боївка
бл. – близько
Бук. – Буковинський
БХБЗ – Бронзовий Хрест бойової заслуги
[УПА]
Вашк. – Вашківський [район]
ВВ – внутренні війська (внутрішні війська)
[НКВС/МВС/МДБ]

в-во – видавництво
військ. – військовий
ВКП(б) – Всеосоюзна комуністична партія
(більшовиків)
ВМП – вища міра покарання
ГВШ – головний військовий штаб [УПА]
ГДА СБУ – Галузевий державний архів
Служби безпеки України
гол. – голова
Городенк. – Городенківський [район]
Др. – друг, звертання до побратима,
прийняте серед членів ОУН
жит. – житель
Запр. – Запрудський [район]
Заст. – Заставнівський [район]
зв'язк. – зв'язковий

Ів.-Фр. – Івано-Франківська [обл.]
ІБ – істребительний батальйон (винищувальний батальйон)
інж. – інженерний
ІПЛ – ісправительно-трудова лагерь (виправно-трудоий табір) [СРСР]
Кіцм. – Кіцманський [район]
к-н – капітан
к/с – кримінальна справа
Косів. – Косівський [район]
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
кущ. – кушовий
л-т – лейтенант
м. – місто
МВД – Міністерство внутренніх дел (Міністерство внутрішніх справ) [СРСР]
МГБ – Міністерство госуларственной безопасности (Міністерство державної безпеки) [СРСР]
м-р – майор
мол. – молодший
МТС – машинно-тракторна станція
нач. – начальник
НКВД – Народний комісаріат внутренніх дел (Народний комісаріат внутрішніх справ) [СРСР]
Новос. – Новоселицький [район]
НП – Надрайонний провід ОУН
обл. – область, обласний
орг. – організаційний
осн. – основний
о/у – оперуповноважений
ОУН – Організація Українських Націоналістів
охор. – охоронець
підрай. – підрайонний
ППШ – пістолет-пулемьот Шпагіна (пістолет-кулемет Шпагіна) [виробництва СРСР]
Пров. – провідник, провід
р. – рік
РВ – райвідділ [НКВС/МВС/МДБ]

реф. – референт
РК – районний комітет [ВКП/б/]
р-н – район
Рогат. – Рогатинський [район]
рой. – ройовий
РП – районний Провід [ОУН]
с. – село
Садг. – Садгірський [район]
СБ – Служба Безпеки [ОУН]
СБУ – Служба безпеки України
спр. – справа
с/р – сільрада
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республика
сс. – села
ст. – стаття
ст. – старший
стан. – станичний, а
Станісл. – Станіславська [обл.]
СХБЗ – Срібний Хрест бойової заслуги [УПА]
ТТ (пістолет) – пістолет Тульський Токарева
тов. – товариш, звертання, прийняте у часи СРСР
УК – уголовний кодекс (кримінальний кодекс)
УКР МГБ – управління контррозвідки «СМЕРШ» МГБ
УПА – Українська Повстанська Армія
УПК – уголовно-процесуальний кодекс (кримінально-процесуальний кодекс)
уповн. – уповноважений
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСБУ ЧО – Управління Служби безпеки України в Чернівецькій області
уч. – учасник
ЦП – центральний провід (назва Проводу ОУН в документації радянських репресивних органів)
ЧА – Червона армія
ЧО – Чернівецька область

ПЕРЕЛІК ФОТОГРАФІЙ ТА ІЛЮСТРАЦІЙ

1. Кантемір Василь Миколайович (Джерело: Фотоальбом) 11
2. Василь Мустеця-«Довбня», один із організаторів осередку ОУН в селі, де виріс Василь Кантемір. (Фото із родинної колекції автора пулікації) 12
3. Дмитро Гирюк-«Орел» 13
4. Зліва направо: «Остап», провідник Кіцманського районного проводу ОУН, «Макар», референт СБ «Запрутського» надрайонного проводу ОУН та «Юрась», провідник Садгірського районного проводу ОУН. Фото 1947 р. (Джерело: Фотоальбом) 19
5. Василь Костюк-«Явір», ройовий. (Фото з родинної колекції Івана Радиша, жителя с. Шубранець) 20
6. На роботах в Румунії, 1943 р. Крайній праворуч – Василь Мудрий-«Ворон». Фото 1943 р. (Фото з родинної колекції Володимира Саманика, жит. с. Шубранець) 21
7. Радянська схема підпілля ОУН, яке діяло на території Чернівецької області станом на 1 січня 1948 року. (Джерело: Літопис УПА. Нова серія. – т.19. – Київ-Торонто, 2012 р. – С. 631). 37

8.	На фото: керівник Запрудського надрайонного проводу ОУН «Кобзар» (6) та його охоронець «Когут», пізніше – районний провідник ОУН Заставнівського району (7), референт СБ окружного проводу ОУН «Кривоніс» (2) з охоронцем «Морозом» (3), референт СБ надрайонного проводу ОУН «Макар» (1) з охоронцем «Скорим», пізніше – районний провідник ОУН Садгірщини (10), районний керівник Кіцманщини «Остап» (12) з охоронцем «Василем» (4), кушовий «Максим» (5) та його охоронець «Пугач» (8), кушовий «Заєць» (13), бойовик охорони «Комара» «Ванька» (11) та бойовик охорони «Карого» «Вітер» (9). (Джерело: Фотоальбом)	38
9.	Кушові «Хмара» (5) та «П'ястук» (4) серед повстанців. Фото 1946 р. (Джерело: Фотоальбом)	41
10.	Фото з кримінальної справи Василя Федюка-«Матроса» [Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 2118].	42
11.	Кушові «Хмара» (4) та «П'ястук» (6) серед повстанців. Фото 1946 року. (Джерело: Фотоальбом)	42
12.	«Остап» читає газету. Фото 1946–1947 рр. (Джерело: Фотоальбом)	44
13.	«Борець» – Федоряк Георгій Степанович. Листопад, 1947 р.	45
14.	Взріці листівок, які поширювалися повстанцями на Буковині у 1947 р.	47-48
15.	Василь Кантемір-«Остап» (11) серед бойових побратимів: його охоронець «Василь» (3), надрайонний провідник ОУН «Кобзар» (9), референт СБ окружного проводу ОУН «Кривоніс» (8), його охоронець «Мороз» (12), референт СБ надрайонного проводу ОУН «Макар» (10) та його охоронець «Скорий» (6), кушовий керівник Садгірського району «Карий» (5) та його охоронець «Вітер» (7) та ін. (Джерело: Фотоальбом)	50
16.	Керівництво Запрудського надрайону: у першому ряду зліва направо: «Бой-Тур», «Комар», «Борис», «Юрась», «Остап», «Василь», стоїть «Мороз». Верхній ряд: «Скорий», «Вітер», «Карий», «Кобзар», «Макар». (Джерело: Фотоальбом)	53
17.	Уривок з протоколу допиту Стефанії Федорюк. (Джерело: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391)	57
18.	План місця події у с.Витилівка. (Джерело: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 8. – Переписки о бандистких проявленнях на території області за 1946 год., т. 2. – Арк. 175)	57
19.	Наказ, вручений жінці Василя Крикливця Стефанії. (Джерело: Архів УСБУ ЧО. – Фонд 2-Н. – Спр. № 8. – Переписки о бандистких проявленнях на території області за 1946 год., т.2. – Арк. 304)	59
20.	Вбивство Крикливця повстанцями. Картина активно використовувалась в ідеологічній роботі Комуністичної партії	63
21.	Витяг із подання «Сталья» на відзначення Василя Кантеміра-«Остапа» («Деркача») Бронзовим Хрестом бойової заслуги	65
22.	Псевдо «Деркач», районного провідника, між іншими повстанцями, відзначеними Бронзовим Хрестом бойової заслуги. Витяг з наказу ГВШ УПА про відзначення	65
23.	Вирок Василеві Поленюку	68
24.	«Макар» та «Остап». Фото 1947 р. (Джерело: Фотоальбом)	70
25.	Запит щодо виселення родини Василя Кантеміра	74
26.	Обкладинка к/с на матір «Остапа» – Сопко Домну. (Джерело: Архів УСБУ ЧО. – Фонд. реаб.справ. – Справа № П-5155)	75
27.	«Остап» доповідає «Макару» про збір повстанців. Серед повстанців (зліва направо): «Ванька», «Славко», «Заєць», «Вітер», «Мирон», «Карий», «Борець». (Джерело: Фотоальбом)	78
28.	«Остап» серед групи повстанців. У першому ряду сидять зліва направо: «Славко», «Макар», «Борець». У другому ряду стоять: «Вітер», «Заєць», «Мирон», «Остап», «Карий». (Джерело: Фотоальбом)	79
29.	«Остап» та Курчак Савета-«Марта». (Джерело: Фотоальбом)	87
30.	«Остап» та Домна Коршевська. 1947 р. (Джерело: Фотоальбом)	88
31.	Василь Кантемір-«Остап». Фото 1947 року. (Джерело: Фотоальбом)	90
32.	Повстанці, які загинули в селі Старі Мамаївці 8 березня 1948 р. 1.«Мирон»; 2.«Юрась»; 3.«Борець». Джерело: Фотоальбом	92
33.	Фото з к/с В. Кантеміра. (Джерело: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391)	95
34.	Титульна сторінка к/с на Василя Кантеміра. (Джерело: Архів УСБУ ЧО. – Осн. фонд. – Спр. № 1391)	95
35.	Василь Кантемір із братом Георгієм, 1956 р. Фото надане Дмитром Продаником, зберігається у дослідника визвольного руху Заставнівщини Миколи Черешнюка	99

ЗМІСТ

ВСТУП	7
ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ВАСИЛЯ КАНТЕМІРА: ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ	11
ВСТУП ДО ОУН ТА УПА	15
ВАСИЛЬ КАНТЕМІР У БОЇВЦІ «ЮРАСЯ»	18
РОЗГРОМ БОЇВКИ «ЮРАСЯ»	23
КАНТЕМІР – КЕРІВНИК БОЇВКИ	25
ПЕРША ЗРАДА СЕРЕД ПОВСТАНЦІВ	27
ОТОЧЕННЯ ПОВСТАНЦІВ У С. ЧОРНИЙ ПОТІК	29
ПОЛЮВАННЯ НКВС–МДБ НА БОЇВКУ «ЮРАСЯ» –«ДЕРКАЧА»	31
ДІЯЛЬНІСТЬ КІЦМАНСЬКОГО РАЙОННОГО ПРОВІДУ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ «ГОНТИ» ТА «ТАРАСА»	33
СТРУКТУРА ОУН КІЦМАНЩИНИ	36
ПРИЗНАЧЕННЯ ВАСИЛЯ КАНТЕМІРА КІЦМАНСЬКИМ РАЙОННИМ ПРОВІДНИКОМ ОУН	39
ПІДПІЛЬНА РОБОТА КІЦМАНСЬКОГО РАЙОННОГО ПРОВІДУ ОУН	43
ПОВСТАНСЬКІ АКЦІЇ ПІД ЧАС КЕРІВНИЦТВА «ОСТАПА» КІЦМАНСЬКИМ РАЙОННИМ ПРОВІДОМ ОУН	49
ПОМСТА ЗА ВИДАЧУ «ГОНТИ»	55
ЛІКВІДАЦІЯ ГОЛОВИ СІЛЬРАДИ СЕЛА ВИТИЛІВКА ВАСИЛЯ КРИКЛИВЦЯ	58
ЗАГИБЕЛЬ КУЦОВОГО «ДУБА» ТА ПОМСТА «ОСТАПА»	64
ЗАГИБЕЛЬ «ВОВКА» ТА ВІДПЛАТА ЗА СМЕРТЬ ПОБРАТИМА	66
НА МЕЖІ ЗАГИБЕЛІ	68
ДОЛЯ РОДИНИ ВАСИЛЯ КАНТЕМІРА	73
ЗАХОДИ НКВС–МДБ З ЛІКВІДАЦІЇ КІЦМАНСЬКОГО РАЙОННОГО ПРОВІДНИКА ОУН «ОСТАПА»	77
ОСТАННІЙ БІЙ ПРОВІДНИКА	90
ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ У КІЦМАНСЬКОМУ РАЙОНІ ПІСЛЯ АРЕШТУ ВАСИЛЯ КАНТЕМІРА-«ОСТАПА»	97
В УВ'ЯЗНЕННІ	99
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101
ПОКАЖЧИК	106
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР	113
ПЕРЕЛІК ФОТОГРАФІЙ ТА ІЛЮСТРАЦІЙ	114

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Літопис УПА – це серійне книжкове видання. Його завдання – опублікувати, з дотриманням джерельної точності, документи й матеріали до історії УПА, а також стимулювати й видавати праці про діяльність УПА та історію України того періоду взагалі. Кожний том або група томів Літопису присвячені окремим темам і мають назву. Частина томів охоплює історію УПА за певний період на більших територіях, як, наприклад, на Волині, в Галичині, на українських землях під Польщею тощо. Кожна з цих територій може мати два – три, а то й більше томів. Додаткова серія книжок буде присвячена загальним темам, або збірникам спогадів, праць, або може бути книжкою одного автора на якусь тему. Збірники появляються не періодично, а в залежності від підготовки й опрацювання наступного тому. Нумерація книжок Літопису може йти інакше, ніж за оголошеним територіальним планом чи хронологією подій. Документи передрукуюються з дотриманням джерельної точності, зі збереженням загальної форми оригіналу. Конечні виправлення чи відтворення пошкоджених місць відзначаються квадратними дужками або – де потрібно – пояснені в примітках. Так само відзначаються додані редакцією слова, пояснення чи заголовки в тексті. Інші підпільні матеріали – мемуари, меморандуми, публіцистика тощо – передрукуюються без пропусків, проте мовні й правописні виправлення детально не відзначаються, хіба в особливих випадках. Як правило, передруки беруться з оригіналів, але при відсутності оригіналу до уваги береться найвірогідніша копія чи передрук. В усіх випадках точно подається джерело, а у випадку передрукованих архівних матеріалів – теж місце збереження даного матеріалу. Кожний том має довідник осіб та місцевостей і словник неясних слів, скорочень та маловживаних чи незрозумілих слів.

LITOPYS UPA –CHRONICLE OF THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY

Litopys UPA is a series of books, produced with the aim of publishing source documents and materials relating to the history of the UPA, as well as stimulating and publishing works about the activities of the UPA and, in a more general way, the history of Ukraine of that period. Each volume or group of volumes of Litopys UPA is devoted to a specific theme and has a separate title. Some of the volumes deal with the history of the UPA in a given period of time or in a given region – for example, in Volyn', in Halychyna, in the regions of Ukraine held by Poland and so on. Two, three, or even more volumes may be devoted to general themes, to collections of memories, or to single books by individual authors dealing with particular questions. The appearance of Litopys UPA is not periodic, and depends on the pace at which successive volumes are compiled and prepared for print. The volumes may appear in an order other than that indicated above, based on a territorial and chronological principle. In reprinting documents, we adhere strictly to their sources and preserve the general form, language and orthography of the originals. Places in the text where corrections have had to be made, or where the original documents have been damaged or had to be reconstituted, are designated with square brackets, or, if necessary, provided with explanatory footnotes. Words, explanations, or titles inside the texts that have been added by the editors are indicated in a similar manner. Other underground materials – memories, memoranda, works of publicists and the like – are also reprinted without omissions, but only in exceptional cases are linguistic and orthographic corrections indicated. Reprints are based on original texts. In cases where the original text is not available, the reprint is based on the most reliable copy of reprint. The sources of all materials used are clearly indicated and in the case of reprinted archival material, their present locations are also given. Each volume is provided with an index of names of persons and places and a glossary listing names that may not be clear, abbreviations and rarely used or incomprehensible words.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ **Серійне книжкове видання документів, матеріалів і наукових праць** **до історії Української Повстанської Армії**

Досі появилися такі томи Літопису УПА основної серії:

Том 1. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга 1: Початки УПА; документи і матеріяли. Містить політичні й організаційні документи та матеріяли до історії УПА на Волині та Поліссі. Третє, виправлене вид., 1989 р., 256 с.

Том 2. Волинь і Полісся: німецька окупація. Книга 2. Містить підпільні документи і матеріяли про бойові дії УПА на Волині й Поліссі. Друге, виправлене видання, 1985 р., 256 с.

Том 3–4. Чорний Ліс: видання команди Станиславівського тактичного відтинка УПА, 1947–1950 роки. Книга 1 і 2. Містять меморіяли, біографічні нариси й документи про дії відділів УПА Станиславівського ТВ УПА, оповідання, новели й вірші.

Том 3. Книга 1: 1947–1948. Друге, виправлене видання, 1987 р., 272 с.

Том 4. Книга 2: 1948–1950 (продовження). Друге, виправлене видання, 1989 р., 288 с.

Том 5. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга 3: спомини учасників. Містить спогади, рецензії та підпільні матеріяли про дії УПА, повідомлення про договір про ненапад між ГК УПА й угорською армією. 1983 р., 312 с.

Том 6. УПА в світлі німецьких документів, 1942–1945; книга 1: 1942 – липень 1944. Містить аналізи, меморандуми, повідомлення, звіти, а також переклади українських документів для центральних політичних, військових і поліційних установ. 1983 р., 256 с.

Том 7. УПА в світлі німецьких документів; 1942–1945; книга 2: серпень 1944–1945. 1983 р., 272 с.

Том 8. Українська Головна Визвольна Рада; документи, офіційні публікації, матеріяли; книга 1: 1944–1945. Містить основні документи Першого Великого Збору УГВР, передрук органу Президії УГВР *Вісник* (ч. 4 (7), серпень 1945), статті та матеріяли з 1944–45 рр., які стосуються цілості визвольного руху. 1980 р., 320 с.

Том 9. Українська Головна Визвольна Рада; книга 2: 1946–1948. Містить видання УГВР *Самостійність* і *Бюро інформацій УГВР* та інші матеріяли. 1982 р., 520 с.

Том 10. Українська Головна Визвольна Рада; книга 3: 1949–1952. Містить документи, офіційні повідомлення, публікації й матеріяли УГВР в Україні, між ними *Бюро інформацій УГВР*, вип. 4, 6 і 9. 1984 р., 424 с.

Том 11. Тернопільщина: список впадших героїв української революції в боротьбі з московсько-більшовицьким окупантом за час від 13 березня 1944 до 31 грудня 1948 року. Підпільне видання містить біографії 725 осіб, які загинули на території Тернопільської округи та подає нові дані про смерть 100 невідомих повстанців. 1985 р., 248 с.

Том 12. Третя подільська воєнна округа УПА («Лисоня»). Містить видані командою ВО описи боїв відділів від 11.1943 до 08.1945 р., збірник підпільних пісень «Повстанський стяг» виданий з нагоди п'ятиріччя УПА в 1947 р. 1989 р., 352 с.

Том 13. Перемищина – Перемиський курінь; книга 1: Денник відділу «Бурлаки» (В. Щигельського). Містить денник цього відділу («Ударники»-4, 94а) від 10.1946 р. До 24.10.1947 р., ведений бунчужним «Буркуном», з епілогом Б. Гука («Скали»), списки вояків, господарські документи. 1986 р., 370 с.

Том 14. Перемищина – Перемиський курінь; книга 2: Денники й документи. Містить денники сотенного «Криляча» (Я. Коцьолака) з 1944 і 1947 років, які продовжив сот. «Бурлака» (В. Щигельський), денник сотні «Криляча» (ведений бунчужним «Орестом») і документи обох сотень. 1987 р., 262 с.

Том 15. Костянтин Гіммельрайх: Спогади командира відділу особливого призначення «УПА-Схід». Автор- киянин – оповідає про свої переживання від 1941 р. до рейду на Захід в 1945 р. (мобілізація до ЧА, німецький полон, окупований Київ, участь у підпіллі ОУНм, старшинська школа, мандри по Поділлі й к-р вд. особливого призначення УПА-Схід). 1987 р., 266 с.

Том 16. Підпільні журнали закерзонської України, 1945–1947. Містить передруки підпільних журналів: «Тижневі вісті», «Лісовик», «Інформативні вісті», «Інформатор» і «Перемога». Всі числа журналів супроводяться англомовним резюме. Має статтю про історію підпільної видавничої діяльності на Закерзонні. 1987 р., 608 с.

Том 17. Англомовні видання українського підпілля, 1946–1947. Містить передруки підпільних видань: «Нові Лідіце», «Виселення єпископа Коциловського», «Вибори в СРСР», «Нова голодова катастрофа в Україні», «Фашистське страшило», «До братніх чеського і словацького народів». 1988 р., 192 с.

Том 18. Карпатська група УПА «Говерля»; книга 1: Документи, звіти та офіційні публікації. Містить передрук підпільного видання командування групи *Шлях перемоги*, звіти команд ТВ УПА й звіти к-рів відділів та підвідділів 24 ТВ УПА «Маківка». 1990 р., 328 с.

Том 19. Карпатська група УПА «Говерля»; книга 2: Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру. Охоплює нариси і спомини друковані у підпіллі та написані старшинами і вояками УПА після переходу на еміграцію. 1992 р., 357 с.

Том 20. Показчик до «Літопису УПА»; книга 1: 1–19 томи. Містить покажчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, алфавітні списки авторів та надрукованих матеріалів й інші дані про перших 19 томів «Літопису УПА». 1994 р., 528 с.

Том 21. УПА в світлі німецьких документів, 1941–1943; Книга 3: червень 1941 – травень 1943. Містить звіти, меморандуми, а також переклади українських документів для центральних політичних і поліцейських установ. 1991 р., 271 с.

Том 22. УПА в світлі польських документів; книга 1: Військовий Суд Оперативної Групи «Вісла». Містить вироки, звіти та кореспонденцію Військового суду Оперативної групи «Вісла» за період 06–09.1947 р. 1992 р., 627 с.

Том 23. Медична опіка в УПА: документи, матеріали і спогади. Помічено спомини санітарів, медиків, лікарів й інших працівників санітарної служби й підпільні документи й біографії працівників УЧХ. 1992 р., 480 с.

Том 24. Ідея і Чин: орган Проводу ОУН, 1942–1946. Політично-інформативний журнал Проводу ОУН містить інформації про боротьбу УПА, німецьку та російську окупаційну політику, розвиток політичної думки. 1995 р., 592 с.

Том 25. Пісні УПА. Збірка пісень, тематично пов'язаних з боротьбою УПА. Містить тексти пісень, їх мелодію і варіанти (понад 600), а також дані про саму пісню, її авторів й оспівуваних у піснях героїв чи події. Охоплює не тільки властиві пісні вояків УПА, але й укладені пізніше в тюрмах і концтаборах чи уложені народом. 1997 р., 556 с.

Том 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга 4: Документи і спогади. Містить протокол ВЗ УГВР, доповідь на цьому зборі, листування президента УГВР К. Осьмака, переговори з польським підпіллям, Угорщиною й Румунією, слідчу справу М. і П. Духих, спогади членів УГВР й інших осіб про утворення та діяльність УГВР. 2001 р., 658 с.

Том 27. Роман Петренко. За Україну, за її волю; спогади. Автор-волиняк – оповідає про свою діяльність від часу війни у 1939 р. до відходу на захід у 1945 р. Спочатку був членом ОУН Сарненської округи (від січня 1942 р. у підпіллі), згодом – шефом господарського відділу ШВО УПА «Заграва», від літа 1943 р. – ГВШ (потім КВШ УПА-Північ) і від літа 1944 р. – старшиною для особливих доручень при ГСЗС УГВР під керівництвом М. Лебеда. 1997 р., 279 с.

Том 28. Марія Савчин. Тисяча доріг; спомини. Авторка розповідає про свої юначі роки до приходу на еміграцію у 1954 р. З 1945 р. була дружиною В. Галаси (заст. пров. ОУН Закарпатського краю і від 1948 р. – пров. ОУН ПЗУЗ) та перебувала разом з ним на Закарзонні, в Карпатах, на Волині, а також – в тюрмі КГБ у Києві. 1995 р., 600 с.

Том 29. Іван Гарасимів («Палій»). 3 юнацьких мрій – у ряди УПА. Спогади дають картину зі щоденного життя повстанців та їхніх к-рів та про становище населення на цих теренах. Автор розповідає свій бойовий шлях в УПА від осені 1943 до осені 1947 р. в Карпатах (підстаршинську школу) та на Лемківщині (ройовий в сотні У-1 (94)). 1999 р., 336 с.

Том 30. Степан Хрін (Степан Стебельський). Кризь сміх заліза; спогади. Книга містить спогади С. Стебельського – «Хріна» та О. Конопадського – «Острроверха» – «Спомини чотового УПА Острроверха» про їх діяльність в УПА від 1944–1949 рр. на Лемківщині та Дрогобиччині. 2000 р., 552 с.

Том 31. УПА на Львівщині і Ярославщині. Спогади і документи вояків УПА ТВ «Розточчя», 1943–1947. Містить спогади «Сої», «Спартак», «Зенона Семеніва» та інших членів відділу УПА к-ра «Бриля», оперативні звіти к-ра «Бриля» та «Гамалії» («Переяслави I» та «Переяслави II»). 2000 р., 324 с.

Том 32. Медична опіка в УПА: документи, матеріали і спогади. Книга 2. Частина книги – це спомини санітарів, медсестер, медиків, лікарів та інших працівників санітарної служби й УЧХ. 2001 р., 581 с.

Том 33. Тактичний Відтинок УПА 26-ий «Лемко»: Лемківщина і Перемищина (Документи і матеріали). Містить дані, що стосуються історії відділів в 1944–1947 рр., оперативні звіти, накази інструкції та вказівки, реїди УПА, та документи підстаршинської школи ім. полк. «Коника». 2001 р., 900 с.

Том 34. Лемківщина і Перемищина – «Холодний Яр», «Бескид», «Верховина»: Політичні звіти. Містить організаційний розподіл підпільної мережі Лемківщини і Перемищини, кадрову обсаду підпільної сітки та політичні й інформативні звіти з терену за роки 1944–1947 рр. 2001 р., 974 с.

Том 35. Показчик до «Літопису УПА»; книга 2: томи 21–34, томи та 1–3 Нової Серії та томи 1–3 серії «Бібліотека». Містить показчики псевдонімів, прізвиськ, географічних назв, інституцій, поазбучні списки авторів та надрукованих матеріалів й інші дані про томи «Літопису УПА», книги «Повстанські могили». 2002 р., 870 с.

Том 36. «Книга полеглих членів ОУН і вояків УПА Львівщини». Містить отримані з радянських архівів короткі біографії членів ОУН і УПА, які загинули на Львівщині. 2002 р., 1058 с.

Том 37. Іван Лико. На грані мрії і дійсності: спогади підпільника. 1945–1955. Спогади І. Лика («Скали», «Богдана») – «На грані мрії і дійсності» та М. Терепенка («Медведя») – «На грані двох світів» розповідають про пережите ними в підпіллі на Лемківщині та у польських тюрмах. 2002 р., 644 с.

Том 38. Петро Й. Потічний. Архітектура резистансу: криївки і бункри УПА в світлі радянських документів. Містить схеми та описи різних криївок УПА й запліля та перелік з'єднань ЧА та ВВ НКВД, які були залучені до боротьби проти підпілля, зібраних в Архіві ВВ Українського Округу за 1944–1954 рр. 2002 р., 430 с.

Том 39. Тактичний відтинок УПА 28-й «Данилів»: Холмщина і Підляшся. Документи і матеріали. Містить звіти Холмського ТВ, хроніки сотень, звіти зі зустрічей з представниками польського ВіН, звіт із зустрічі з англійським кореспондентом у 1945–1948 рр. 2003 р., 1058 с.

Том 40. Тактичний Відтинок УПА 27-й «Бастіон»: Любачівщина, Ярославщина, Томашівщина. Документи і матеріали. Містить звіти команди ТВ, хроніки відділів куреня «Месники», звіти й огляди керівництва II Округу ОУН «Батурин», господарські звіти у 1945–1948 рр. 2004 р., 600 с.

Том 41. Президент УГВР Кирило Осьмак. Містить документи та матеріяли про К. Осьмака, його життя, наукову діяльність і смерть. 2004 р., 880 с.

Том 42. Петро Й. Потічний. Літопис УПА – Історія: Документи і матеріали. Містить дані про діяльності видавництва “Літопис УПА” за 30-й період, біографії членів видавничого комітету й адміністрації, редакторів, авторів, упорядників і фундаторів томів. 2005 р., 658 с.

Томи 43–44. Боротьба з агентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946–1948. Містять протоколи переслухань працівниками СБ ОУН Тернопільської обл. осіб, підозрілих у співпраці з органами державної безпеки СРСР.

Том 43. Книга 1: поміщено 85 протоколів допитів, що охоплюють 13 р-нів Тернопільщини, зокрема: Березанський, Білобожницький, Боршівський, Буцацький, Великобірівський, Великоглибочоцький, Великодедеркальський, Вишнівецький, Заліщицький, Залозецький, Збаразький і Зборівський р-ни. 2006 р., 1332 с.

Том 44. Книга 2: містить 108 протоколів переслухань СБ ОУН з районів: Золотопотіцький, Золотниківський, Козівський, Козлівський, Коропецький, Кременецький, Ланівецький, Микулинецький, Новосільський, Підволочиський, Підгаецький, Почаївський, Пробіжнянський, Скала-Подільський, Скалатський, Теремовлянський, Товстецький, Чортківський, Шумський та з Рогатинського р-ну Станіславської області. Поміщено Протоколи ТОС-у, Протоколи смерті, список функціонерів МВС і МДБ та список слідчих СБ. 2006 р., 1288 с.

Том 45. Генерал Роман Шухевич – “Тарас Чупринка” Головний Командир УПА. Містить спогади про ген. Р. Шухевича, його життя, підпільну діяльність і смерть. 2006 р., 572 с.

Томи 46. Боротьба з агентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946–1948. Книга 3. Продовження тт. 43–44 та містить протоколи переслухань СБ ОУН з 5 р-нів Тернопільської обл.: Великодедеркальського, Вишнівецького, Збаразького, Золотниківського та Кременецького. 2007 р., 896 с.

Том 47. Підпільна Пошта України. Містить ілюстрації ППУ з філателістичної збірки с. п. Степана Голяша з коротким описом рисунків марок і блоків, а також вступні статті, що привідкривають історію її діяльності. 2009 р., 336 с.

Том 48. УПА в світлі словацьких та чеських документів (1945–1948); книга 1: Рейди УПА в документах війська та апарату безпеки ЧСР (1945–1946). Містить дані про пропагандивні рейди УПА Північно-Східною Словаччиною та заходи чехословацької армії і органів безпеки, чехословацько-радянсько-польську співпрацю проти УПА, становище українського населення на Закарзонні та документи про реакцію чехословацького суспільства щодо УПА. 2010 р., 864 с.

Том 49. Тернопільщина: “Вісті з Терену” та “Вістки з Тернопільщини”. 1943–1950; книга 1 (1943–1947). Подано підпільні інформації про діяльність ОУН і УПА та суспільно-політичну ситуацію в Тернопільській обл. і суміжних районах. 2010 р., 832 с.

Том 50. Тернопільщина: “Вістки з Терену” та “Вістки з Тернопільщини”. 1943–1950; книга 2 (1948–1950). Містить подальші документи підпілля ОУН за 1948–1950 рр. щодо суспільно-політичної та економічної ситуації в Тернопільщині. 2010 р., 1240 с.

Готуються до друку:

– **УПА в світлі словацьких та чеських документів (1948–1950); книга 2 (1947–1948).**

У новій серії, т. зв. Київській, у співпраці з Інститутом української археографії та джерелознавства Національної Академії Наук України Державним комітетом архівів України та Центральним державним архівом громадських об'єднань (ЦДАГО) України появилися такі томи «Літопису УПА»:

1. Видання Головного Командування УПА. Містить такі видання: «До зброї», № 16, 1943, «Повстанець», № 1–6, 1944–1945, «Український перець», № 1–3, 1943–1945 та «Бойовий правильник піхоти». Київ-Торонто, 1995 р., 482 с.

2. Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943–1944. Документи і матеріали. Містить документи Головної Команди УПА-Північ та документи ВО «Заграва», «Богун», «Турів» та «Тютюнник». Київ-Торонто. 1999, 724 с.

3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943–1959. Містить документи ЦК КП(б)У – постанови з їздів, пленумів політбюро, оргбюро, секретаріату, які супроводжуються інформативними записками, довідками, стенограми засідань та виступів членів ЦК КП(б)У. Київ-Торонто. 2001, 652 с.

4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943–1959). Книга 1: (1943–1945). Містить радянські документи за 1943–1945 рр. Київ-Торонто. 2002, 597 с.

5. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга 2: 1946–1947. Містить радянські документи за 1946–1947 рр. Київ – Торонто. 2002, 574 с.

6. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга 3: 1948. Містить радянські документи за 1948 р. Київ-Торонто, 2003, 523 с.

7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959. Містить радянські документи за 1949–1959 рр. Київ-Торонто, 2003, 716 с.

8. Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944–1946. Документи і матеріали. Містить документи керівництва УПА-Північ і УПА-Південь, КП ОУН ПЗУЗ і НВРО та груп «Заграва», «Богун», «Тютюнник» і з'єднань груп «33» (ПЗК «Москва»), «44» (ПСК «Одеса»). Київ-Торонто. 2006, 1448 с.

9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944–1945. Містить протоколи допитів радянськими спецслужбами: М. Степаняка, Є. Басюка, М. Гайдука, Я. Білинського, А. Галицької, О. Луцького, Ю. Стельмашука, П. і М. Дужих, В. Павлика, О. Польового, Ф. Воробця, Д. Вітовського, В. Левковича. Київ-Торонто, 2007, 912 с.

10. Життя і боротьба генерала «Тараса Чупринки» (1907–1950). Документи і матеріали. Зібрані джерела, які характеризують основні віхи життя і діяльності ген. Романа Шухевича. Київ-Торонто, 2007, 832 с.

11. Мережа ОУН(б) і запілля УПА на території ВО «Заграва», «Турів», «Богун» (серпень 1942 – грудень 1943 рр.). Містить 353 документи ОУН(б) і запілля УПА на Волині і Південному Поліссі, які відображають діловодство КП, округ, районів ОУН(б) (08.1942–09.1943), а також округ, надрайонів, районів, кушів, підрайонів і станиць запілля УПА (09–12.1943). Київ-Торонто, 2007, 848 с.

12. Воєнна Округа УПА «Буг» 1943–1952. Документи і матеріали. Книга 1. Містить дані командування ВО і окремих підрозділів, пресові видання, звітно-інформативні документи керівництва ОУН на Львівщині. Київ-Торонто, 2008 р., 800 с.

13. Воєнна Округа УПА “Буг” 1943–1952. Документи і матеріали. Книга 2. Містить дані командування ВО і окремих підрозділів, пресові видання, звітно-інформативні документи керівництва ОУН на Львівщині. Київ – Торонто, 2009 р., 1232 с.

14. УПА і запілля на ПЗУЗ. 1943–1945. Невідомі документи. Увійшли джерела УПА-Північ (266 документів) в яких висвітлюється історія керівництва, військових підрозділів, запілля за 1943–1945 рр. Київ – Торонто, 2010 р., 640 с.

15. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1946–1952. Книга 2. Містить документи з переслухань радянськими органами: М. Павловича, І. Павловича-Бабинця, П. Лиховського, В. Харківа, Г. Голяша, Ю. Матвіїва, С. Ковалю. Київ-Торонто, 2011, 840 с.

16. Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944 – 1954 рр. Містить 281 діловий лист керівників УПА та збройного підпілля ОУН (Роман Шухевич, Василь Кук, Микола Козак, Василь Галаса та ін.), які висвітлюють маловідомі, переважно трагічні події національно-визвольної боротьби на Волині та Поліссі у 1944–1954 рр. Київ–Торонто, 2011, 1024 стор.

17. Осип Дяків–“Горновий”. Документи і матеріали. Містить 119 документів (творча спадщина, листування, документи про освіту і навчання, арешт та ув’язнення радянською владою, обставини загибелі; зізнання і спогади осіб, які з ним тісно співпрацювали), присвячених життю та діяльності одного з провідних публіцистів воюючої України, члена Проводу ОУН, заступника Голови ГС УГВР, підполковника-політвизовника УПА Осипа Дяківа–“Горнового”. Київ–Торонто, 2011, 1016 стор.

18. Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України. Містить підпільні документи і матеріали щодо діяльності ОУН і УПА на території центральних, східних і південних областей України у 1942–1952 рр. Київ-Торонто, 2011, 1160 стор..

19. Підпілля ОУН на Буковині: 1943–1951. Документи і матеріали. Містить звітно-інформаційні документи структур ОУН Буковини, інструкції, пресові видання, деякі матеріали УПА та СБ, а також документи радянських органів держбезпеки. Київ-Торонто, 2012, 784 стор.

20. Воєнна округа УПА «Лисоня». Документи і матеріали. 1943–1952. Містить документи і матеріали військового штабу та окремих підрозділів ВО УПА “Лисоня”, а також звітно-інформаційні документи підпілля ОУН на Тернопільщині. Київ-Торонто, 2012, 848 стор.

21. Ярослав Старух. Документи та матеріали. Містить творчу спадщину, найважливіші документи, спогади та біографічний нарис, які стосуються життя та діяльності Я. Старуха. Київ-Торонто, 2012, 1008 стор.

Готуються до друку:

– **Станіславівська округа ОУН. Документи і матеріали. 1945–1951.**

– **Золочівська округа ОУН. Матеріали СБ. Книга 1.**

Серія «Літопис УПА» – Бібліотека

1. Юрій Ступницький. Спогади про пережите. Автор-волиняк – оповідає про свою родину та переживання від юнацьких років (кін. 1930-х до сер. 1950-х рр.). Автор є сином начальника штабу УПА полк. Леоніда Ступницького, разом з яким у 1943 р. пішов в УПА, навчався у старшинській школі «Дружинники». Після арешту в 1944 р. поневірився по тюрмах і таборах Радянського Союзу. Київ, 2000, 128 с.

2. Володимир В’ятрович. Рейди УПА теренами Чехословаччини. Монографію присвячено маловідомому аспекту історії укр. визвольного руху 1940–1950 рр. Львів, 2001, 208 с.

3. Ярослав Грицай – «Чорнота», Параскевія Грицай. А рани не гоїлися: Спомини «Чорноти». Спогади чотового УПА про події, які відбувалися у 1943–1945 рр. на Закерзонні, та його поневіряння по більшовицьких тюрмах і концтаборах Сибіру. Мемуари підготовлені до друку дружиною Параскою Грицай (з дому Ротко). Львів, 2001, 332 с.

4. Спогади вояків УПА та учасників збройного підпілля Львівщини і Любачівщини. Містить спогади В. Левковича («Вороного»), його дружини Ярослави, сот. М. Тарабана («Тучі»), вояків УПА І. Філя («Шеремети»), І. Василевського-Путко («Вуса»), оргмоба К. Міхалика («Думи») та зв'язкової К. Когут-Лялюк («Грізної»), згадку про к-ра Перемиської 6 ВО УПА Я. Чорнія («Кулю»), авторства Ф. Лопадчака. Львів, 2003, 448 с.

5. Мирослав Горбаль. Довідник-пошукуєць. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Львівщини (без Дрогобиччини). 1944–1947 (за архівними документами). Подано ідентифікаційні дані про осіб, які були пов'язані з вивольним рухом та джерела цих даних з ДАЛО за 1944–1947 рр. (плани заходів, стенограми нарад, протоколи засідань та допитів, прокурорські аналізи, агентурні справи). Львів, 2003, 416 с.

6. Мирослав Горбаль. Довідник-пошукуєць. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобиччини. 1939–1950 (за архівними документами). Зібрано інформацію про осіб та події, пов'язані з визвольною боротьбою на території Дрогобицької обл. у 1939–50-х рр. на основі документів ДАЛО та інших архівів, а також тематичних видань, публікацій і машинописів. Львів, 2005, 1312 с.

7. Володимир Ковальчук. Діяльність ОУН(б) та запілля УПА на Волині та південному Поліссі (1941–1944 рр.). Досліджено інформативний потенціал джерел з історії діяльності підпілля, формування первісної джерельної бази, особливості фондоутворення, діловодство, класифікацію джерел та особливості діяльності референтур ОУН(б) і запілля УПА. Львів, 2006, 512 с.

8. Онисько Леся. «Нам сонце всміхалось крізь ржаві ґрати». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. На основі документів, спогадів учасників подій досліджено етапи становлення світогляду К. Зарицької, її участь в формуванні УЧХ; діяльність в референтурі пропаґанди ОУН та налагодження зв'язків ГК УПА Р. Шухевича; показано її життєвий шлях в тюрмах і таборах СРСР, а потім на волі. Львів, 2007, 928 с.

9. Коханська Галина. З Україною у серці. Спомини. Авторка детально розповідає про тогочасну дійсність, яку їй довелося пережити, про свій вступ в ряди ОУН, проходження вишколів, діяльність в Колківській республіці УПА у відділі розвідки, ув'язнення в комуністичних таборах. Львів, 2008, 400 с.

10. Олександр Ішук, Ігор Марчук, проф. Дарія Даревич «Життя і творчість Ніла Хасевича». Книга розкриває життєвий та творчий шлях видатного художника-графіка, члена УГВР з 1949 р., ілюстратора багатьох видань ОУН і УПА – Ніла Хасевича («Бей», «Зот», «Рибак») та доповнена повноколірним каталогом праць мистця. Львів, 2011, 432 стор.

11. Олександр Ішук. «Молодіжні організації ОУН (1939–1955 рр.)». В монографії на основі комплексного аналізу наукової літератури, опублікованих історичних джерел та архівних матеріалів досліджено участь української молоді у боротьбі за державну незалежність у 1939–1955 рр. Торонто – Львів, 2011, 896 стор.

Серія «Події і люди»

1. Посівнич Микола. Нескорений командир. У книзі описано життєвий шлях ГК УПА Р. Шухевича. Торонто-Львів, Вид. 2-е, доп. 2008, 80 с.

2. Осьмак Наталка. Кирило Осьмак – нескорений Президент УГВР. Дослідження розкриває невідомі сторінки життя і діяльності Президента УГВР К. Осьмака. – Торонто-Львів, 2008, 128 с.

3. Посівнич Микола. Степан Бандера – життя присвячене свободі. У книзі описано життєвий шлях Провідника ОУН та ЗЧ ОУН С. Бандери в 1920–1959 рр. Торонто-Львів, 2008, 112 с.

4/I. Петро Й. Потічний. Моя дорога. Біографічні спомини англійською мовою охоплюють період від народження до часу, коли автор, як юнак-воjak УПА, прибув зі своїм відділом до Західної Німеччини наприкінці 1947 р. Торонто – Львів, 2008, 124 с.

4/II. Петро Й. Потічний. Моя дорога. Частина 2. Спомини описують життя автора в США (1950–1964), службу в американській морській піхоті під час Корейської війни, здобуття університетської освіти у Філадельфії і Нью-Йорку та завершуються переїздом до Канади. Торонто-Львів, 2010, 112 с.

4/III. Петро Й. Потічний. Моя дорога. Частина 3. Спомини описують життя автора в Канаді (1964–2012), його працю в МакМастерському університеті, різні академічні заходи і подорожі та його родину. Торонто – Львів, 2012, 160 стор.

5. «Грім» – полковник УПА Микола Твердохліб. Спогади і матеріали / Упорядник Р. Грицьків. Кризь призму спогадів учасників подій та інших матеріалів зображено життя і діяльність видатного повстанського командира, а також висвітлено визвольну боротьбу 1930-х – 1950-х років у Карпатах. Торонто – Львів, 2008, 128 с.

6. Михайло Романюк. Петро Федун – «Полтава» – провідний ідеолог ОУН та УПА. Висвітлено життя та діяльність одного з керівників визвольного руху, процес формування світоглядних позицій, патріотичних переконань та його творчої спадщини. Торонто-Львів, 2009, 128 с.

7. Українська Головна Визвольна Рада / Упорядники П. Й. Потічний, М. Посівнич. Поміщено статті Р. Шухевича, М. Дужого і А. Камінського, спогади Л. Шанковського, Д. Ребет у яких висвітлено боротьбу і роль УГВР в тогочасних суспільно-політичних процесах. Торонто-Львів, 2009, 136 с.

8. Володимир Іванченко. Квітка у червоному неклі: життєвий шлях Людмили Фої. Книга присвячена життю Л. Фої – “М. Перелесник” (1923–1950), організатора підпілля ОУН у м. Києві під час Другої світової війни та авторки літературних творів. Будучи ключовою фігурою у протистоянні НКВС з СБ ОУН, зірвала операцію зі знищення керівників визвольного руху. Торонто – Львів, 2009, 128 с.

9. Олександр Ішук. Життя та доля Михайла Дяченка – “Марка Боєслава”. Книга присвячена життю та долі – письменника, підпільника й одного з керівників Карпатського КП ОУН, автора поетичних творів та оповідань. Торонто – Львів, 2010, 140 с.

10. Олександр Ішук, Володимир Іванченко. Життєвий шлях Галини Голояд – “Марти Гай”. Висвітлено життя та долю однієї з діячок визвольного руху Г. Голояд, подано твори письменниці. Торонто – Львів, 2010, 128 с.

11. Володимир Мороз. Портрет Осипа Дяківа-“Горнового”. Книга присвячена життю та діяльності відомого публіциста, члена Проводу ОУН та заступника Голови ГС УГВР, підполк.-пвх. УПА. Торонто – Львів, 2010, 128 с.

12. Володимир Мороз. Зиновій Тершаковець-“Федір”. Крайовий провідник ОУН Львівщини З. Тершаковець увійшов в історію визвольного руху як засновник та редактор підпільного видання “Літопис УПА”. Торонто – Львів, 2011, 128 с.

13. Микола Андрощук-«Вороний». Записки повстанця / Ред. І. Марчук. Книга спогадів (весна 1943 – весна 1944 р.) подає картину дій повстанців на південній Волині (бої з німецькими підрозділами, військами НКВС, зокрема, на Гурбах, Північний рейд). Торонто – Львів, 2011, 128 с.

14. Олександр Іщук, Наталія Николаєва. Ярослав Богдан-«Всеволод Рамзенко». Подано життєвий шлях та творчу діяльність письменника-підпільника і чільного діяча ОУН Я. Богдана (1915–1953), проаналізовано тематику основних його праць. Торонто-Львів, 2011, 128 с.

15. Дмитро Проданик. Шлях боротьби Василя Сенчака-«Ворона». Висвітлено життєвий та бойовий шлях В. Сенчака-«Ворона» на посадах районного референта СБ Солотвинщини та надрайонного референта СБ Станіславщини, а також досліджено «чорну» зраду на Станіславщині 1951 р. Торонто – Львів, 2011, 128 с.

16. Олександр Іщук, Ігор Марчук. Брати Бусли. Життя за Україну. Книга про відомих діячів ОУН на Волині Олександра та Якова (референт пропаганди Проводу ОУН) Буслів подає інформацію про їхній нелегкий життєвий шлях. Торонто-Львів, 2011, 128 с.

17. Світло душі родини Левицьких / Упорядник Марія Прокопець. У книзі розповідається про долю родини о. Юрія Левицького та Анастасії з Зубрицьких, з 8-ми дітей якої п'ятеро загинуло у боротьбі за волю України. Торонто-Львів, 2011, 128 стор.

18. Ігор Марчук. Ростислав Волошин. У книзі розповідається про життєвий шлях Р. Волошина, одного з перших організаторів ОУН на Волині, згодом керівника Рівненської ОЕ ОУН, члена БП ОУН та головного провідника на III НВЗ ОУН і УЗ УГВР. Торонто-Львів, 2012, 128 стор.

19. Дмитро Проданик. Микола Кричун «Черемшина». У книзі на основі архівних документів подано життєвий та бойовий шлях Миколи Кричуна-«Черемшини», «Олексія» на посадах повітового та надрайонного провідника ОУН Вижниччини. Торонто-Львів, 2012, 128 стор.

20. Наталія Николаєва. Підпільні друкарні ОУН та їх ліквідація каральними органами СРСР в 1944–1954 рр. В книзі на основі таємних документів ЦК КП(б)У, радянських каральних органів, матеріалів підпілля ОУН та сучасних наукових праць досліджується діяльність підпільних друкарень ОУН в 1944–1954 рр. та процес їх ліквідації органами НКВС-НКДБ-МДБ-МВС-КДБ СРСР. Торонто – Львів. 2012, 132 стор.

21. Василь Ільницький. Провід ОУН Карпатського Краю. Книга присвячена структурі та кадрам Карпатського краю ОУН. На основі різних архівних документів і матеріалів розкриваються структурні трансформації та питання кількісного заповнення керівних органів краю. Торонто-Львів, 2012, 128 стор.

22. Богдан Зек. Олег Штуль у боротьбі за Україну. Представлена книга розповідає про політика, журналіста, громадського діяча Олега Штуля. Торонто-Львів, 2013, 112 стор.

23. Наталія Николаєва. Уляна Крюченко – «Оксана». Книга описує життя та долю Уляни Никифорівни Крюченко (1920–1972), підпільниці ОУН, дружини керівника Проводу ОУН та Головного командира УПА в 1950–1954 рр. Василя Степановича Кука (1913–2007). Торонто-Львів, 2013, 128 стор.

24. Сергій Волянук. Омелян Польовий – «Остап». Дана розвідка присвячена життю та діяльності поручника УПА Омеляна Польового, який увійшов в історію українського національно-визвольного руху як один з визначних командирів повстанської армії на Тернопільщині. Торонто-Львів, 2013, 128 стор.

25. Василь Мустеця. Василь Кантемір-«Остап». У книзі на основі архівних документів подано життєвий та бойовий шлях Василя Кантеміра-«Остапа», «Деркача», «Дениса» – від рядового повстанця до провідника Кіцманського районного проводу ОУН. Торонто-Львів, 2013, 128 стор.

“ЛІТОПИС УПА” В МЕРЕЖІ INTERNET

Заходами Адміністрації видавництва “Літопис УПА” детальну інформацію українською та англійською мовами про видання та споріднені матеріали можна знайти в мережі Internet за адресою:

<http://www.litopysupa.com>

Ця інформація складається з чотирьох груп.

1. Вступ до серій (*Introduction to the Series*), який дає загальні інформації про “Літопис УПА” та цілі видавництва.

2. Інформації про замовлення (*Ordering information*), які дають короткі інформації про кожний том серій та як їх замовляти.

3. Книги “Літопис УПА” (*Litopys UPA volumes*), де про кожний том подано не тільки повну бібліографічну інформацію (титуль-на сторінка, дата і місце публікації, число ISBN, ціна та редактор книги), але також повний текст вступної статті та резюме матеріалів тому. Текст ілюстрований знімками, які знаходяться в книзі.

4. Споріднені матеріали (*Related Materials*). У цій групі подані публікації інших видавництв, що відносяться до теми УПА та Збройного підпілля в Україні.

Аналогічну інформацію англійською мовою можна знайти також на web сторінці за адресою:

<http://www.infoukes.com/commercial/litopysupa/index.html>

*Про подальші інформації можна звертатися на адресу
Адміністрації:*

— Микола Кулик — **mykola.kulyk@litopysupa.com**
або Редакції:

— Петро Й. Потічний — **peter.potichnyj@litopysupa.com**

Адміністрація в Україні — **litopys@bs.lviv.ua**

Будемо вдячні за відгуки читачів на наше видання.

*Пишіть на подані адреси або також на
www.litopysupa.com*

**ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА В США Й КАНАДІ
та
ТОВАРИСТВА КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА
ім. ГЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ В США Й КАНАДІ**

ВИДАВНИЧИЙ КОМІТЕТ “ЛІТОПISУ УПА”

*М. Бохно, І. Василевський-Путко, І. Гомзяк, Параска Грицай,
О. Дольницький, О. Жигар, Б. Ковалик, М. Кошик,
М. Кулик, Р. Кулик, Катерина Лялюк, М. Лушчак, П. Мицак,
Емілія Нагірна-Зінько, А. Потічний, П. Потічний,
М. Рошецький, І. Росіл, Наталя Солтис, І. Терефенко,
Ярослава Філь, О. Цилюпа, С. Шпак, Є. Штендера*

Адміністрація:

М. Кулик, Р. Кулик, Емілія Нагірна-Зінько, Наталя Солтис

Адреса:

*LITOPYS U.P.A.
P.O. Box 97, Station “C”
Toronto, Ontario, M6J 3M7, Canada
mykola.kulyk@litopysupa.com*

Адміністрація в Україні:

Ігор Гомзяк, Богдан Столяр

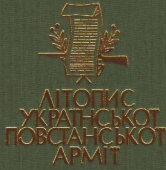
Благодійний Громадський Фонд “Літопис УПА”

ім. Володимира Макара

Микола Посівнич

Адреса: “Літопис УПА”

*пл. Міцкевича, 6/7, Львів 79005 Україна
тел.(38-032) 272-4064 e-mail: litopys@bs.lviv.ua*

50

ЛІТОПИС УПА

ТОМ
21

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

LITOPYS U.P.A.
P.O. Box 97, Station "C"
Toronto, ON M6J 3M7
CANADA
mykola.kulyk@litopysupa.com

<http://www.litopysupa.com>

“ЛІТОПИС УПА”
пл. Міцкевича, 6/7
Львів, 79000
UKRAINE

е-пошта: litopys@bs.lviv.ua

Серія "ПОДІЇ І ЛЮДИ"

ЛІТОПИС
УКРАЇНСЬКОГО
ПОВСТАНСЬКОГО
АРМІЇ

ВАСИЛЬ МУСТЕЦА

ВАСИЛЬ КАНТЕМІР-«ОСТАП»